

LÄHEDAL JUMALALE – LÄHEDAL INIMESTELE

Saku Toomase koguduse
ja kiriku ehitamise lugu

© Tekst. Reigo Rosenthal, 2024

© Fotod. Kõikide fotode kasutusõigused on Saku Toomase kogudusel, 2024

Koostaja ja kujundaja Reigo Rosenthal

Raamatu toimkond Reigo Rosenthal, Kristiina Seppel ja Magne Mølster

Korrektuuri lugenud Jaak Ustal

Tõlge inglise keelde: Douglas Childress, Külli Tõniste

SISUKORD

Eessõna	3
Koostaja eessõna	5
1. Saku vennastekogudus	7
2. Uus algus – EELK Hageri Lambertuse koguduse Saku abikirik	16
3. Noorteklubi Esik	38
4. Iseseisva koguduse rajamine	51
5. Palvemajast Saku Toomase kirikusse	66
6. Saku Toomase koguduse kümme aastat	96
6.1. Jumalateenistuslik elu	96
6.2. Liikmeskond	105
6.3. Misjonitöö	107
6.4. Kodugrupid ja palveelu	108
6.5. Leerikool ja piiblitunnid	110
6.6. Koguduse juhtimine	115
6.7. Välissuhtlus	116
6.8. Lastetöö	127
6.9. Noortetöö	134
6.10. Muusikakollektiivid ja -ringid	143
6.11. Diakooniatöö	150
7. Saku Toomase koguduse kroonikat 2013–2022	155
EELK tunnustused Saku Toomase koguduse liikmetele 2013-2022	173
Summary	174
Allikad ja kirjandus	177

EESSÕNA

Hea lugeja! EELK Saku Toomase kogudus tähistas 2023. aastal oma 10. aastapäeva. Nende kümne aasta jooksul on toimunud suuri asju, nii koguduse töös kui kiriku ehitamise valdkonnas. Oleme tundnud ennast olevat Jumala erilise õnnistuse all. Samas ei alustanud kogudus oma tööd nullist: 2022. aastal, kui ajalooramatute koostamine sai alguse, oli 100 aastat möödunud Saku palvemaja pühitsemisest. 2024. aastal, kui see lugu ilmub raamatuna, on 30 aastat möödunud kristliku töö taasalgamisest Saku palvemajas – Hageri Lambertuse koguduse tiibade all. On põhjust neid lugusid jagada tänutäheks Jumalale ja nendele inimestele, kes on töösse panustanud oma aega, raha, talente – ja palveid.

Apostel Paulus kirjutab Korintose kogudusele nõnda: „Mina istutasin, Apollos kastas, aga Jumal laskis kasvada.” (1Kr 3:6) Saku koguduses oleme sageli kogenud, kuidas see 2000 aastat tagasi kirja pandud tekst kõnetab ka täna. Jumal on oma armust läbi erinevate aegade ja valitsuste lasknud Sakus esile kutsuda Sõna külvajaid, koguduse ehitajaid. Ei ole alati olnud kerge selles piirkonnas Jumalariigi põldu harida, pinnas on sageli olnud kivine, kuid ometi on olnud ustavaid inimesi, kes on öelnud Issanda kutsele „jah” ja teinud oma parima, et Jumalariik ja kogudus võiks kasvada ka Sakus. Selleks on oluline hoida tugevasti kinni Jumala käest, kust saame ammutada kõike, mida me vajame ja samal ajal sirutada teine käsi ligimesele jagamiseks. Ligimene – see algab minu kõige lähemal olevast inimesest, liigub üle ukseläve naabriteni ja külani ja sealt edasi üle piiride. Kogudusena soovime olla avatud ja lähedal inimestele, et otsides võiksid nad leida Tema – Issanda ja Päästja. Sama mõtet väljendab ka koguduse visioon „Lähedal Jumalale – lähedal inimestele”.

Käesolev raamat vastab küsimustele nagu: Kuidas see kõik alguse sai? Kuidas sai võimalikuks suhteliselt väikesel kogudusel ehitada kirikut? Milline on Saku Toomase koguduse eriline nägu? Miks ja kuidas on koguduse kasv toimunud? Lootus on, et neist lugudest võivad leida inspiratsiooni ja suurenenud arusaama mitte ainult koguduse enda liikmed, vaid ka teised lugejad praegu ja tulevikus.

„Juba mitmed on võtnud kätte koostada jutustus neist asjust, mis meie seas on aset leidnud”. Nii alustab evangelist Luukas oma evangeeliumi (Lk 1:1). Saku Toomase koguduses olid meil küll olemas mõned kirjalikud ja suulised mälestused, aastaaruanded, koosolekute protokollid, pildid ja albumid. Kuid nii süstemaatiliselt ja ülevaatlikult nagu olemasolevas raamatus pole mitte kunagi koguduse ja kiriku ehitamise töös toimunud koostatud. Suur tänu kõigile, kes on selles töös kaasa aidanud, ja eriliselt teksti koostajale – ajaloolasele Reigo Rosenthalile!

Saku, detsember 2023

Kristiina Seppel, juhatuse esinaine

Magne Mølster, koguduse õpetaja

KOOSTAJA EESSÕNA

2013. aastal asutatud Saku Toomase kogudus on üks Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (EELK) noorimaid. Tõsi, kogudus ei tekkinud tühjale kohale, vaid kasvas välja EELK Hageri Lambertuse koguduse Saku abikirikust, mis alustas jumalateenistusi 1994. aasta esimesel advendil. Kui aga silmas pidada, et 26 aasta jooksul, kuni 2020. aastani, peeti Saku abikiriku ja seejärel Saku Toomase koguduse jumalateenistusi vennastekoguduse vanas palvemajas, siis võib 1920.–1940. aastatel tegutsenud Saku vennastekogudustki pidada kaudselt Saku Toomase koguduse eelkäijaks.

Raamat seab eesmärgiks anda ülevaate koguduse esimesest kümnest aastast koos eellugudega Saku vennastekogudusest ja Hageri koguduse Saku abikirikust. Kirjutamisel oli põhiliseks allikmaterjaliks koguduse enda arhiiv, mida täiendasid kogudusel liikmete või nende sugulaste või tuttavate mälestused. Varasemate perioodide kohta on kasutatud teistegi arhiivide andmeid. Paraku oli ligipääs Hageri koguduse dokumendivaramule kirjutamise ajal ajutiselt raskesti, kuid seda on püütud asendada EELK Konsistooriumi arhiivis leiduvate Hageri koguduse materjalidega ning mälestustega.

Raamatul on kaks varianti. 2024. aasta juunis ilmus kirjastuse Logos kaasabil samasuguse pealkirjaga paberraamat. Viimase tekstiosa maht on ligi kaks korda väiksem käesolevast variandist, mis on mõeldud avaldamiseks veebis.

Suur tänu kõikidele, kes ühel või teisel viisil raamatu valmimisele kaasa aitasid!

Reigo Rosenthal

Hetk armulaua liturgiast Saku Toomase kirikus, 2023. a.
(Fotograaf: Anti Toplaan.)

1.

SAKU VENNASTEKOOGUDUS

Saku vald oma tänapäevastes piirides asub kolme ajaloolise kirikukihelkonna – Keila, Hageri ja Jüri – territooriumil. Valla keskus Saku (alates 1945 alevik) jääb kunagisse Keila kihelkonda, kuigi kohalike inimeste mälestuste järgi käisid II maailmasõja eelses Eesti Vabariigis Saku luterlased kirikus pigem Hageris.¹

Keskaegsed sakraalhooned Saku vallas puuduvad. Muigamisi võib siinkohal küll mainida 19. sajandi lõpus rahva seas liikunud lugu, mille järgi olnud kunagi Saustinõmme küla ja Väana (Tõdva) jõe vahel künklik maa, kus asunud kirik või kabel, mis aga olevat ära neetud ja maa sisse vajunud. Küngaste asemele tekkinud soo, mida rahvas pärast Kabeli sooks kutsus.² Tänapäevaks on kõnealune soo juba kuivendatud.

Esimese pühakoja rajamine Saku lähedusse oli seotud vennastekoguduste liikumisega. Juba aastal 1804 (teistel andmetel 1808) ehitati Saku mõisa maa-dele vennaste palvemaja. Samasse kohta 1888. aastal ehitatud järjekorras kolmas palvela on säilinud siiani ja tuntud Tõdva või Saku-Tõdva palvemaja nime all.³ 1922. aastal lisandus vennaste palvemaja Saku mõisasüdame lähedusse. Selle hoonega on seotud ka Saku Toomase koguduse lugu, mistõttu heidame palvela minevikule pisut lähema pilgu.

Pärast seda, kui Saku õlletehas I maailmasõja ajal 1917. aastal toorainepuuduse tõttu suleti, toimusid selle ruumides Saku mõisavalitsuse loal mitu

---

¹ Vt Kes minevikku ei mäleta, ... // Saku Sõnumid. 11.04.1994, lk 5.

² Koobas. Kohapärimuse andmebaas. Kristohver Seemiskarilt 1897 kogutud lugu (<http://galerii.kirmus.ee/koobas/index.php?module=300&op=2&id=7797&jrk=1>).

³ Ilja, Voldemar. Vennastekoguduse (herrnhutluse) ajalugu Eestimaal (Põhja-Eesti). VI. Palvemajad. Tallinn, 2010, lk 51–53; Plaat, Jaanus. Vennastekogudus ja palvemajad Hageri kihelkonnas. // Vennastekoguduse usuliikumine Hageri, Juuru ja Rapla kihelkonnas 18.–21. sajandil. Mahtra Talurahvamuseumi toimetised VI. Koostaja Jaanus Plaat. Juuru, 2018, lk 103; Randla, Anneli. Eesti 20. sajandi (1870–1991) väärtusliku arhitektuuri kaardistamine ja analüüs. 20. sajandi palvemajad. Alusuuring. Tallinn, 2012, lk 197 (http://register.muinas.ee/ftp/XX_saj._arhitektuur/alusuuringud/Palvemajad/palve.pdf).

aastat vennastekoguduse palvetunnid, mida külastati kaugemaltki. 1921. aastal alustas õlletehas taas tööd ja võttis kõik ruumid uuesti kasutusse. Vennaksed pidid otsima uut kogunemiskohta ja tulid mõttele ära osta ning palvemajaks ümber ehitada Saku mõisa pargis kuusemetsa all seisnud hoone, mis oli varem püstitatud Vene sõjaväele saunaks, nüüd aga seisis tühjana. Evangeeliumi Vennaste Kogudus (tänapäevase Eesti Evangeelse Vennastekoguduse eelkäija) võttis ostmise ja ehituse enda peale, asja asus korraldama Kaarmanni nimeline vend Tallinna kogudusest. 1922. aasta 29. oktoobril toimuski maja palvetundideks pühitsemise talitus, kus esines teiste seas kõnega vennastekoguduse ülemaaline vanem Jüri Leidtorff. Kõnede vahel lauldi kitarride saatel. Kaugemalt tulnud külalistele oli kaetud laud. Selleks ajaks ei olnud ümberehitamine päriselt lõppenud – maja teisele korrusele planeeritud elamisruumid ei olnud veel valmis. Hoone ja selle ümberehitamine olid maksma läinud 150 000 marka, milleks oli võetud laenu, sealjuures pühitsemise hetkel oli sellest tasuda veel 100 000 marka, mille puhul loodeti annetajate abile. Maja esimesele korrusele palvesaali kõrvale kambrisse asus elama Julie Kuuli nimeline õde, kes oli olnud tegev palvetundide algatamisel ja korraldamisel varem Saku õlletehase ruumides.⁴

Varakult leseks jäänud Julie Kuul (sünd. 1890, kirikukirjade järgi oli eesnimeks Julia Wilhelmina) asus palvemajja elama koos oma kolme väikese tütrega.⁵ Õdedest keskmise, Hilda Rosalie (sünd. 1915), hilisemal meenutusel võttis ema lapsed tavaliselt palvekoosolekule kaasa. Kuid ükskord, mil külla saabusid Hilda täditütar ja üks 12-aastane poiss, jättis ema nad ülakorrusele mängima. Järgnevalt juhtunud kirjeldas Hilda nii: „*Mõtlesime, et mida me mängiksime? Tuli hea idee, peame koosolekut. „Siin on laud, Piibel ja ka üks vend, nii võime küll koosolekut mängida.“ Nii alustasimegi koosolekumängu. Suur poiss võttis kätte Piibli ja luges kirjakoha. Kui ta oli lugenud, langesime kõik põlvili ja hakkasime nutma. Meid tabas sügav patutundmine. Jumala Vaim oli tuntavalt kohal. Et meie nutubääl alla koosolekuruumi ära kostis, tuli ema üles vaatama, mis on juhtunud. Ta sai asjast aru ja tuli meile palves appi... Kui ema oli meid julgustanud päästjast Jeesusest kinni haarama, saime mina ja mu täditütar selge päästmistunnistuse. Koosolek kestis veel, ema viis meid alla. Kui saalis viibijad kuulsid, mida Issand meile oli teinud, ehmusid mõned, öeldes: „Kui lapsed päästetud saavad, mis meist siis saab?...“ Saks algas ärkamine nüimoodi. Olen*

---

⁴ Rõõmu päew Saku mõisas. // Kristlik Perekonna Leht. 1923, nr 2, lk 29–30. Sauna ehitusaastaks on nimetatud 1905 (vt Randla, Anneli. Eesti 20. sajandi, lk 201), kuid selgusetuks jääb, millisele allikale toetutakse.

⁵ Vt Geni. Julia Wilhelmine Kuul (Räak) (1890-1937), <https://www.geni.com/people/Julia-Wilhelmine-Kuul/6000000037119101879?through=6000000037118618562>

79-aastane ja see on minu elus, tänu Jumalale, jäänud püsima. ⁶

1927. aasta aprillis toimunud Evangeeliumi Vennaste Koguduse sinodil tegi Tallinna kogudus aga ettepaneku Saku palvemaja maha müüa, sest selle ehituskuludest oli jäänud endiselt 60000 marga suurune võlg, samal ajal kui majas elavale Julie Kuulile heideti ette suhtlemist „lahkkogudustega“.⁷ Pole teada, mida täpselt selle all mõeldi. Julie Kuul koos tütardega kolis igatahes hiljem Tallinna, kus oli tegev orbude abistamisel.⁸ Kui Hilda Kuul abiellus 1935. aastal metodisti õpetaja Eduard Harkiga, siis mainiti ajalehesõnumis, et ta on koos emaga „*teinud tänuväärt tööd hädaliste avitamise põllul*“.⁹ 1937. aastal Julie Kuul suri, olles Kaarli koguduse hingekirjas.¹⁰ Tema hauaplaadile jäädvustati iseloomustus „Kodutute ema“.¹¹

Palvemaja siiski ei müüdud. 1933. aastal ostis Evangeeliumi Vennaste Kogudus ka seda ümbritseva maatüki.¹²

Vennastekoguduse ajakirjast „Risti Vägi“ võib kuni 1940. aastani leida üksikuid teateid, milles räägitakse Saku palvemaja tegevusest, näiteks suurest noorsookoolekust seal 1932. aasta veebruaris või Tallinna vennastekoguduse meeskoori külaskäigust sinna 1940. aasta mais.¹³ Kuid tõenäoliselt käib neis jutt Saku-Tõdva palvemajast, mida tollal kutsuti Saku palvemajaks või Saku küla palvemajaks, samal ajal kui tänapäeva Saku alevikus asuv palvemaja oli tuntud Saku mõisa palvemaja nime all.¹⁴ Selles tekstis peetakse Saku palvemajast rääkides silmas ikkagi Saku aleviku oma.

1940. aasta oktoobris, pärast Eesti annekteerimist NSV Liidu poolt, suleti Evangeeliumi Vennaste Kogudus kui juriidiline isik. Vennastekoguduste koosolekud siiski jätkusid, milleks sageli oli endiselt võimalik palvemaju kasutada. Enne Saksa vägede saabumist 1941. aasta suvel asusid võimud mõnel pool palvemaju üle võtma, kuid pole teada, kas see kehtib ühtlasi Saku kohta.

---

⁶ Ärkamine keset mängu. Hilda Hark. Tunnistuse vahendanud Aino Henno. // Koduteel. Eesti Metodisti Kiriku ajakiri. Oktoober 2018, lk 18. Hilda Hark mainis veel, et ta oli sel hetkel kolmeaastane, kuid see on ilmselt eksitus, sest palvemaja elama asumisel (1922) pidi ta olema juba seitse aastat vana.

⁷ Ilja, Voldemar. Vennastekoguduse, lk 66.

⁸ Leevi-Rahuleid Hargi seletus (vestlus 30.11.2022).

⁹ Pöide met. koguduse õpetaja Ed. Hark abiellus. // Meie Maa. 13.02.1935, lk 2.

¹⁰ Perekondlikud teated. // Päewaleht. 23.05.1937, lk 6.

¹¹ Karl Laane. Tallinna kalmistud. Tallinn, 2002, lk 118.

¹² Ostu-müügileping, 1933. a. juuni: Rahvusarhiiv, EAA.2840.1.30599, l. 2–3.

¹³ Külvitööst kodumaal. // Risti Vägi. 1932, nr 3, lk 47–48; Tallinna meeskoor Saku külas. // Risti Vägi. 1940, nr 7/8, lk 115.

¹⁴ Agu Kaljuste andmed.

Julie Kuul (1890–1937) koos tütardega tõenäoliselt 1930. aastate alguses. Tütardest vasakpoolne on Helene (1913–1992), parempoolne: Hilda (1915–1998), keskel: Lydia (1918–1996). (Pilt Leevi-Rahuleid Hargi kogust.)

Järgnenud Saksa okupatsiooni ajal 1941–1944 vennastekogudustele olulisi takistusi ei tehtud.¹⁵ Tõenäoliselt käidi sel perioodil koosolekutel edasi ka Saku palvemajas. 1941. aasta oktoobri seisuga loeti palvemaja omanikuks endiselt Evangeeliumi Vennaste Kogudust.¹⁶

1944. aastal naasnud punavõim lubas vennastekogudustel samuti esialgu edasi tegutseda, kaaludes nende edasist saatust. Kõik usuühendused pidid end registreerima. Saku palvemajas 1945. aasta 15. mail toimunud koguduse üldkoosolekul otsustati ühel häälel esitada „Saku evangeeliumi vennaste koguduse“ registreerimise avaldus, millele kirjutas alla 22 koguduseliiget. Vastavalt registreerimise korrale valiti usuühingu juhatus koosseisus Gustav Ojasoon (esimees), Alma Kütt (kirjatoimetaja), Leida Simovart (laekahoidja). Revisjonikomisjoni valiti Sohvie Kruus, Juhan Maimre ja Matilde Ojasoon.¹⁷ Olgu ära toodud ka registreerimisavaldusele allakirjutanute nimi, sünniaeg ja töö-

¹⁵ Vt Ilja, Voldemar. Vennastekoguduse, lk 25–28, 57–58.

¹⁶ Tõdva valla maaüksuste nimekiri, 23.10.1941: Rahvusarhiiv, ERA.62.42.358, l. 24.

¹⁷ Saku evangeeliumi vennaste koguduse üldkoosoleku protokoll, 15.05.1945 ja avaldus Eesti NSV usukulturasjade volinikule 20.05.1945: Rahvusarhiiv, ERA.R-1989.3.515, l. 30, 32, 32p.

koht või tegevusala (elukoht oli kõigil Saku asunduses):¹⁸

Gustav Ojasoon, 1886, Saku õlletehas; Matilde Ojasoon, 1891, kodune; Ann Kruus, 1875, kodune; Sohvie Kruus, 1890, kodune; Kadri Kruus, 1882, kodune; Helene Nuhkat, 1897, kodune; Leida Simovart, 1912, põllutöeline; Elli Reinmaa, 1908, kodune; Sinaida Laks, 1915, kodune; Marie Raud, 1887, kodune; Amalie Vaino, 1904, Saku õlletehas; Johanna Milkop, 1902, Saku õlletehas; Hilda Limberg, 1912, kodune; Hilda Puustükk, 1910, Saku õlletehas; Juhan Maimre, 1882, pensionär; Alide Saag, 1883, kodune; Marta Grünberg, 1923, raudteeametkond; Linda Madison, 1911, kodune; Amalie Vest, 1894, kodune; Enn Salo, 1910, Saku õlletehas; Roosa Salo, 1912, Saku õlletehas; Alma Kütt, 1898, kodune.

Nimekirjas oli niisiis 19 naist ja kolm meest. Neist noorim umbes 22- ja vanim umbes 70-aastane. Keskmine vanus oli 46 eluaasta lähedal. Oletatavasti oli meeste osakaal koguduses varem olnud mõnevõrra suurem, kuid neist osa oli küllap vahepeal sõjakeerisesse kistud ega olnud koju tagasi jõudnud või ei naasnudki enam kunagi.

Veel on teada, et 1946. aasta 1. jaanuari seisuga loeti Saku vennastekoguduses kokku viis meest ja 25 naist, sama aasta novembris aga kolm meest ja 19 naist. Ametitalitused 1946. aasta 1. jaanuarist kuni 1. novembrini: laulatati kaks paari, ristiti kümme last, maeti seitse surnut, armulauale võeti kaheksa inimest. Palvemaja hoone loeti samal ajal täiesti korras olevaks.¹⁹

Palvemaja vanem ja jutlustaja Gustav Ojasoon (kirikukirjade järgi eesnimi Kustav) oli sellel kohal 1940. aastast kuni vähemalt 1946. aasta lõpuni. Ta oli saanud algkoolihariduse, töötanud 1916–1918 Tallinnas sadamatehastes ja jalgrattatöökojas, hiljem asutas enda lukksepatöökoja, mida pidas kuni 1944. aastani. Järgmisel aastal läks ta Saku õlletehasesse remonditööliseks.²⁰ Tema abikaasa Matilde (Mathilde) oli samuti koguduse liige, nagu ka tütar Roosa Miranda Salo ja viimase abikaasa Enn Salo. Gustav Ojasoon suri 1951. aastal ja maeti Tallinna Rahumäe kalmistule.²¹

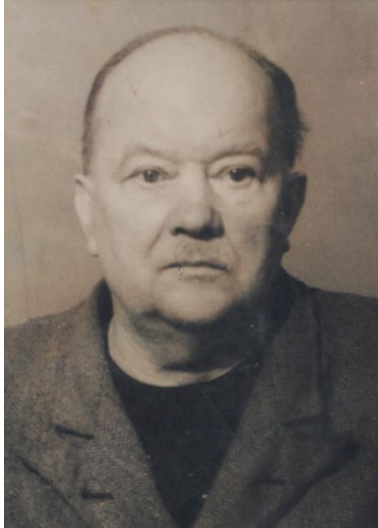
---

¹⁸ Nimekiri avalduse juures Eesti NSV usukulturasjade volinikule 20.05.1945: Rahvusarhiiv, ERA.R-1989.3.515, l. 31.

¹⁹ Saku vennaste koguduse vanem Eesti NSV usukulturasjade volinikule, 10.04.1946; Saku vennaste koguduse ankeet Eesti NSV usukulturasjade volinikule, november 1946: Rahvusarhiiv, ERA.R-1989.3.515, l. 33, 35.

²⁰ Saku evangeeliumi vennaste koguduse avaldus Eesti NSV usukulturasjade volinikule 20.05.1945; Gustav Ojasooni ankeetleht, dateerimata: Rahvusarhiiv, ERA.R-1989.3.515, l. 30, 38.

²¹ Geni. Kustav Ojasoon: <https://www.geni.com/people/Kustav-Ojasoon/6000000025295914417?through=6000000025834445154>; Geni. Mathilde Ojasoon: <https://www.geni.com/people/Mathilde-Ojasoon/>

Gustav Ojasoon (1886–1951) oli 1940. aastast kuni vähemalt 1946. aasta lõpuni Saku palvemaja vanem ja jutlustaja. (Pilt Sirje Villo kogust.)

Vahepeal, 1945. aastal, võtsid ametivõimud küll vennastekoguduste, sealhulgas Saku, registreerimisavaldused vastu, kuid otsusega venitati ja lõpuks neid ei registreeritudki. Selle asemel tuli 1948. aasta jaanuaris Moskvast otsus, et vennaste palvemaja võib vormistada vaid luteriusu kiriku filiaalideks.²² 1948. aasta oktoobri lõpu seisuga oligi 24 vennaste palvemaja (nende hulgas Tõdva) luteri kogudustega liidetud ja protsess ei olnud lõppenud, ehkki oli ka võimalik, et mõne palvemaja kogudus ei tahtnud liituda ja pidi tegevuse lõpetama või siis hoopis luteri kirik ei soovinud mõnikord palvemaja enda rüppe võtta. Üksikutel puhkudel keelasid ametivõimud palvemaja tegevuse, liitumist võimaldamata. Mis puutub Saku vennastekogudusse, siis oli see oktoobri lõpuks liitumisavalduse küll esitanud, kuid luteri kogudus (pole teada, milline neist) ei olnud veel kinnitanud, et on valmis vastu võtma tingimused, mis sisaldasid liitumisega kaasas käivas tüüplepingus. Sel hetkel mainiti Saku koguduse suuruseks ligi 20 inimest.²³ Edasise kohta saab kindlalt öelda, et Saku palvemaja luteri kirikuga ei liidetud. 1948. aasta 4. detsembril palus Eesti NSV usukulturasjade volinik (vastutas Eestis usuasjade korraldamise eest) Harju maakonna Töörahasaadikute nõukogul katkestada Saku ja veel kolme vennaste palvemaja tegevus, võttes hooned koos sisustusega enda valdusse. Majade teiseks otstarbeks kasutuselevõtmisega tuli siiski oodata kuni eraldi vastava

---

6000000011950367329?through=6000000009690999286; Geni. Roosa Miranda Salo:
[https://www.geni.com/people/Roosa-Salo/
6000000009690999286?through=6000000011950367329](https://www.geni.com/people/Roosa-Salo/6000000009690999286?through=6000000011950367329)

²² Vt Altnurme, Riho. Eesti Evangeeliumi Luteriusu kirik ja Nõukogude riik 1944–1949. Tartu, 2000, lk 281–287.

²³ Eesti NSV usukulturasjade volinik NSV Liidu ministrite nõukogu juures asuva usukulturasjade nõukogu esimehele, 18.11.1948: Rahvusarhiiv, ERA.R-1989.1.5, l. 227–230.

loani.²⁴

Sellest ajaperioodist pärinevad huvitavad meenutused Elvi Kotterilt, kes väikese tüdrukuna koos emaga 1940. aastate teisel poolel mõned korrad Saku palvemajas koosolekutel käis. Ta mäletab, et varsti pärast seda, ilmselt 1940. aastate lõpus, leidis palvemajas aset tulekahju, mis kahjustas peamiselt teist korrust. Elvi Kotter ise oli sündmuse pealtnägijate hulgas ja tal on meeles, kuidas maja katuseviilul seisnud rauast rist tulekahju ajal alla kukkus. Teise korruse korteris elanud Alma-nimeline naine, kes oli tuntud osava näputöölisena, pidi pärast seda uue elukoha otsima. Elvi Kotteri kinnitusel asus remondi järel hoonesse postkontor, palvemaja inimesed aga kogunesid mõnda aega, arvatavasti vähemalt kuni 1951. aastani, Alli Ajaotsa nimelise eaka naise ühetoalises korteris Saku mõisa aedniku majas (samal majas elas tollal ka Elvi Kotteri pere).²⁵ Samuti lapsena palvemajaga kokku puutunud Anne-Helle Kekk mäletab, et seal elanud Alma-nimelise naise perekonnanimi oli Kütt. Seesama Alma keetis palvemaja hoovis mõnikord suures katlas peedist suhkrusürupit.²⁶

Jääb selgusetuks, kas ülalmainitud tulekahju toimus enne või juba pärast seda, kui võimud käskisid Saku palvemaja sulgeda. Teada on, et hoones oli hiljem, kuni 1985. aastani, sidekontor, siis Harju Sidesõlme 2. liinijaoskond, alates 1990. aastast kasutas maja aga kooperatiiv (hiljem aktsiaselts) „Jääkaru“.²⁷ Vähemalt 1960. aastate alguses oli majas ka Riikliku Töö-Hoiukassa esindus.²⁸ 1990. aastate alguses tegutsesid hoones kohvik ja kauplus.²⁹ Sidekontori perioodil oli teisel korrusel korter, kus võimaldati elada kontori töötajatel. Seal aastatel 1959–1963 elanud Maie Krestinovi, kes oli siis sidekontori juhataja asetäitja, meenutas, et ülemisele korrusele viis tollal trepp maja tagant õuest (hilisemal ajaperioodil on trepp olnud majas sees). Maie Krestinovi sõnul oli hoone fassaadil sel perioodil esialgu ka veel puust rist, mis küll varsti maha võeti.³⁰ Jääb mõistatuseks, miks oli rist niivõrd kauaks üles jäetud.

Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise ajaks oli kunagisest Saku vennaste-

---

²⁴ Eesti NSV usukulturasjade volinik Harju maakonna Töörahasaadikute nõukogu esimehele, 04.12.1948: Rahvusarhiiv, ERA.R-1989.1.5, l. 254.

²⁵ Elvi Kotteri seletus (vestlus 06.01.2023).

²⁶ Anne-Helle Kekki seletus (vestlus 25.01.2023).

²⁷ Kärblane, H[eino]. Saku alevik. Saku, 1988 (https://sakulugu.ee/images/b/b7/5_kd_saku_alevik_H.K%C3%A4rblane.pdf). Ehkki Heino Kärblase koduloolises uurimuses on märgitud koostamise aastaks 1988, on seda tegelikult täiendatud andmetega kuni 1990. aastate alguseni.

²⁸ Maie Krestinovi valduses oleval fotol umbes 1960. aastast on majal vastav silt.

²⁹ Jumalakoja ukсед on avatud kõigile. // Saku Sõnumid. 08.01.1995, lk 2; Made-Astrid Saareoja seletus (vestlus 23.01.2023).

³⁰ Liidia Vilokase seletus (vestlus 12.12.2022); Maie Krestinovi seletus (vestlus 25.01.2023).

kogudusest säilinud aga vaid mälestus.

Endine Saku palvemaja hoone umbes 1960. aastal. Hoones olid sel ajal sidekontor ja, nagu teatab silt majal, Riikliku Töö-Hoiukassa esindus. Paremal Maie Krestinov, kes oli sel ajal sidekontori juhataja asetäitja. (Pilt Maie Krestinovi kogust.)

Kunagine Saku palvemaja pildistatud 1990. aastal. (Fotograaf Ants Didrik.)

2.

Uus algus – EELK Hageri Lambertuse koguduse Saku abikirik

1990. aastate alguses uuesti tegevust alustanud Eesti Evangeelne Vennastekogudus (EEVK) asus oma kunagisi varasid tagasi nõudma. Saku palvemaja puhul allkirjastas EEVK peavanem Osvald Reier vastava avalduse 1992. aasta 13. jaanuaril.³¹ Tagastamisprotsess kulges pikkamööda. 1993. aasta seisuga oli kõnealune hoone, aadressil Tallinna maantee 5³², Saku valla omanduses ja asus AS „Jääkaru“ kasutuses. Vallavalitsus võttis esialgu seisukoha, et maja ei kuulu tagastamisele – väideti, et kunagi aset leidnud tulekahjude tagajärjel on toimunud ulatuslikud taastamisremondid.³³ Eesti Vabariigi omandireformi seaduse kohaselt ei kuulunud vara tagastamisele, kui selle endisest väärtusest oli säilinud vähem kui neljandik. Vennastekoguduse esindajad olid aga seisukohal, et taastamisremont ei olnud kaugeltki niivõrd põhjalik (ekspertiisi selles küsimuses kumbki pool ei tellinud).³⁴ Harju maavalitsuse õigusvastaselt võõrandatud vara tagastamise ja kompenseerimise komisjon otsustas samuti tagasiandmise kasuks.³⁵ Lõpuks Saku vallavalitsus loobus vastuseisust. 1994. aasta 31. oktoobrist pärineb vallavalitsuse korraldus vara tagastamiseks ja 23. novembril allkirjastati hoone vennastekogudusele üleandmise akt. Maja aknad olid sel hetkel terved ja katuse seisukord rahuldav. Seest oli hoone täiesti tühi.³⁶ Olgu mainitud, et umbes aasta enne maja tagastamist oli vallavalitsus andnud osa selle krundist rendile eraettevõtjaile, kes kasutasid pinda kuni 2001. aastani

---

³¹ EEVK avaldus õigusvastaselt võõrandatud vara tagastamise või kompenseerimise kohta 13.01.1992: Rahvusarhiiv, ERA.5246.2.9275, l. 6, 6p.

³² Aastast 2012 on aadress Tallinna maantee 8.

³³ Saku vallavalitsuse otsus 19.04.1993 (EEVK arhiiv).

³⁴ Hillar Vingeli seletus (vestlus 02.01.2023).

³⁵ Harju maavalitsuse õigusvastaselt võõrandatud vara tagastamise ja kompenseerimise komisjoni otsus 24.09.1993: Rahvusarhiiv, ERA.5246.2.9275, l. 12, 12p.

³⁶ Saku vallavalitsuse korraldus 31.10.1994 ja õigusvastaselt võõrandatud vara tagastamise akt koos lisaga 23.11.1994 (EEVK arhiiv); EELK Hageri Lambertuse koguduse 1994. a. sõnaline aruanne (EELK Konsistooriumi arhiiv).

tasulise parklana, samuti tegutses seal vahepeal kiosk.³⁷ 2001. aastal tagastas Saku vald vennastekogudusele ka krundi, täpsemalt 2270 ruutmeetrit kunagisest palvemaja maatükist, samal ajal kui 3530 ruutmeetrit ei tagastatud, vaid kompenseeriti rahaliselt (98 400 krooni), kuna sinna oli juba Nõukogude perioodil rajatud autotee ja lasteaed.³⁸

EEVK peavanem Osvald Reier oli juba enne Saku palvemaja tagastamist pöördunud EELK Hageri Lambertuse koguduse õpetaja Jüri Vallsalu poole ettepanekuga hakata seal vennastekogudusele omaseid palvetunde korraldama.³⁹ 1993. aasta lõpus kavatseti koguni, et vennastekogudus annab tagastatava hoone Hageri koguduse omandusse.⁴⁰ Sellest siiski loobuti. Küll toimus majas enne selle ametlikku tagasiandmist vennastekoguduse korraldatud palvekoosolekuid, ent erinevatel põhjustel jäid need soiku.⁴¹ Hoone tagastamise järel alustas Hageri kogudus Sakus aga koguni jumalateenistustega. Jüri Vallsalu hilisemal meenutusel mõjutas sellist otsust teadmine, et ajalooliselt oli palju Saku kandi rahvast käinud kirikus Hageris, mistõttu tunti endal kohustust ka Sakut teenida.⁴² Esimene jumalateenistus leidis palvemajas aset 1994. aasta esimesel advendil ehk 27. novembril ja edaspidi toimusid jumalateenistused seal igal pühapäeval. Vennastekogudus jäi kinnisvara omanikuks, andes selle Hageri koguduse kasutusse. Palvemaja hakati nimetama Hageri koguduse Saku abikirikuks.⁴³

Juba pisut enne esimest jumalateenistust oli hakanud moodustuma ka abikiriku nn. aktiiv kui palvemajas kogunes Hageri koguduse üleskutsel grupp sakulasi, kes soovisid kiriku tegemistest osa võtta. Samal koosolekul viibinud

---

³⁷ Made-Astrid Saareoja seletus (vestlus 23.01.2023).

³⁸ Saku palvela katastriüksuse asendiplaan; Saku vallavalitsuse korraldused 05.02.2001 ja 28.10.2002: Rahvusrhiiv, ERA.5246.2.9275, l. 14–16.

³⁹ Jüri Vallsalu seletus (vestlus 20.02.2023).

⁴⁰ EELK Hageri Lambertuse koguduse juhatuse koosoleku protokoll 16.01.1994 (EELK Konsistooriumi arhiiv).

⁴¹ Jumalakoja ukсед on avatud kõigile. // Saku Sõnumid. 08.01.1995, lk 2; Jüri Vallsalu seletus (vestlus 20.02.2023).

⁴² Jüri Vallsalu seletus (vestlus 20.02.2023).

⁴³ Mihkel Reinup. Saku abikiriku väike juubel. // Hageri Kirik. Detsember 2004, nr 3, lk 2.

Tõenäoliselt 1990. aastate lõpus Hageri koguduse Saku abikiriku (palvemaja) peasaalis üles võetud pilt koguduseliikmetega. Ees keskel õpetaja Tanel Ots. (Fotograaf Mihkel Reinup.)

Liidia Vilokas mäletas hiljem, et inimesi võis kohal olla ehk kümnekond, nimeliselt meenusid talle Alma Kallion, Marta Hiiesalu, Liilia Timmer, Hugo ja Helmi Soomänd.⁴⁴ Kirikuskäijate hulk hakkas kasvama, jumalateenistustest võttis esimestel kuudel osa keskmiselt 30 inimest,⁴⁵ teinekord võis kohal olla isegi kuni 50 inimest, millega läheneti hoone täituvuspiirile. Hageri koguduse juhatuse otsusel tehti enne 1994. aasta jõulupühi majas ka remonti – uuendati põrandaid, valgendati seinu ja lõhuti maha üks vahesein.⁴⁶ Altarilauaks kohandati üks vana puhvetkapp.⁴⁷ 1995. aasta 5. märtsil ehk Kristuse kannatamisaja esimesel pühapäeval viisid koos Jüri Vallsaluga Saku abikirikus jumalateenistuse läbi tähelepanuväärsed külalised: EELK peapiiskop Jaan Kiivit ja piiskop Einar Soone. – „*Endine vennastekoguduse palvemaja oli puupüsti rahvast täis, nii et osa inimesi seisis isegi uksekünnisel. Kitsuke ruum oli ehitud küünalde ja Kristuse*

⁴⁴ Liidia Vilokase seletus (vestlus 12.12.2022); Jumalakoja uksed on avatud kõigile. // Saku Sõnumid. 08.01.1995, lk 2.

⁴⁵ EELK Hageri Lambertuse koguduse 1994. a. sõnaline aruanne (EELK Konsistooriumi arhiiv).

⁴⁶ Jumalakoja uksed on avatud kõigile. // Saku Sõnumid. 08.01.1995, lk 2.

⁴⁷ Jüri Vallsalu seletus (vestlus 20.02.2023).

pildiga“; märgiti selle sündmuse kohta ajalehes Saku Sõnumid.⁴⁸

Saku abikiriku eestvedajaks võib esimestel tegutsemisaastatel lugeda Tanel Otsa (sünd. 1973), kes õppis sel ajal EELK Usuteaduse Instituudis, aga oli ühtlasi Hageri koguduse juhatuse liige ja koguduse noortejuht. Teoloogiaõpingute raames viibis ta samas koguduses praktilial ja aitas kaasa vaimulikus töös.⁴⁹ Lisaks sellele, et Tanel Ots viis Saku abikirikus mitme aasta jooksul regulaarselt läbi sõnajumalateenistusi, korraldas ta eriti aastatel 1994–1996 hoone remonti ja sisustamist ning võttis ka ise neist töödest osa. Tavapärase majapidamistööde (koristamine, kütmine) eest hoolitses esimestel kuudel Liidia Vilokas, alates 1995. aasta veebruaris andis ta selle rolli üle Helvi Ojasoonele.⁵⁰

Helvi Ojasoon (eluaastad 1929–2004) jäi seejärel pikemaks ajaks abikiriku perenaiseks, vahepeal võttis ta Liidia Vilokaselt enda peale ka kassapidaja kohused.⁵¹ Ta oli omamoodi ühenduslüliliks kunagise Saku vennastekoguduse ja uue Saku abikiriku vahel – tema juba ammu surnud abikaasa Karl Ojasoone isa oli seesama Gustav Ojasoon, kes oli 1940. aastatel Saku vennastekoguduse vanemaks. Ka Helvi Ojasoon teadis, et ta äi oli omal ajal Saku palvemaja juures tegutsenud, ja ta pidas enda samasse kohta jõudmist justkui ajaloo kordumiseks.⁵²

Helvi Ojasoonest on jäänud kirjalikud mälestused,⁵³ milles keskendutakse abikiriku majapidamise, remondi ja sisustamisega seotud asjaoludele aastatel 1995–2000. Sealjuures on ta sündmusi kirjeldanud sellise ajalise täpsusega, et meenutuste alusmaterjalina peab oletama päevikumärkmeid. Mälestustest selgub, et 1995. aasta aprillist kuni detsembrini toimusid suuremad remonttööd. Kõigepealt lõhuti ära kunagise köögi (kirikusaali kõrvaltuba) kõdunenud põrand ja ehitati uus, enne täideti põranda alune pind liivaga. Seejärel leidis aset maja välis- ja siseseinte remont, välisseinad värviti üle. Aasta teisel poolel vahetati uute vastu välja lagunenenud välisuks ja viletsas seisukorras aknad. Toimus eeskoja remont, tapeedipanek ja värvimistööd maja sees, pandi ette seni puudunud siseuksed, parandati vaheseina, leidsid aset elektritööd (varem saadi voolu ajutise juhtme kaudu), paika pandi kraanikauss ja veetorustik. Lisaks Tanel Otsale võtsid neist töödest osa abikiriku koguduse liikmed Ants Silmet,

---

⁴⁸ EELK piiskopid Saku jumalakojas. // Saku Sõnumid. 10.04.1995, lk 3.

⁴⁹ EELK Hageri Lambertuse koguduse 1994. ja 1995. a. sõnalised aruanded (EELK Konsistooriumi arhiiv).

⁵⁰ Helvi Ojasoone mälestused (Mihkel Reinupi arhiiv); Liidia Vilokase seletus (vestlus 12.12.2022).

⁵¹ Mihkel Reinupi seletus (vestlus 15.12.2022).

⁵² Sirje Villo seletus (e-kiri 06.12.2022).

⁵³ Helvi Ojasoone mälestused (Mihkel Reinupi arhiiv).

Helvi Ojasoon oli alates 1995. aastast peaaegu kümne aasta jooksul Saku abikiriku perenaiseks. (Fotograaf Mihkel Reinup.)

Olev ja Helmi Soomänd, Asta Milsaar, Hilda Randväli, Liidia Vilokas, Helvi Ojasoon, Aino Kurvinen, Maria Adamson, Eha Plado, Taimi Niine, samuti nende sugulasi. Abiks käisid ka Hageri koguduse noored ja Tanel Otsa abikaasa Riina Ots. Saku õlletehas toetas remonttöid värviga ja välisukse ja akende valmistamisega (need tegi õlletehase puusepp), Hageri koguduse kirikumees aitas siseustega. Elektritööd toimusid koguduse liikme Liilia Timmeri elektrikust abikaasa Mart Timmeri juhtimisel. Suurima rahalise annetuse remondi heaks tegi koguduse liige Helmi Lind.

Kui seni olid jumalateenistused toimunud väiksemas toas, siis remonttööde tulemusena saadi kasutusele võtta suurem ruum, kus esimene jumalateenistus leidis aset 1995. aasta 3. detsembril. Enne seda, detsembri alguspäevadel, toodi Hagerist kohale Saksamaalt annetatud kirikupingid ja orel, samal ajal kui vanad Hageri koguduselt laenatud pingid ja laud viidi sinna tagasi. Altari kohale asetati Jeesust kujutav maal, mille Tanel Ots oli toonud Tõdva palvemajast. 1996. aasta märtsis kinkis koguduse liige Amalie Kekk abikirikule ka maali Kristus okaskrooniga.

1996. aasta jaanuaris, mil küttepuid olid otsakorral, organiseeris Hageri kogudus mitme autokoormatäie lammutuspuidu saabumise Tallinnast. Tanel

Ots ja Ants Silmet tükeldasid puitu mootorsaega, samal ajal kui kaheinimesesaega töötasid Helvi Ojasoon, Maria Adamson, Aino Kurvinen, Asta Milsaar, Hilda Randväli, Eha Plado, Salme Tsirna ja Hermiine Valk. Neist koormatest sai kütet mitmeks talveks. 1996. aasta suvel värviti üle aknaraamid ja uksed, lammutati vana ahi ja pliidi soemüür, samuti remonditi maja teist korrust, esimesel korrusel jätkusid torutööd, parandati põrandat, pandi maha põrandakatet, korraldati ümber kirikusaal, altarilaua asukohta muudeti. Tanel Ots ehitas augustis-septembris uue ahju ja oktoobris ka kiviseina sinna juurde. Ahju ümbruse ja korstnajala krohvis ja värvis koguduse liige Leida Uudam. Selma Niitlaan annetas altari ette vaibad, pitslinikud altarile tegi Hilda Randväli. Toimusid ka koristus- ja küttepuude lõhkumise ja ladumise talgud; sellised talgud leidsid aset järgnevatelgi aastatel.

Lahtitulnud veetoru ujutas 1997. aasta veebruaris üle kirikusaali kõrvaltoa ja esiku põrandat, misjärel tuli tegeleda veekahjustustega. Järgneval suvel remonditi ja värviti aknaid, värviti välisust ning maja fassaadile kinnitati puudust rist. Samal aastal liitus kogudusega Mihkel Reinup, kes oli varem käinud kirikus Tallinnas, ja lülitus peagi aktiivselt töötegijate hulka. Osavate kätega mehena jõudis ta 1998. aasta jooksul abikirikus teha mitmesuguseid parandustöid, aga ka valmistas näiteks altari taha uue põlvituspingi, altarile uue püüblialuse koos ristiga, uue korjanduskarbi, ümmarguse laua ja välistrepi kohale plekist vihmakatus. Muu hulgas kinkis ta abikirikule mitu vaipa, laua ja tooli kõrvaltuppa, raamatukapi. Laudlinasid kinkisid samal aastal Salme Tsirna, Liidia Toivokainen ja Selma Niitlaan. Ehted jõulukuusele annetas Milda Luukas. 1999. aastal valmistas Helvi Ojasoon kirikusaali kõrvaltuppa kardinad, mis kinnitati Mihkel Reinupi tehtud kardinapuudele. Mihkel Reinup pani ka altari kohale lambi ja teise oreli kohale, tegi ühe kirikupingi ümber armulaualiste põlvituspingiks, tõi ahjuukse ette pleki, parandas korstnajalga jne. Sama aasta 28. novembri pühapäeval tähistati pisut suurejoonelisemalt abikiriku viiendat aastapäeva. Selle eel tehti koguduseliikmete hulgas korjandus ning osteti kaks kringlit ja võileivamaterjal. Tähtpäeval kaeti ja kaunistati laud, kust ei puudunud ka termostes kaasa toodud tee. Jumalateenistuse pidasid Jüri Vallsalu ja Tanel Ots, oreliga saatis Mirjam Mänd. Esines Hageri kiriku noortekoor. Maja oli rahvast täis. Liidia Toivokainen kinkis õpetajatele enda tikitud seinapildid.

2000. aasta kevadel oldi abikiriku aias ametis lillepeenarde rajamisega, taimed tõid oma aiast Salme Tsirna ja Hilda Randväli. Liidia Toivokainen tikkis altarikatte, üks tema tikitud pilt pandi üles kirikusaali kõrvaltuppa. Sügisel aga sai kõrvaltoa põrand ülejutuse tulemusena kannatada kui taaskord tuli lahti veetoru.

Eelnev ülevaade põhines niisiis Helvi Ojasoone mälestustel. Erinevaid remont- ja renoveerimistöid toimus abikirikus edaspidigi, nõnda tuli 2002. aasta alguses likvideerida katuse läbijooks.⁵⁴ Töödega seotud rahalisi kulusi aitas algusest peale katta Hageri kogudus.⁵⁵ Lisada tuleb, et Mihkel Reinup võttis kogudusega liitumise järel enda õlule ka osa majapidamistöid, nagu kütmise, teepühkimise ja lumerookimise. Kui Helvi Ojasoon raskesti haigestus ja peagi suri (2004), siis jäi laekuriks samuti Mihkel Reinup.⁵⁶ Tema kätetöök olid ka kirikusaali seinale üles pandud plakatid ilukirjas loosungisalmidega Matteuse evangeeliumist: „*Ja vaata, mina olen iga päev teie juures maailma-ajastu otsani!*“ ning „*Tulge minno jure keik, kes waawatud ja koormatud ollete ja minna tabhan teile hingamist sata*“.⁵⁷

Kõige selle kõrval leidsid abikirikus aset regulaarsed jumalateenistused. Aastatel 1994–1998 valitses tööjaotus, mille kohaselt viis kuus kaks pühapäevast jumalateenistust läbi Hageri koguduse õpetaja Jüri Vallsalu ja ülejäänud kaks teoloogiaüliõpilane (1995. aasta maist diakon) Tanel Ots. Vajadusel käis neid asendamas keegi kolmas, kelleks nii mõnigi kord oli Hageri koguduse emeritõpetaja Paul Saar. 1999. aastast keskendus Tanel Ots teenimistöole EELK Jüri koguduses. Aeg-ajalt aitas ta Saku abikirikus küll endiselt kaasa, kuid jumalateenistuste pidamise põhikoormus jäi seal nüüd Jüri Vallsalu õlgadele. Sellega seoses on Tanel Ots hiljem meenutanud, et Hagerist Jüri kogudusse siirdumisel oli tal Jüri Vallsalu ees ka mõningane süütunne – oli ju Tanel Otsa nooruslikul tuhinal olnud oma osa Saku abikiriku koguduse tekkimisel.⁵⁸ Järgnevatel aastatel viisid abikirikus jumalateenistusi Jüri Vallsalu kutsel läbi sageli ka mitmed teised EELK vaimulikud. Kui aga mõnikord juhtus, et vaimulik ei saanud kohale tulla, siis jäi jumalateenistuse pidamine Mihkel Reinupi hooleks.⁵⁹

Pühapäevaste jumalateenistustega alustati Saku abikirikus kell neli päeval. 2007. aasta mais nihutati algusaeg tunni võrra varasemaks. Armulaud toimus esialgu tavaliselt korra kuus, alates 1996. aastast kaks korda kuus. Kui 1995.

---

⁵⁴ EELK Hageri Lambertuse koguduse nõukogu koosoleku protokoll 17.02.2002 (EELK Konsistooriumi arhiiv).

⁵⁵ EELK Hageri Lambertuse koguduse eelarved ja eelarve täitmise aruanded alates 1995. aastast (EELK Konsistooriumi arhiiv).

⁵⁶ Mihkel Reinupi seletus (vestlus 15.12.2022 ja 13.01.2023).

⁵⁷ Mihkel Reinupi fotoalbum.

⁵⁸ EELK Hageri Lambertuse koguduse 1994.–1999. a. sõnalised aruanded (EELK Konsistooriumi arhiiv); Tanel Otsa seletus (e-kiri 30.11.2022).

⁵⁹ Mihkel Reinupi seletus (vestlus 15.12.2022).

Talgulised palvemaja aias. (Fotograaf Mihkel Reinup.)

aastal loeti pühapäevastel jumalateenistustel osalenud inimeste hulgaks 25–40, siis järgnevalt leidis aset kahanemine. Nii jäi 1996. aastal tavapärase osavõtjate arv 25–30 ja 1997.–2000. aastal 20–30 piiresse. Aastatel 2001–2011 loeti keskmiseks osalejate hulgaks 20 inimest ning 2012. aastal langes see näitaja 15 inimese peale.⁶⁰ Oli muidugi ka suurema osavõtjate arvuga jumalateenistusi, näiteks tähtsamate kirikupühade ajal. 1990. aastate teisel poolel peeti Saku abikirikus ühtlasi eraldi vana-aasta õhtu jumalateenistusi.⁶¹

Saku Toomase koguduse arhiivis on eraldi säilinud abikiriku jumalateenistuste aruandelehed perioodi kohta 1997. aasta 2. veebruar kuni 14. detsember, mille põhjal saab esitada täpsemat statistikat. Näiteks osales jumalateenistustel (kokku oli neid sel ajal 47) 17–52 inimest, keskmiselt oli osavõtjaid 24. Suurim hulk kirikulisi – 52 – kogunes ülestõusmispühadel 30. märtsil. Samuti oli rohkesti inimesi – 43 – kohal esimesel adventil, mil tähistati ka abikiriku kolmandat aastapäeva. Armulauda jagati abikirikus kõnealusel perioodil 19 korral, armulaualisi oli 5–13 inimest.

⁶⁰ EELK Hageri Lambertuse koguduse 1995.–2012. a. sõnalised aruanded (EELK Konsistooriumi arhiiv).

⁶¹ Vt Saku Sõnumid. 05.12.1997 ja 03.12.1999.

Organistina teenis esimesel tegevusaastal kaasa tavaliselt Riina Ots, alates 1996. aastast lisandus tema õde Mirjam Mänd, kes oli seejärel, 1997–2000, abikirikus kõige sagedasemaks muusikaliseks saatjaks.⁶² Nende ema Mai Mänd, Hageri kiriku kauaaegne organist, oli samuti teinekord asendajana kohal,⁶³ järgnevatel aastatel aga saatis just tema kõige tihedamini abikiriku jumalateenistusi.⁶⁴ Mõnikord esinesid jumalateenistustel muusikalised kollektiivid, sageli olid need Hageri kogudusest.⁶⁵

1995. aasta septembrist hakati Saku abikirikus andma leeriõpetust. Seal-
sesse esimesse, sama aasta novembris lõpetanud rühma kogunes tosinkond inimest. Leeritunde peeti abikirikus veel paaril järgneval aastal, misjärel huviliste vähenedes jäid need toimuma vaid Hageris.⁶⁶ Leeripäevad leidsid alati aset Hageri kirikus.

1995. aasta oktoobris alustas abikiriku juures ka pühapäevakool, mis toimus kaks korda kuus. Nimekirja kogunes esialgu 12 last. Kui aga pühapäevakooli õpetaja Riina Ots seoses lapse sünniga kirikutöölt eemale jäi, siis talle asendajat ei leitud. Seepeale soikus lastetöö abikirikus 1997. aastaks täielikult.⁶⁷ Abikiriku koguduseliikmed moodustasid mitu kodust palvegrupp. Nii käidi koos Milda Luukase, Maie Nurmiku, Salme Tsirna, Vera Võsu ja Mihkel Reinupi juures. Milda Luukase kodus oldi kogunetud juba Nõukogude perioodil. Mõneliikmeline eakate palvegrupp kohtus aeg-ajalt ka abikiriku ruumides.⁶⁸

Saku abikiriku koguduse puhul peab silmas pidama, et tegemist oli osaga Hageri kogudusest. Abikiriku koguduse liikmete üldiseks iseloomustuseks võib öelda, et 1990. aastate teisel poolel oli naisi nende hulgas tunduvalt rohkem kui mehi ja valdav enamus olid pensionialised või varsti sinna ikka jõudvad inimesed. Keskealisi oli vähe. Noori sattus jumalateenistustele harva.⁶⁹

---

⁶² EELK Hageri Lambertuse koguduse 1995.–2000. a. sõnalised aruanded (EELK Konsistooriumi arhiiv).

⁶³ Saku abikiriku jumalateenistuste aruandelehed 02.02–14.12.1997 (EELK STK arhiiv).

⁶⁴ Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 18.01.2023).

⁶⁵ Mihkel Reinupi fotoalbum; Saku abikiriku jumalateenistuste aruandelehed 02.02–14.12.1997 (EELK STK arhiiv).

⁶⁶ Tanel Ots. Algab pühapäevakool. // Saku Sõnumid. 06.10.1995, lk 6; EELK Hageri Lambertuse koguduse 1995. ja 1996. a. sõnalised aruanded (EELK Konsistooriumi arhiiv); Jüri Vallsalu seletus (vestlus 20.02.2023).

⁶⁷ EELK Hageri Lambertuse koguduse 1995.–1997. a. ja 2000. a. sõnalised aruanded (EELK Konsistooriumi arhiiv); EELK Lääne-Harju praostkonna pühapäevakoolitöö aruanne 1995./1996. õppeaasta kohta (EELK Konsistooriumi arhiiv); EELK Lääne-Harju praostkonna 1996. a. sõnaline aruanne (EELK Konsistooriumi arhiiv); Tanel Ots. Algab pühapäevakool. // Saku Sõnumid. 06.10.1995, lk 6.

⁶⁸ Mihkel Reinupi seletus (vestlus 15.12.2022); Mihkel Reinupi fotoalbum.

⁶⁹ Mihkel Reinupi seletus (vestlus 15.12.2022).

Saku palvemaja 2000. aastate esimesel poolel. (Pilt Kätlin Barzi kogust.)

Tegu ei olnud ka ainsa kogudusega alevikus, vaid juba 1993. aasta alguses oli rajatud Eesti Kristliku Nelipühi Kiriku Saku kogudus,⁷⁰ kuhu koondus osa Saku keskealistest ja noorematest kristlastest. Muide, umbes viis-kuus inimest, kes külastasid regulaarselt EELK Saku abikiriku jumalateenistusi, käisid püha-päeviti ka nelipüha koguduse teenistustel, mis toimusid teisel kellaajal.⁷¹

Koguduse vanuseline ja sooline ilme jäi ka 2000. aastatel varasemaga sarnaseks.⁷² Ehkki leidis uusi liitujaid, toimus üldiselt siiski liikmete arvu kahanemine. Kui 1990. aastate teisel poolel võis abikiriku koguduses olla ligikaudu 60 inimest,⁷³ siis 2004. aastal oli neid veel 40 ringis.⁷⁴ Toodud arvud sisaldavad mõningal määral ühtlasi neid, kes Hageri kogudusse tegelikult ei kuulunud, kuid olid harjunud Saku abikiriku jumalateenistusi külastama. Võrdluseks saab mainida, et Hageri kogudus luges Sakus ja lähiümbruses enda liikmeid 2004. aastal kokku peaaegu 200,⁷⁵ kuid enamus neist käis jumalateenistustel Hageris või siis oli üldse kirikust kõrvale jäänud. 2010. aastate alguses hakkas Saku abi-

---

⁷⁰ Tähtis on inimese südames toimuv. // Saku Sõnumid. 04.08.1995, lk 6.

⁷¹ Mihkel Reinupi seletus (vestlus 15.12.2022).

⁷² Kätlin Barzi seletus (vestlus 10.01.2023); Mihkel Reinupi seletus (vestlus 15.12.2022).

⁷³ Mihkel Reinupi seletus (vestlus 15.12.2022).

⁷⁴ Mihkel Reinup. Saku abikiriku väike juubel. // Hageri Kirik. Detsember 2004, nr. 3, lk 2.

⁷⁵ EELK Hageri Lambertuse koguduse 2004. a. sõnaline aruanne (EELK Konsistooriumi arhiiv).

kiriku liikmeskond siiski kasvama. 2013. aastaks loeti koguduses peaaegu 50 inimest, kellest 20 olid pensionialised või kohe sinna jõudmas, samal ajal kui 17 olid nooremad kui 30-aastased.⁷⁶ Liikmeannetajaid oli umbes 25.⁷⁷ Nooremate liikmete lisandumisel oli peamist rolli mänginud Hageri koguduse noortetöö vahepealne tunduv elavnemine MTÜ Noorteklubi Esik näol, millest tuleb täpsemalt juttu eraldi peatükis. Selgituseks olgu praegu lisatud, et noortele toimusid alates 2010. aastast eraldi laupäevased jumalateenistused (Emmause missad), mistõttu noorte lisandumine pühapäevastel jumalateenistustel osalevate inimeste keskmist hulka suurel määral ei mõjutanud.

Saku abikiriku rahvas oli aastaid esindatud ka Hageri koguduse juhtorganites. Nii kuulusid koguduse nõukogusse Liidia Vilokas (aastatel 1997–2001), Helvi Ojasoon (1997–2004) ja Mihkel Reinup (2001–2009). Mihkel Reinup oli aastatel 2001–2005 ühtlasi Hageri koguduse juhatuse liige. Tema pühendunud tegevust Saku abikiriku juures tunnustati 2007. aastal EELK 90. aastapäeva aukirjaga, millele kaks aastat hiljem järgnes EELK Teeneteristi tunnustusmärk. „Mihkel iga asja peale“ ja „Saku abikiriku hing ja kirikumees“ – nõnda iseloomustas Hageri õpetaja Jüri Vallsalu Mihkel Reinupit, kui mainis tema tunnustamist koguduse aastaaruannetes EELK-le.⁷⁸

Uusi tuuli tõi Saku abikirikusse abielupaar Kätlin ja Bodo Barzi sinna elama asumine 2002. aasta sügisel. Hageri koguduse liige Kätlin Barz (sündinud 1978) oli hiljuti lõpetanud õpingud Saksamaal ja naasnud sealt religiooni-pedagoogi diplomiga. 2002. aasta septembrist kuni 2012. aasta juulini oli ta palgaline (osalise tööajaga) Hageri koguduse laste- ja noortetöö juht.⁷⁹ Eestisse saabudes otsis abielupaar elamispiinda ning sai Hageri koguduselt loa võtta selleks kasutusele Saku abikiriku teise korruse, mida kogudus ei tarvitanud. Esialgu oli see planeeritud ajutise lahendusena, kuid tegelikkuses jäi perekond sinna elama kuni 2011. aasta suveni. Seal möödus ka nende 2003. ja 2004. aastal sündinud kahe poja Elija ja Josua varajane lapsepõlv. Kui Barzid abikiriku teisele korrusele elama asusid, oli seal vaid üks tuba. Järgnevalt ehitas Bodo Barz teisegi toa, võttes kasutusele ülejäänud pööningu, kus oli veel näha kunagise põlengu jälgi. Sisustati kööginurk, rajati küttekolded ja soemüür. Töödega seotud kulud kaeti oma pere eelarvest. Lisaks võtsid Barzid endale abikiriku majapidajate rolli, hoolitsedes üldise heakorra ja kütmise eest. Maja

---

⁷⁶ Saku koguduse nimekirj, dateerimata, sisu järgi pärit 2012. või 2013. aastast (EELK STK arhiiv).

⁷⁷ Töötajate koosoleku protokoll 21.05.2012 (EELK STK arhiiv).

⁷⁸ EELK Hageri Lambertuse koguduse 1997., 2001., 2005., 2007. ja 2009. a. sõnalised aruanded (EELK Konsistooriumi arhiiv).

⁷⁹ EELK Hageri Lambertuse koguduse 2002.–2012. a. sõnalised aruanded (EELK Konsistooriumi arhiiv).

Jüri Vallsalu (vasakul) ja Tanel Ots pildistatuna Saku palvemaja altari taga. (Fotograaf Mihkel Reinup.)

soojapidavus oli vilets ja seda tuli jahedamal ajal, eriti talvel rohkesti kütta; küttepude olemasolu eest hoolitses jätkuvalt Hageri kogudus. Bodo Barz ehitas allkorrusele ka pesemisruumi ja püstitas abikiriku krunti ümbritseva päevinäinud aia asemele uue. Saku abikiriku koguduse peamiseks hooleks jäi pärast Barzide saabumist kirikusaali ettevalmistamine pühapäevasteks jumalateenistusteks.⁸⁰

Kätlin Barzi kui Hageri koguduse laste- ja noortetöö juhi abikirikusse elama asumine soodustas ka seda, et osa vastavast tööst koondus Sakku. 2002. aasta sügisel, pärast kuueaastast pausi, alustas seal taas pühapäevakool. Esialgu toimusid tunnid Terakese lasteaias ja neist võttis osa ligi 50 last.⁸¹ Peatne emakssaamine ei lubanud Kätlin Barzil siiski senise hooga jätkata ja 2003. aastast jäi Saku abikiriku juurde tegutsema väikesearvuline pühapäevakooli rühm, mille tunnid toimusid teinekord hoopis Hageris koos sealse pühapäevakooliga.⁸² Ühte Saku ja Hageri rühmade ühissettevõtmist – isadepäeva matka

⁸⁰ Kätlin Barzi seletus (vestlus 10.01.2023).

⁸¹ EELK Hageri Lambertuse koguduse 2002. a. sõnaline aruanne (EELK Konsistooriumi arhiiv).

⁸² Kätlin Barzi seletus (vestlus 10.01.2023).

Kätlin Barz koos pühapäevakooli lastega. (Fotograaf Mihkel Reinup.)

2003. aasta novembris Sakus – kirjeldas Kätlin Barz Hageri koguduse infolehes nii: „Saku lapsed olidki selle matkapäeva korraldajateks. Meie matk kulges kiriku juurest paksu metsa, kus algas põnev peitusmäng. Kõigil Hageri lastel tuli end koos vanematega ära peita ja Saku lapsed hakkasid otsima. Mõned lapsed võeti vangi ja nende vabastamiseks tuli vastata pübliteemalistele küsimustele. Õnneks said küsimused vastatud ja lapsed vabastatud.”⁸³

2002. aasta sügisest hakkasid abikirikus Kätlin Barzi juhtimisel aset leidma Hageri koguduse noorteõhtud, mis toimusid kaks, vahepeal ka neli korda kuus.⁸⁴ Osavõtjate arv jäi tavaliselt kümne lähedale või alla selle. Kui 2006. aasta sügisel moodustasid Hageri koguduse noored Noorteklubi Esik, mis asus Sakus korraldama kristlikke noorteüritusi, siis koondus noorte tähelepanu sellele, ning noorteõhtud abikirikus jäid katki.⁸⁵

Koostöös Saksamaa Herrnhuti Evangeelse Vennastekogudusega organiseeris Kätlin Barz iga-aastaseid eesti-saksa kristlikke noortelaagreid, mis toi-

⁸³ Kätlin Barz. Pühapäevakoolitööst. // Hageri Kirik. Detsember 2003, nr 2, lk 2.

⁸⁴ EELK Hageri Lambertuse koguduse 2002.–2006. a. sõnalised aruanded (EELK Konsistooriumi arhiiv); Kätlin Barz. Noortetöö. // Hageri Kirik. Detsember 2003, nr 2, lk 2.

⁸⁵ Kätlin Barzi seletus (vestlus 10.01.2023).

Koosviibimine Saksamaalt 2004. aasta juulis saabunud kristlaste grupiga pärast palvemaja ülevärvimist. (Fotograaf Mihkel Reinup.)

musid vaheldumisi Saksamaal ja Eestis. Külastati ja ööbiti erinevates paikades, sealjuures Eestis toimumise ajal veedeti igal aastal mõned päevad ja ööd ühtlasi Saku abikirikus. Enamus osalejatest, keda oli reeglina kokku 30–40 inimest, ööbis maja esimesel korrusel põrandal, mõned panid aias telgi püsti. Vahel korraldasid laagrilised abikiriku juures väiksemaid talguid. Saksamaalt käis külas teisigi kristlaste gruppe, sealjuures üks 2004. aasta juulis saabunud nooremageeline seltskond otsustas abikiriku hoone väljastpoolt üle värvida. Tulemusena sai maja valge asemel türkiissinise kuue.⁸⁶

Kätlin Barz on hiljem meenutanud ka omapärast seika seoses abikiriku esimese korruse ahjuga, mille oli kunagi ehitanud Tanel Ots. Nimelt tegi ahi öösiti mõnikord logisevat häält, teinekord jälle avanes ahjuuks justkui iseenesest. Barzide abielupaar ei leidnud asjale seletust, mistõttu kahtlustas lausa, et tegu on paranormaalse nähtusega, mida poolnaljatamisi „ahjuvaimuks“ hakkasid nimetama. Samuti üks saksa noortegrupp, kes abikirikus kord ööbis, oli säärase helide tunnistajaks, misjärel päris järgmisel hommikul Barzidelt, kas

⁸⁶ Kätlin Barzi seletus (vestlus 10.01.2023); Mihkel Reinupi fotoalbum.

Saku palvemaja kirikusaal, pildistatud 2007. (Pilt Kätlin Barzi kogust.)

majas kummitab. Kui see ahi 2008. aastal maha lõhuti ja kaminaga asendati, siis kadus ka „ahjuvaim“.⁸⁷

Alates 2007. aasta augustist viibisid Eestis misjonitööl soome abielupaar Jukka ja Maria Repo koos laste Samueli ja Saaraga. Nende lähetajaks oli Soome Rahvamisjon ja eelnevalt olid nad peaaegu 15 aasta jooksul olnud misjonärideks Venemaal ingerisoomlaste seas. EELK Misjonikeskuse soovitusel võtsid Repod Eestis oma peamiseks tegevuspõlluks Saku abikiriku, asudes koostööle Hageri kogudusega.⁸⁸ Kõigepealt keskendusid nad keeleõppele, mis pastor Jukka Repo jaoks venis siiski loodetust pikemaks. Maria Repo lülitus 2008. aastal Saku pühapäevakooli tegemistesse, võttes seal järgmisel sügiseks Kätlin Barzilt põhikoormuse üle. Eesti keelt rohkem omandades hakkas Jukka Repo 2009. aastal korra kuus, alates 2010. aastast kaks korda kuus ning lõpuks veelgi sagedamini Sakus pühapäevaseid jumalateenistusi pidama. 2009. aasta 1. septembrist nimetati ta Hageri koguduse abiõpetajaks. Oma laste haridustega seotud kaalutluste mõjul naasid Repod 2011. aasta juunis siiski Soome.⁸⁹

⁸⁷ Kätlin Barzi seletus (vestlus 10.01.2023).

⁸⁸ Saame tuttavaks... // Hageri Kirik. Detsember 2008, nr 10, lk 5.

⁸⁹ EELK Hageri Lambertuse koguduse 2007.–2011. a. sõnalised aruanded (EELK Konsistooriumi arhiiv); Jukka Repo seletus (e-kiri 17.01.2023); Kätlin Barzi seletus (vestlus 10.01.2023); Maria Repo seletus (e-kiri 28.01.2023); Mihkel Reinupi seletus (vestlus 13.01.2023); Misjonärid Maria ja Jukka Repo lõpetasid töö Eestis. // Hageri Kirik. Juuni 2011, nr 15, lk 2.

Jukka ja Maria Repo. (Fotograaf Mihkel Reinup.)

Jukka Repo kujunes nende aastate jooksul Saku abikiriku nii-öelda oma õpetajaks ja koos abikaasaga saavutas ta kogudusega lähedase osaduse. Repod püüdsid ka igati edendada Sakku iseseisva koguduse ja uue kiriku rajamist (selle kohta on rohkem kirjas hilisemates peatükkides). Repode pere Eestis viibimise ajal selleni veel ei jõutud, küll aga võisid nad olla tunnistajaks lootustandvatele märkidele, nende hulgas rohkemate noorte jõudmisele Saku abikiriku juurde. Misjonäridepaar võttis osa ka koguduse kodustest palvegruppidest, kuhu teinekord võis sel perioodil koguneda isegi ligi kakskümmend inimest – alates noortest kuni eakateni.⁹⁰ Jukka Repo on pärast arvanud: „*Nende palveringide tähtsus on Saku koguduse ajaloos tõesti suur. Saku kogudus on ehitatud palvete varal või palvete peale.*“⁹¹

2008. aastal võeti abikirikus käsile taas suurem remont, milles löid kaasa Bodo Barz, Jukka Repo ja Miika Latvala (Maria Repo vend). Renoveeriti kirikusaali ja kõrvaltuba. Kirikusaali tagaseina viimistluse eemaldamisel paljastus vana palksein, mis otsustati sellisel kujul nähtavaks jätta, kuna andis ruumile ajaloolist hõngu. Altar tõsteti nüüd vastasseinast ümber vana palkseina ette. Saali uude tagumisse osasse, kirikupinkide taha, sisustati väike koosviibimiste

---

⁹⁰ Mihkel Reinupi fotoalbum.

⁹¹ Jukka Repo seletus (e-kiri 19.01.2023).

ala koos lauaga, kus sai korraldada ka pühapäevakoolitunde. Kuna senine ahi oli amortiseerunud, ehtas pottsepanudust õppinud Bodo Barz asemele kamina. Hageri kogudus eraldas remonttöödeks raha.⁹² Lisatud olgu, et Jukka Repo vahetalitusel sai Hageri kogudus Saku abikiriku jaoks rahalist toetust erinevatelt Soome kogudustelt, samuti kingiti Soomest abikirikule mööblit.⁹³

Uueks arenguks oli ka nn. töötegijate koosolekute käivitamine 2010. aasta lõpus, mis tähendas, et abikiriku erinevate valdkondade (jumalateenistused, laste- ja noortetöö, palvela hoone haldamine jne) aktiiv hakkas enam-vähem korrapäraselt kohtuma, et vahetada infot, pidada nõu ja üksteist toetada. Töötegijatele tehti EELK serverisse ka eraldi meililist, lisaks oli sinna juba varem tekitatud abikiriku koguduse üldine meililist.⁹⁴

Noorteklubi Esik tegevus viis 2009. aasta sügisel leerikooli taaskäivitumiseni Sakus (esialgu alfa-, beeta- ja credokursuste nime all). Kui leeripäevad olid seni toimunud Hageri kirikus, siis 2010. aasta 4. juulil leidis see esimest korda aset ka Saku abikirikus, kus leeriõnnistuse võtsid vastu kuus noort. Lisaks Jukka Repole ja Hageri koguduse õpetajale Jüri Vallsalule osalesid tundide andmises Esiku korraldustiimi liikmed Joel ja Signe Reinaru, Ranno Seppel ja Kristiina Kaljuste (Seppel), Merle Lend jt. Leerikursustega edaspidi jätkati, samuti leeriteenistustega Sakus. 2011. aasta 12. juunil sai seal leeriõnnistuse kolm inimest ja järgmise aasta 3. juunil – kaks.⁹⁵

Pühapäevakool toimus Sakus Maria Repo juhtimisel tavaliselt kaks korda kuus, suvel peeti vaheaega. Näiteks 2009.–2010. aasta hooajal septembrist maini käis tavaliselt kohal viis kuni kaheksa last, nimekirjas oli neid kokku üksteist. Hooaja alguses, 11. septembril, toimus Saku Huvikeskuses laste sügisüritus, millest võttis osa umbes 30 last. Detsembris käidi Hageri koguduse pühapäevakooli jõulupeol. 4. aprillil leidis huvikeskuses aset ülestõusmispühade üritus, osales 35 last. Õpetajateks olid mõnikord ka Kätlin Barz ja Mihkel Reinup, viimane juhendas meisterdamist. 2010.–2011. aasta hooajal olid esialgu tavalised kahe kuni kuue lapsega tunnid, märtsist maini nimekirjas olevate laste arva aga kahekordistus (kokku 24) ning viimases viies tunnis oli 10–15 osavõtjat.⁹⁶

---

⁹² EELK Hageri Lambertuse koguduse juhatuse koosoleku protokoll 25.01.2009 (EELK Konsistooriumi arhiiv); Jukka Repo seletus (e-kiri 17.01.2023); Maria Repo seletus (e-kiri 28.01.2023); Kätlin Barzi seletus (vestlus 10.01.2023); Mihkel Reinupi fotoalbum.

⁹³ Jukka Repo seletus (e-kiri 28.01.2023); Maria Repo seletus (e-kiri 28.01.2023).

⁹⁴ Kristiina Seppeli e-kiri Saku abikiriku meililistis 21.10.2010 (Kristiina Seppeli arhiiv).

⁹⁵ EELK Hageri Lambertuse koguduse 2009.–2012. a. sõnalised aruanded (EELK Konsistooriumi arhiiv); Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 17.01.2023); Mihkel Reinupi fotoalbum.

⁹⁶ Maria Repo täidetud pühapäevakooli vihik 2008–2011 (Kristiina Seppel).

Esimene Saku abikirikus toimunud leeripäev 2010. aasta 4. juulil. Leerilasteks olid Märt Liiv, Siim Liiv, Mart Noole, Evelin Ots, Helari Puust ja Christo Leppik. (Foto-
graaf Kaarel Vahermägi.)

Lisaks Maria Repole andsid üksikuid tunde Kätlin Barz ja Jukka Repo. Abistamas käisid mõnikord Mihkel Reinup ja tema tütre Marita Tambek (eelmise hooaja pühapäevakoolilaps), kes õpetasid meisterdamist, samuti Mari-Liis Lootus ja Evelin Ots, kes olid Saku abikirikuni jõudnud Noorteklubi Esik tegevuse kaudu. 2011. aasta kevadel olid paaril korral abiks ka Soome Rahvamisjoni praktikandid Jussi Koivumäki ja Eetu Raittila.⁹⁷ Selle hooaja pühapäevakooli pidulik lõpujumalateenistus 5. juunil oli ühtlasi Jukka Repo viimane Saku abikirikus peetud teenistus enne Soome naasmist. Repode perekonna lahkumise järel võtsid pühapäevakoolis õpetajatöö 2011.–2012. aasta hooajal enda peale Kristiina ja Ranno Seppel, Mari-Liis Lootus, Titta Marita Hämäläinen jt.⁹⁸ 2012. märtsis oli nimekirjas 15 last, kes jagunesid kahte rühma, neist ühte nimetati omavahel „aktiivsete rühmaks“ ja teist „rahulikumaks rühmaks“. Õpetajatöösse panustas seitse inimest.⁹⁹

Ajalehes Saku Sõnumid leidis kajastamist 2010. aasta 12. detsembril Saku vallamaja juures toimunud Jõulutelgi-nimeline kogupereüritus (jõululaat), mille

⁹⁷ Maria Repo aruanne Saku abikiriku pühapäevakooli 2010.–2011. a. hooajast (Kristiina Seppeli arhiiv); Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 17.01.2023); Maria Repo seletus (e-kiri 28.01.2023).

⁹⁸ Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 17.01.2023); Mihkel Reinupi fotoalbum; Rita Puidet. Misjonärid Maria ja Jukka Repo lähevad tagasi koju. // Eesti Kirik. 22.06.2011 (<http://www.eestikirik.ee/misjonarid-maria-ja-jukka-repo-lahevad-tagasi-koju>).

⁹⁹ Saku Sõbrakiri. Märts 2012 (Mihkel Reinupi arhiiv).

organiseeris Saku Huvikeskus. Leheartiklist selgub, et kohal olid ühtlasi Saku abikirik ja Noorteklubi Esik, kes korraldasid heategevusliku loterii ja müüsid sümboolse hinnaga jõulukaarte ja -meeneid. Üritusel kogutud raha, sealhulgas annetuste eest ostetud joonistamistarbed andsid Saku huvikeskuse kunstiline juht Ave-Maria Ban ja Maria Repo hiljem üle vallaametnikele edasisaatmiseks Saku valla 17 suurperele.¹⁰⁰

Olgu siinkohal ära toodud ka Maria Repo pikemaid mälestuskilde kõnealusest ajajärgust: „*Koos Saku huvikeskusega korraldasime mõned lasteüritused. Vähe-malt kahtedel jõuludel oli kogudusel oma telk valla jõuluüritusel. Telk saadi vallalt ja kuskilt talust saadi veel elavad lambadki! Need organiseeris valla kultuuritöötaja Ave-Maria Ban. Meil oli jõulunäidend mõlematel jõuludel ja Ave-Maria oli ka ühes rollis. Kostüümide valmistamisel aitas mind Milda (Milda Luukas – koostaja). Ta oli üks tugev palvetaja ja tema väikeses kõrvalhoones asuvas kodus kogunes ka tihti palvering. Meile kinkis ta mälestuseks suure endaõmmeldud lapiteki ja padja. Need on ilus meenutus Sakust! Kuna Mihkel ja Marita olid osavad meisterdajad, siis aitasid nad näidendi jaoks inglil tiibade tegemisega.*

Tegime huvikeskusega ka ülestõusmispühade ürituse.¹⁰¹ Erinevates tubades kujutati ülestõusmispühade sündmusi. Selles oli mul abiks Iida Hovi, kes oli siis Soome Rahvamisjoni kaudu rahvusvahelisel tööel Eestis. Tema valmistas muuhulgas munakarpidest õhtusöömaaja nõud. (See osavõtt oli Iidale päris oluline ja julgustav samm lastetöös. Praegu on ta Rahvamisjoni juunioritöö koordinaator.) Tühja hana suu tehti nagu külge. see oli must, aga suu juurest kulges pikk roheline kangas, lilli täis. See haualt algav rõõmu tee, elu tee, võit surma üle, on mulle sealt alates olnud väga tugevaks ja tähendusrikkaks mälestuseks. Ave-Maria juhtimisel värviti kanamune ja kaunistati pajuoksi. Ürituse idee olin saanud Soome Lauritsala koguduse korraldatavast matkast Üles Jeruusalemma, mida olin kaasa teinud.

Kord tuli umbes kümnepealine sumisev lasterühm pühapäevakooli. Nad läksid altari juurde ja küsisid, mis see on. Proovisin jääda rahulikuks, ei tahtnud neid manitseda, vaid lasin neil altariäärel rahmeldada. Palvetasin vaikselt mõttes, et Jumal neid rahustaks. Ja see ime tõesti toimus! Lapsed põlvitasid ja me õnnistasime neid sealsamas!

Kiriku õues korraldati kirbuturgu, pakuti ka pannkooke. Pannkoogid küpsetati õues laual, elektrijube veeti aknast välja. Mäletan ühte naist, kes tuli ostma. Tal olid 1990. aastatest väga head mälestused, kui ta oli laps ja Soomest toodi muuhulgas šokolaadibatoone lastele. Ta oli selles kogenud tugevat hoolimist ja armastust.

Kord tegi misjonikolleeg me pühapäevakoolist saate kristlikule telekanalile.¹⁰² Meis-

¹⁰⁰ Inna Mikli. Jõulurõõmu jätkub uuel aastalgi. // Saku Sõnumid. 04.02.2011, lk 9.

¹⁰¹ Tõenäoliselt on silmas peetud 2010. aasta 4. aprillil aset leidnud üritust. (Koostaja kommentaar.)

¹⁰² TV7 saade “Vremja tserkvi”, filmiti 2010. aasta 5. detsembril. (Koostaja kommentaar.)

terdasin selleks väikese papist kiriku, mille tornis oli ka väike kell. Kui kümmekond aastat hiljem tulime Saku kiriku nurgakivi asetamise tähistamisele, siis oli see pappkirik seal esil. Aastate jooksul oli see olnud kiriku ehitusprojekti sümboliks ja oli pealegi uue kirikuga üpris sarnane.¹⁰³

Jukka Repo on kirja pannud ka oma kõige sügavama mulje Saku perioodist, mis puudutab üht kriisihetke pühapäevakoolis: „Kui huvikeskusega oli alanud hea koostöö, siis tegin ettepaneku korraldada seal alfa-kursus ja huvikeskuse juhataja nõustus. Olin kord huvikeskuses kursust ette valmistamas ja tuppa astus paar last ja tervitasin neid, samuti mainisin eelseisvat laste ülestõusmispühade üritust. Nende nimed olid Kevin ja Aiki. Need lapsed tulid ülestõusmispühade üritusele ja kutsusime seal kõiki lapsi pühapäevakooli, aga keegi ei tulnud.

Pühapäevakoolis varem käinud lapsi jäi vähemaks ja siis jõudis kätte kord, mil ei tulnudki enam kedagi. See oli masendav kogemus. Aga mõne minuti pärast jooksis sisse üks uus poiss, Rainer, kes palus veel mitte alustada, vaid tema sõbrad ka ära oodata. Ja mõne minuti pärast jooksid sisse neli meile uut last, nende hulgas varem mainitud Kevin ja Aiki.¹⁰⁴

See on kõige võimsam mälestus Saku aastatest. Võib-olla teeb mälestuse tugevaks see, et kui alustasime tööd Sakus, siis keegi vanadest koguduseliikmetest rääkis, mida Sakus saab teha ja mida mitte. Eriliselt jäi tema nõuannetest meelde, et Saku huvikeskusega koostööd teha ei saa. Ja süiski kandis koostöö huvikeskusega head vilja.¹⁰⁵

2011. aasta tõi Saku abikiriku elus kaasa tuntavaid muutusi. Nagu nägime, lahkusid perekond Repod kodumaale ja perekond Barzid otsustasid kirikuhoonest uude elukohta edasi liikuda. Kuid sama aasta alguse poole liitusid kogudusega abielupaar Juhan ja Tiina Talpsepp,¹⁰⁶ kes osutusid tegusateks liikmeteks, sealjuures võttis Juhan Talpsepp pärast Barzide lahkumist endale kirikuhoone majapidaja rolli.¹⁰⁷ Repode perega hüvasti jättes asus Hageri koguduse õpetaja Jüri Vallsalu läbi rääkima EELK Misjonikeskusega uute misjonäride leidmiseks Sakku¹⁰⁸ ning juba 2011. aasta septembris saabusidki Eestisse Magne Mølster ja tema eestlannast abikaasa Ave Mølster koos nende viiekuuse

---

¹⁰³ Maria Repo seletus (e-kiri 28.01.2023).

¹⁰⁴ Maria Repo peetud pühapäevakooli vihiku põhjal otsustades oli tegemist 2011. aasta 20. märtsi tunniga. Sellel korral tuli kohale tõepoolest viis uut last (eesnimedega Reelika, Aiki, Birgit, Kevin ja Rainer). Osales küll ka üks laps, kes oli varemgi pühapäevakoolis käinud, kuid ei ole öeldud, millal ta tunniga liitus, ja pole seega välistatud, et ta võis samuti hilineda. Järgnevatess tundidesse tuli jälle rohkem ka neid lapsi, kes olid varem pühapäevakoolist osa võtnud. (Koostaja kommentaar.)

¹⁰⁵ Jukka Repo seletus (e-kiri 28.01.2023).

¹⁰⁶ Vt Jukka Repo e-kiri Kristiina Seppelile 24.01.2011 (Kristiina Seppeli arhiiv).

¹⁰⁷ Kätlin Barzi seletus (vestlus 10.01.2023).

¹⁰⁸ Vt Rita Puidet. Misjonärid Maria ja Jukka Repo lähevad tagasi koju. // Eesti Kirik. 22.06.2011

pojaga. 1972. aastal sündinud ja 2006. aastal vaimulikuks ordineeritud Magne oli Norras viis ja pool aastat olnud Lunde ja Flåbygd koguduse noortepastoriks, samal ajal kui Ave oli töötanud Telemargi Kõrgkooli administratsioonis, osaledes vabal ajal koguduse lastetöös.¹⁰⁹ Mølsterite lähetajaks oli Norra Misjoniselts kokkuleppel EELK Misjoniseltsiga ning nende ülesandeks pidi olema laste- ja noortetöö Mustamäe ja Saku koguduses, samuti osalemine iseseisva Saku koguduse rajamises. Olgu mainitud, et Saku abikiriku töötegija Kristiina Seppel töötas sel ajal EELK Misjonikeskuse peasekretärina, mis küllap aitas kaasa, et niivõrd kiiresti õnnestus asendada misjonäridepaar Repod uute misjonäridega. Kuni 2015. aastani oli Mølsterite aeg jagatud Saku ja Mustamäe vahel, misjärel keskenduti juba täielikult Sakule.¹¹⁰

Norra Misjoniselts on Norra vanim misjoniühing (asutatud 1842. aastal), mille üheks peamiseks tegevusalaks on olnud traditsiooniliste kirikute elavdamine, eriti Euroopas. Selts on koostöös EELK Misjonikeskusega osalenud erinevates projektides Eestis juba alates 2003. aastast. Koostöö peafookuseks on olnud EELK laste-, noorte- ja leiritöö arendamine, kuid 2008. aastast liideti nimekirja koguduste rajamine. Sel aastal alustati nimelt Mustamäe Maarja Magdaleena koguduse rajamise tööga, mis erinevalt Saku Toomase kogudusest algas n-õ nullist. 2010. aasta lõpuks oligi Mustamäel iseseisev kogudus rajatud, mis oli heaks inspiratsiooniks nii Norra Misjoniseltsile ja nende toetajatele kui ka EELK Misjonikeskusele.¹¹¹

Eestisse jõudmise järel tegeles Magne Mølster kõigepealt keeleõppega ja tutvus kohaliku kultuuriga; Ave Mølster oli kuni 2012. aasta kevadeni lapsepuhkusel. Vahepeal, 2011. aasta 16. oktoobril, õnnistati abielupaar Hageri kirikus misjonäridena ametisse ja oktoobri jooksul tutvustati neid Saku ja Mustamäe koguduste jumalateenistustel.¹¹² Hageri koguduse ettepanekul nimetas EELK peapiiskop Magne Mølsteri Hageri koguduse abiõpetajaks alates 2012. aasta 1. märtsist.¹¹³ Kohe seejärel, hoolimata veel konarlikust keeleoskusest, sukeldus ta juba sügavamale Saku abikiriku toimetamistesse, hakkas osalema selle töötegijate koosolekutel, kaasa aitama iseseisva Saku koguduse rajamisele

---

¹⁰⁹ Saame tutvavaks – perekond Mølster. // Hageri Kirik. Detsember 2011, nr 16, lk 2.

¹¹⁰ Ave Mølsteri seletus (e-kiri 20.01.2023); Magne Mølsteri seletus (e-kiri 20.01.2023).

¹¹¹ Magne Mølsteri seletus.

¹¹² Saame tutvavaks – perekond Mølster. // Hageri Kirik. Detsember 2011, nr 16, lk 2.

¹¹³ EELK peapiiskopi otsus, 2012. a. veebruar (EELK STK arhiiv).

Magne ja Ave Mølster koos poja Joeliga 2011. aasta septembris ehk õige pea pärast Eestisse misjonitööle saabumist. (Pilt Ave ja Magne Mølsteri kogust.)

ning jõudis septembris ka esimese pühapäevase jumalateenistuse pidamiseni abikirikus.¹¹⁴ Ave Mølster liitus lastetöoga ja aitas 2012. aasta suvel korraldada abikiriku esimest lastelaagrit. Koostöös Noorteühendusega Koma käivitati sama aasta suvel-sügisel kristlik jalgpallitöö Saku vallas. Sügisel hakkas Norra Misjoniseltsi lähetatud praktikantide toel tegutsema gospelkoor, jätkus pühapäevakool. Leerikooliga sel sügisel küll ei alustatud, vaid seda tehti 2013. aasta märtsis. Kõige selle kõrval oli grupp koguduseliikmeid 2012. aasta sügiseks jõudnud kindlale otsusele asutada EELK koosseisus iseseisev Saku kogudus. Kuidas see täpsemalt juhtus, saab lugeda hiljem, enne veel aga heidame lähema pilgu Noorteklubile Esik. Lisaks sellele, et EELK raames oli tegemist üsna omalaadse nähtusega, võib Esikut pidada üheks teguriks, mis aitas kaasa Saku Toomase koguduse sünnile.

---

¹¹⁴ Jumalateenistuste ettepanek 2012.–2013. a. (EELK STK arhiiv).

3.

Noorteklubi Esik

Juba eelnevalt sai mainitud, et pärast seda, kui Hageri koguduse laste- ja noortetöö juht Kätlin Barz 2002. aastal perega Saku palvemajja elama asus, hakati seal korraldama regulaarseid noorteõhtuid (nn. noortekaid). Lisaks Hageri koguduse noortele osalesid seal sageli nende sõbrad teistest kogudustest. Loodeti ka kohalike Saku noorte osavõtule, kuid hoolimata alevikus üles pandud plakatitest neid kohale ei saanud. 2006. aasta suve lõpul, kui palvemajas algas uus noortekate hooaeg, selgus, et mitmed regulaarsed osalised olid vahepeal mõlgutanud mõtteid, kuidas ikkagi ka Saku noorteni jõuda. Üks neist oli 18-aastane Kristiina Seppel (kandis sel ajal veel neiupõlvenime Kaljuste), kes meenutas pärast: „*Terve suve pani Jumal südamesse igasuguseid uusi ideid. Kui ma hakkasin meie koguduse noortele ideest rääkima, siis kogesin suure rõõmuga, et teistelegi oli Jumal selle südamesse pannud.*“¹¹⁵

Täpsemalt plaanisid nad hakata Sakus korraldama alternatiivseid noorteüritusi mittekristlastest noortele. Need pidid sisaldama mitmesugust meelelahutust, kuid võrreldes nii-öelda tavaliste noortepidudega pidid sealt puuduma alkohol ja tubakas (narkootikumidest rääkimata) ja ette oli nähtud kristlust tutvustav osa. Eeskujuks olid samal ajal Tartus toimunud populaarsed Going UP noorteüritused, mida korraldasid baptistitaustaga noored. Kristiina Seppel ja Sirli Kaera (sel ajal neiupõlvenimega Lend) käisid ka Tartus Going UP korraldajatega kohtumas, et saada neilt nõu ürituste korraldamise osas. Saku ürituste üldnimetuseks valiti Esik. Sellel oli ka tähendus: esik kui esimese kohtumise paik või noorte esmatutvuse koht kristlusega.¹¹⁶

Kristiina Seppeli mälestused: „*Esik sündis kaastundest kohalike noorte suhtes, keda nägime sageli reede õhtul, pärast palvemajast noorteõhtult linna sõites, samas bussis. Kes oli juba purjakil, kes teel peole jne. Meie olime Hageri koguduse noortega kogunenud*

¹¹⁵ Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 10.12.2022); Kristiina Kaljuste. Alternatiivne noorteürituste sari "Esik". // Hageri Kirik. Juuni 2007, nr 7, lk 2.

¹¹⁶ Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 10.12.2022); Sirli Kaera seletus (e-kiri 06.01.2023); Kristiina Kaljuste. Alternatiivne noorteürituste sari "Esik". // Hageri Kirik. Juuni 2007, nr 7, lk 2.

*palvemaja teise korrusel koguduse noortejubi Kätlin Barzi väikeses korteris ja meil oli seal väga hea osadus olnud. Sellest kaastundest ja Jumala kutsest otsustasime, et soovime midagi nende noorte jaoks teha. Meil ei olnud eesmärgiks rajada noortekogudust, kuid oli soov, et noored leiaksid tee Jumala juurde, ja hea, kui ka tee kogudusse.*¹¹⁷

Esiku üritustele kavatseti esinema kutsuda erinevaid kõnelejaid ja bände, planeeriti näiteks teemavideosid, suupistelauda, kasutada dekoratsioone. Kuid see pidi ka tähendama esinejate transpordikulude, heli- ja videotehnika rendi, toidu ja jookide eest tasumist. Hageri kogudus üksi polnuks kardetavasti suuteline seda kõike rahastama, mistõttu noored haarasid kinni mõttest asutada mittetulundusühing, et selle egiidi all kirjutada projektitaotlusi ürituste finantseerimiseks. Idee selleks andis Hageri koguduse liige Elari Lend, kellel oli kogemusi kristlike noortesündmuste korraldamisel. 2006. aasta 30. oktoobril toimuski MTÜ Noorteklubi Esik asutamiskoosolek, mille põhikirjaline eesmärk kõlas: pakkuda noortele kristliku sõnumiga alternatiivüritusi erinevate noori puudutavate eluprobleeme käsitlevate temade kaudu, suunates neid isemõtlevateks, moraalseteks ning ühiskonnast hoolivateks inimesteks. MTÜ asutajaliikmeid oli 12, nende hulgas Kätlin Barz, kes jäi seejärel Esiku ürituste korraldamisest kõrvale, lastes noorematel toimetada oma äranägemise järgi. Teised asutajad: Katrin ja Kristiina Kaljuste; Henri, Merle, Mirjam, Rael, Siret ja Sirli Lend; Ranno Seppel, Signe Soomere ja Kaarel Vahermägi. MTÜ etteotsa valiti Kristiina Kaljuste.¹¹⁸ Äriregistrisse kanti Esik 30. novembril 2006.

Noorteürituste avapauguni jõuti 2007. aasta 20. jaanuari õhtul ja toimus see Saku Huvikeskuse ruumides. Kohal oli ligi 20 inimest korraldustiimist (MTÜ liikmed ja neile appi tulnud sõbrad-tuttavad) ja lisaks veel umbes 70 külalist ehk tunduvalt rohkem kui korraldajad olid julgenud loota. Üritus näis publikule meeldivat, mis kannustas jätkama.¹¹⁹ Järgnevalt toimusid Esikud Sakus peaaegu seitsme ja poole aasta jooksul ehk 2014. aasta maikuuni. Sealjuures kuni 2010. aasta maini toimusid need igakuiselt, ainult juunist augustini valitses hooaegadevaheline paus. Alates 2010. aasta sügisest toimus igal hooajal kolm kuni viis üritust. Kokku leidis 2007–2014 aset veidi vähem kui 50 Esi-

---

¹¹⁷ Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 10.12.2022).

¹¹⁸ Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022); MTÜ Noorteklubi Esik põhikiri, kinnitatud 30.10.2006 (Äriregister).

¹¹⁹ Kristiina Kaljuste. Alternatiivne noorteürituste sari "Esik". // Hageri Kirik. Juuni 2007, nr 7, lk 2.

Esiku korraldusmeeskond 2010. aastal. Vasakult: Kaarel Vahermägi, Rael Lend, Henri Lend, Joel Reinaru, Sirli Lend, Signe Reinaru, Siret Reinaru, Lauri Lend, Jonatan Lige, Kristiina Kaljuste, Mirjam Lend, Ranno Seppel, Merle Lend. (Pilt Kaarel Vahermäe kogust.)

kut.¹²⁰ Osalejate arv koos korraldajatega jäi tavaliselt 50 ja 100 inimese vahele. Ehkki esialgu oldi sihtgrupiks seatud mittekristlikud noored, siis tegelikult hakkasid Esiku üritusi külastama ka kristlasnoored, sest selliseid suuremaid kristliku kallakuga noorteüritusi just kuigi palju ei toimunud.¹²¹

Esiku üritused juhatas sisse meelelahutuslik osa, mis pidi looma vabama õhkkonna ja eelarvamused maandama. Seal esinesid bändid või tantsutrupid, mis olid reeglina kristliku taustaga, samuti mängiti seltskonnamänge, näidati teemavideosid ja esitati lühinäidendeid (sketše). Pärast esines külaliskõneleja või -kõnelejad, kelleks oli alati kristliku maailmavaate esindaja. Koosviibimise lõpuossa jäi suupistelaud. Kõnelejate hulgas olid näiteks Joel Aulis, Tanel Ots, Kristel ja Herman Jürgens, Meego Rimmel, Allan Kroll, Ranno Seppel, Titta Marita Hämäläinen, Viljar Liht, Jana Abzalon, Linden Viinalass, Joel Reinaru, Priit Rannut, Craig Hamer, Risto Tamm, Urmas Viilma, Jonatan Lige, Mihkel Madalvee, Peep Saar, Kuldar ja Margaret Kaljuste, Andres Põder, Erki Tamm,

---

¹²⁰ Esiku koduleht www.esik.ee (vaadatud Wayback Machine'i kaudu: <https://archive.org/web/>); töötajate koosoleku protokoll 23.09.2013 (EELK STK arhiiv); 2013. a. kuukavad Saku Toomase koguduse kodulehel (<https://saku.eelk.ee>).

¹²¹ Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022).

Märt Saar jt. Nii mõnigi inimene käis rääkimas rohkem kui ühel Esikul.¹²²

Igal üritusel oli ka oma teema või alapealkiri, mida videod, sketsid, deko-ratsioonid ja kõnelejad püüdsid järgida. Mõni hooaeg sisaldas ka üldist läbivat teemat – näiteks kümme käsku, väärtused, Jeesuse tähendamissõnad –, millest johtuvalt valiti üritustele alateema.¹²³ Näiteid ürituste alapealkirjadest: Ise-seisvus, Tuvikesed, Osturallid, 0-tolerants, Jõulueri, Respect, AEG= elupikkus/kiirus, Naerata nüüd jälle sa!, Elu nagu filmis, Mõttetu tekst, Alias, Kadunud poeg, Tagaotsitav, Naabrist parem, Egolaks, Minu varandus, Para-diisi aed, Pühade Muna, Jesus Freaks, It's a Date, Superstaari eri, Pehmotõrje, Su nägu kõlab kahtlaselt jne. Näiteks 2007. aasta 18. novembri ürituse sisu kohta võis Esiku kodulehelt lugeda järgmist kokkuvõtet: *Esiku novembri-kuu teemaks oli "tolerantsus! EHK 0- tolerant?" Kas see üldse eksisteerib?? Muusikalise poole sisustas ilusate ja meloodiliste lauludega üks meie superstaaridest, Raimondo¹²⁴. See andis kohe alguses üritusele ka hea õhkkonna. Videotes võis kohata oravat, jänkut ja rebasepoissi koos laulmas ja üksteist aktsepteerimas just sellisena nagu nad on. Kui see pole tolerantus, siis mis see on?? Sketški selgitas hästi seda, et kristlased ei ole rohkem erinevad kui teised. Lihtsalt põhimõtted on kindlad kui midagi ette võtavad. Kõneles seekord jälle Tanel Ots, kelle jutust jäi kõlama fakt, mis rõhutas seda, et noored, kes tulevad Esikule julgevad olla erinevad ja teha midagi teistmoodi! Tore oli pärast üritust koos kooki süüa ja lähemalt üksteisega tuttavaks saada. Järgmine kord siis kohtume juba jõuludel ja sööme piparkooke!*

2009. aasta 20. detsembri ürituse kirjeldus Esiku kodulehel: „*Seekordne Esik pealkirjaga Tagaotsitav kutsus kokku ligi 100 noort. Muusikat mängis ansambel Crux ja sõnumit jagas Kuldar.¹²⁵ Ta rääkis loo Piiblist, kus ühel karjasel oli sada lammast ja kui üks neist lambaist ära kadus, jättis ta need 99 sinna paika, et minna otsima seda ühte, kes on kadunud. See lugu on võrdpilt Jumala suhtes inimesega – Jumal on see karjane, kes isegi, kui tal on 99 õiget, tubli ja korralikku järgijat, tuleb ja otsib taga seda ühte, kes on kaduma läinud. Niisiis, kui meile vabel tundub, et Jumal on kuhugi kadunud meil vaadata oma südamesse ja küsida, kas mitte mina ei ole läinud kaugele Jumalast ja*

---

¹²² Esiku koduleht www.esik.ee (vaadatud Wayback Machine'i kaudu: <https://archive.org/web/>); Jonatan Lige. Esik - kas julgeme kutsuda sisse? // Teekäija. 2010, nr 2 (<http://teek.ee/index.php/teemad/37-noored/400-esik-kas-julgeme-kutsuda-sisse>); Meie misjon. Koguduse kasv. Pereraadio saade 25.05.2009 (http://www.pereraadio.ee/uus/mp3/meie_misjon/2009/New1.php?failinimi=090525_Koguduse_kasv_KKaljuste_JReinaru_TTo ompuu_MTouvinen_PRIim.mp3)

¹²³ Kristiina Seppeli seletus 04.01.2023.

¹²⁴ Raimondo Laikre (koostaja kommentaar).

¹²⁵ Silmas on peetud Kuldar Kaljustet. Eelmainitud Crux oli aga tollal üks populaarsemaid eesti kristlikke bände (koostaja kommentaar).

Grupipilt Esiku ürituselt 2012. aasta kevadel. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

muutunud tagaotsitavaks hoopis Tema poolt? Jõulumeeolust kantuna läksime läbi ürituse tegelikult ka jõuludele vastu. Seekordses näidendis otsis noor pois Lauri taga tõelisi jõule ja nii imelik, kui see ka pole, leidis ta lootuse, et need tõelised jõulud päriselt ka olemas on, kodutute käest. See lootus viis ta mõni päev hiljem Saku kirikusse, kus palju noortega koos otsiti tõelisi jõule ja usun, et nii mõnigi need ka leidis!“

Juba üritustesarja alguses avaldati kodulehel ka noorteklubi Esik väärtushinnangud, mis kõlasid järgmiselt:

- Tahame korraldada noortele alternatiivseid noorteüritusi, pakkudes neile nii meelelahutust kui ka kasulikke mõtteid.
- Oma töös lähtume kristlikest põhimõtetest.
- Väärtustame terveid suhteid nii perekonnas, koguduses, sõpruskonnas kui üldse ühiskonnas.
- Me usume noortesse.
- Looime võimaluse uute tutvussuhete tekkimiseks.
- Anname noortele võimaluse kaasa lüüa Esiku töös.
- Me ei poolda meelemürke.
- Usume, et tõeline vabadus on sotsiaalne ja vaimne. See on vabadus ühiskonnasurvest, sõltuvusainetest ja materialistlikust mõtlemisest.
- Usume, et noored vajavad kindlustunnet ja seega on huvitatud õigete otsuste tegemisest.
- Julgustame noori probleemide korral abi otsima ja võimalusel aitame.

- Anname võimaluse hingehoiuks.
- Anname infot sarnaste ürituste kohta kui meie [oma].
- Üritusele kutsutavad külalisesinejad pooldavad meie põhimõtteid, seal hulgas ka kristlikku maailmavaadet.

Esiku korraldusmeeskonnas valitses tööjaotus – osa inimesi keskendus videotele, teised sketšidele, kolmandad plakatite kujundamisele, neljandad MTÜ toimimisele jne. MTÜ tegevjuhiks oli esialgu Kristiina Kaljuste (Seppel), seejärel Merle Lend (Liblik). Raamatupidamise võttis enda peale Sirli Lend (Kaera). Palgalisi töötajaid MTÜ-s ei olnud. Aja jooksul toimus korraldustiimi koosseisus ka muutusi ning rõõmu valmistas, et liitujate hulgas oli kohalikke Saku valla noori.¹²⁶ 2010. aasta alguseks oli MTÜ-s 17 inimest, kes kuulusid mitmesse eri kogudusse ja konfessiooni (luterlased, baptistid, metodistid).¹²⁷ Toimuma hakkasid korraldustiimi iga-aastased laagrid,¹²⁸ kus mitme päeva jooksul arutati Esiku hetkeseisu ja tulevikukavade üle ning veedeti koos aega.

Esiku korraldajatega oli juba päris alguses liitunud ka Titta Marita Hämäläinen, kelle Soome Misjoniselts oli lähetanud 2005. aastal Eestisse, kus ta asus tööle EELK Laste- ja Noorsootöö Ühenduse juures. Seal oli ta tutvunud mitme noorega, kellest said Esiku tiimi liikmed, nende hulgas Kristiina Seppeliga, kes kutsus Titta Marita Hämäläinenit Esikut abistama täiskasvanud nõuandjana. Siiski ei piirdunud ta ainult sellega, vaid lõi ürituste korraldamises aktiivselt kaasa. Hiljem on ta nende aastate kohta meenutanud: *“Ma täpselt ei mäleta, kas see oli, et ma pidin natuke ülevaataja olema või see, et Esik oleks nagu usaldusväärsem, kui seal keegi vanem inimene ka on... Igatahes ma mõistsin oma rolli nii, et ei olnud see kõige aktiivsem otsustaja ja tegutsuja, aga aitasin, kus vaja ning püüdsin julgustada ja toetada siis, kui nägin, et oli kuidagi vaimselt väga raske. Tõsi, natuke ehk püüdsin vaadata, et plaanid liiga lendu ei läheks. Ei tea, kui palju tuge mul õnnestus noortele osutada, kuid ise sain vägeva tunnistuse sellest, kuidas muudetud südamed muudavad maa-*

¹²⁶ Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022); Sirli Kaera seletus (e-kiri 06.01.2023); Rita Puidet. Saku vanad ja noored on valmis vastutust võtma. // Eesti Kirik. 06.02.2013 (<http://www.eestikirik.ee/saku-vanad-ja-noored-on-valmis-vastutust-votma>)

¹²⁷ Jonatan Lige. Esik - kas julgeme kutsuda sisse? // Teekäija. 2010, nr 2 (<http://teek.ee/index.php/teemad/37-noored/400-esik-kas-julgeme-kutsuda-sisse>)

¹²⁸ Vt nt EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 21.05.2012 ja 04.06.2013 (EELK STK arhiiv).

Hetk Esiku ürituselt 2007. aastal. Mikrofoniga Titta Marita Hämäläinen. (Pilt Sirli Kaera kogust.)

ilma. Tööd oli palju, aga entusiasm oli suur. Aastate jooksul said väga paljud rakendada oma andeid nii suhtlemises, kõnelemises, mängude juhtimises, muusikas, heli- ja videotehnikas, toitlustamises ja paljus muus – Esiku oli ka väga hea kasvulava kõigile kaasalööjatele. Üritustel jäi minu ülesandeks noortega suhtlemine ning huvitaval kombel ikka mitmeks hooajaks mängude läbiviimine. Viimastel aastatel võttis keegi teine selle ülesande lõpuks enda peale.”¹²⁹

Esikud toimusid tavaliselt Saku huvikeskuses, mõnda aega kasutati vahepeal ka Saku mõisa ruume ning üksikutel kordadel Saku abikirikut, näiteks toimus seal 2009. aasta sügishooaja alguses Esiku aiapidu. Saku vald võimaldas küll ruumide tasuta kasutamist, ehkki esialgu tuli ürituste korraldamiseks läbida muljetavaldav bürokraatlik kadalipp. Esiku suutis noorteüritusena siiski end tõestada ka Saku valla silmis ja 2012. aastal sai MTÜ vallalt tänukirja pikaajalise vabatahtliku noortetöö ja heategude eest Saku vallas.¹³⁰

Esiku tegemisi reklaamiti Sakus üles pandud plakatitel, ühismedias ja Esiku kodulehel, üritustesarja lõpupoole ka Saku Sõnumites. Esialgu sai teavikut teha ühtlasi Saku Gümnaasiumis, milleks neli-viis tiimi liiget käisid mõned

¹²⁹ Titta Marita Hämäläineni seletus (e-kiri 04.01.2023).

¹³⁰ Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022); Saku Sõnumid. 09.03.2012, lk 3.

Esiku üritus 2012.-2013. aasta paiku. Osaleb ka Saku Gospelkoor. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

päevad enne järjekordse ürituse toimumist vahetunni ajal koolis, jagasid lendlehti ja tegid mõnikord ka muusikat. Koolidirektori vahetumisel langes see võimalus süiski ära.¹³¹ Esiku esindajatele öeldi, et koolis usuühingutega seotud reklaami ei lubata.¹³²

2008. aasta sügisel, mil Esik oli tegutsenud peaaegu kaks aastat, püüdis Siret Lend (Reinaru) ehk MTÜ üks asutajatest ajalehe Eesti Kirik jaoks kokku võtta enda muljed senitoimimust: „Kolm aastat tagasi MTÜd luues tundus nii mõnedele ürituste sarja idee utoopiline, sest pidime alustama tühjast kohast ja täitma selle noortega, hea meelega ei tabatud meile Saku valla ruume anda, rääkimata eelarvest, mis oli null krooni. Ega meil praegugi pangakontol rohkem raha ole kui alustades. Süiski oleme nüümoodi juba kolm hooaega viinud iga kuu läbi ürituse, mis nõuab keskmiselt 6000 krooni. Meil on siht silme ees ja usume, et see, mida praegu teeme, on Jumala plaan.“¹³³

Sireti õde Sirli Lend (Kaera) on hiljem kirja pannud aga järgmised mõtted: “Tagantjärele mõeldes võib öelda, et oli lausa hämmastav kui kergelt me leidsime need inimesed ja meeskonna, kellega koos alustada. Alustades olime küll päris noored, ja mitmes

¹³¹ Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022); EELK HLK sõnaline aruanne 2007. aasta kohta (EELK Konsistooriumi arhiiv).

¹³² EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 25.11.2013 (EELK STK arhiiv).

¹³³ Merje Talvik. ESIK kutsub noori kirikusse. // Eesti Kirik. 08.10.2008 (<http://www.eestikirik.ee/esik-kutsub-noori-kirikusse>)

mõttes tuli see kasuks, kuna olime väga innukad ja ei kartnud paljusid raskusi, mida vanemad inimesed ette nägid. Kui üksi või kahekesi oleks sellise töö alustamine igas mõttes üle jõu käinud, siis meeskond oli alati see, kust leidsin jõudu ja innustust. Mina olen Esiku töös algusest peale peamiselt teinud raamatupidamist ja projektide kirjutamist raha taotlemiseks. Neid kahte asja ei olnud ma kunagi varem teinud ning ei olnud üldse ettekujutus kuidas neid teha. Seetõttu oli vaja õppida palju uusi praktilisi oskusi. Raamatupidamist aitas palju õpetada Reelika Mets Hageri kogudusest ja projektide kirjutamisega püsisime Kristiina Seppeliga kahekesi pikad õhtutunnid. Kõiges on Jumal meid ka kandnud või lasknud mõnel asjal ka meie plaanidest erinevalt minna, mida meie ei osanud ette näha.”¹³⁴

MTÜ toimimist aitas tagada nii erinevatest fondidest ja programmidest kui ka ettevõtetelt, kristlikutelt ühendustelt ja üksikannetatelt saadud rahaline toetus, oma panuse andis ka Hageri kogudus.¹³⁵ Kõige suurem ühekordne rahasüst pärines programmist Euroopa Noored, millega kaeti MTÜ 2009.–2010. aasta tegevusi. Järgnev tabel annab ülevaate Esiku tuludest ja kuludest aastate kaupa nii, nagu need on kajastatud MTÜ majandusaasta aruannetest:

Aasta	Tulud	Kulud
2006–2007	71 410 krooni	72 370 krooni
2008	54 804 krooni	55 034 krooni
2009	120 720 krooni	91 840 krooni
2010	49 771 krooni (3181 eurot)	75 828 krooni (4846 eurot)
2011	2235 eurot	1293 eurot
2012	649 eurot	841 eurot
2013	2262 eurot	2604 eurot
2014	745 eurot	897 eurot

Esik ei jäänud EELK-s tähelepanuta. Nii olid MTÜ esindajad 2007. aasta novembris kutsutud Usuteaduse Instituudi ruumides peetud arutelule laste- ja noorsootöö tulevikule.¹³⁶ Esiku tegevus valiti EELK Laste- ja Noorsootöö Ühenduse 2008. aasta sündmuseks ja Kristiina Seppel valiti 2013. aasta noorte-

¹³⁴ Sirli Kaera e-kiri 05.01.2023.

¹³⁵ Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022); EELK Hageri lambertuse koguduse juhatuse koosoleku protokoll 24.02 ja 15.06.2010 (EELK Konsistooriumi arhiiv).

¹³⁶ Kristi Sääsk. Milline on noorsootöö tulevik? // Eesti Kirik. 28.11.2007 (<http://www.eestikirik.ee/milline-on-noorsootoo-tulevik>)

2007. aasta 20. mail toimunud Esiku ürituse plakat. (Pilt Sirli Kaera kogust.)

töö tegijaks.¹³⁷

2009. aasta veebruarist hakkas Esiku meeskond Sakus korraldama veel teistki noorteüritust nimetusega Soffa. See toimus samaaegselt Esiku hooaegadega kord kuus (vahepeal kaks korda kuus, neist ühel korral toimus filmiõhtu) ja oodatud olid kõik noored, kes tundsid, et tahavad kristlusega enam tutvuda. Soffa nimetus viitas elutoale – soovijad justkui kutsuti esikust edasi elutuppa, kus vesteldi õdusamas õhkkonnas. Neil üritustel süveneti juba roh-

¹³⁷ Eesti Kirik. 27.05.2009, lk 7; EELK tänab. // Eesti Kirik. 21.05.2014
(<http://www.eestikirik.ee/eelk-tanab-5/>)

kem kristlikusse õpetusse, kuulutati evangeeliumit, palvetati, jagati tunnistusi, aga ka söödi ja mängiti koos. Osalejaid oli vähem kui nii-öelda tavalistel Esikutel, seega piisas väiksematest ruumidest, mida võimaldas lahkesti Saku noortekeskus. 2012. aasta sügise hooajast toimusid sellised kokkusaamised Esiku Noorteka nimetuse all ja Saku Toomase koguduse rajamise järel jätkusid koguduse noorteõhtutena.¹³⁸ Muide selliste „elutoa“ koosviibimistega ehk Esiku teise astmega alustamine mõlkus korraldajatel mees juba 2007. aastal kui nähti, et Esiku põhiüritused läksid kenasti käima. Tegelikult planeeriti siis ka kolmandat astet, mida võrreldi köögiga kui kohaga, kus suhtlevad juba oma inimesed.¹³⁹

Kolmas aste käivitus 2009. aasta sügisel alfa-kursuse näol, mida korraldati Saku huvikeskuses koostöös Hageri kogudusega. Peaaegu kõik osalejad olid sinna saabunud Esiku kaudu.¹⁴⁰ Soovijad võisid edasi liikuda beeta- ja seejärel credokursusele. 4. juulil võtsid kuus Saku valla noort vastu leeriõnnistuse, neist kolmele oli see ka ristimispäev. Leerilasteks olid Märt Liiv, Siim Liiv, Mart Noole, Evelin Ots, Helari Puust ja Christo Leppik. Sündmust kirjeldati meeleolukalt ajalehes Eesti Kirik: „*Küllalt elava liiklusega Tallinna maantee ääres asuva Saku abikiriku hoonest ehk vanast vennastekoguduse palvelast olid altar ja pingid päikese kätte tõstetud. Üle õne kostusid kitarri-, saksofoni-, viiuli-, basskitarri- ja klaverihelid ehk koguduse ja Esiku muusikutest leeriteenistuseks koostatud ansambli mäng koos lauluga. Päevakangelasi ja külalisi oli kokku üle neljakümne. Õnnistussõnad andis noortele kaasa Jüri Vallsalu.*“¹⁴¹ 2010. aasta sügisel leerikursusega jätkates oli leerilaste hulgas ka juba neid, kes Esiku tegevusega seotud ei olnud.¹⁴²

Esiku tegevuse otseseks tagajärjeks oli Emmause missade ehk noortejumalateenistustega alustamine Saku abikirikus 2010. aastal. Kui esialgu toimus see kord kuus laupäeviti, siis alates 2012. aasta sügisest asendas noortejumalateenistus iga kuu viimasel pühapäeval senist peajumalateenistust. Vastu-

---

¹³⁸ Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022); töötajate koosoleku protokoll, 29.08.2012 (EELK STK arhiiv); Meie misjon. Koguduse kasv. Pereraadio saade 25.05.2009 (http://www.pereraadio.ee/uus/mp3/meie_misjon/2009/New1.php?failinimi=090525_Koguduse_kasv_KKaljuste_JReinaru_TToompuu_MTouvinen_PRiim.mp3); Misjonär Kristiina Seppel // Hageri Kirik. Detsember 2010, nr 14, lk 3.

¹³⁹ Kristiina Kaljuste. Alternatiivne noorteürituste sari "Esik". // Hageri Kirik. Juuni 2007, nr 7, lk 2; Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 10.12.2022).

¹⁴⁰ Jonatan Lige. Esik - kas julgeme kutsuda sisse? // Teekäija. 2010, nr 2 (<http://teek.ee/index.php?teemad/37-noored/400-esik-kas-julgeme-kutsuda-sisse>); Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022).

¹⁴¹ Piret Riim. Sakus õnnistati teadaolevalt esimesed leerilapsed. // Eesti Kirik. 03.08.2010 (<http://www.eestikirik.ee/sakus-onnistati-teadaolevalt-esimesed-leerilapsed>)

¹⁴² Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 17.01.2023).

Publik ühel Esiku üritusel. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

pidiselt esialgsetele kartustele leppisid eakamad kirikulised Emmause missaga, tundes pigem headmeelt noorte kohalolu üle.¹⁴³ Esimestel aastatel juhtis Emmause missade korraldustiimi Titta Marita Hämäläinen, kellel oli juba varasem sellealane kogemus Tallinnas Rootsi-Mihkli kirikus. Saku kirik ja selle inimesed said talle Esiku-aastatel niivõrd südamelähedaseks, et Saku Toomase koguduse asutamisel 2013. aastal ühines ta sellega: *“Koguduse rajajate hulgas mind ei olnud, sest olin seda meelt et Eestis koguduse rajamine on ikka eestlaste otsus. Aga kobe, kui kogudus loodud sai, astusin selle liikmeks (või nob, pärast selgus et ametlikult said paberid korda alles aastaid hiljem, aga Saku kogudus on minu kodukogudus olnud alates sellest, kui ta loodud sai).”*¹⁴⁴

Norrast 2011. aasta sügisel Sakku misjonitööle saabunud Magne Mølsteri jaoks oli üks laupäevane Emmause missa aga esimeseks eesti keeles peetud jumalateenistuseks, ehkki küll etteplaneerimatult. Nimelt selgus ootamatult, et õpetaja Jüri Vallsalu, kes pidi missal vastutama armukuulutuse ja armulaua eest, ei saa kohale tulla. Seepeale ei leitud muud võimalust kui et nii-öelda tavaosalejana kohal viibinud Magne Mølster luges need liturgilised osad ette, kuigi tema eesti keele oskus oli sel hetkel veel nõrk ja eriti palju ta loetust aru ei

¹⁴³ Töötajate koosoleku protokoll, 29.08.2012 ja 12.03.2013 (EELK STK arhiiv).

¹⁴⁴ Titta Marita Hämäläineni seletus (e-kiri 04.01.2023).

saanud.¹⁴⁵

Esiku raames tegutses ühtlasi noortest moodustatud gospelansambel, mida juhendasid Maarja Liht ja Siret Reinaru. Proove tehti palvemajas (abikirikus), samuti andis Saku vald ansambli käsutusse proovideks ruumi Saku huvikeskuses.¹⁴⁶ Esineti näiteks Saku jõululaadal 2009. aasta detsembris, kus Esiku tüümi ja Saku abikiriku koguduse ühistegevusena etendati ka jõulunäidendit, samuti Nabala palvemaja aastapäeva tähistamisel 2010. aasta septembris.¹⁴⁷

Hageri koguduse noorteprojektina alanud Esik muutus pärast Saku Toomase koguduse iseseisvumist 2013. aastal mõlema koguduse ühishuviks. Tegijate hoog hakkas vähehaaval siiski vaibuma. Noortena alustanud korraldajad olid vahepeal eluteel edasi liikunud, leidnud uusi tegevusalasid, võtnud teisi kohustusi. Esialgne lootus, et järk-järgult uusi noori korraldustiimi kaasaates õnnestub ürituste organiseerimine üle anda järgmisele põlvkonnale, siiski ei täitunud – liiga vähe oli neid, kes olnuks valmis moodustama aktiivsete eestvedajate tuumiku.¹⁴⁸ 2014. aasta 25. mail Saku huvikeskuses toimunud Esiku üritus jäi viimaseks. Sama aasta 27. oktoobril otsustas MTÜ üldkogu tegevuse lõpetada. Põhikirja järgi pidi ühingu vara sellisel juhul üle minema Hageri kogudusele, kuid üldkogu palus vara edasi anda Saku Toomase kogudusele, mis pidi kristliku noortetööga Sakus jätkama.¹⁴⁹ Hageris austati seda soovi, mille tulemusena sai Saku kogudus endale ka Esiku helitehnika. Viimane oli vahepeal ostetud Soome Lappenranta koguduse ja Jukka Repo toetusega.¹⁵⁰

MTÜ Noorteklubi Esik tegi niisiis rohkem kui seitsme aasta jooksul misjonitööd noorte hulgas ja niipalju, kui inimlikult on võimalik otsustada, oli sellel ka häid tagajärgi. Üks tagajärgedest oli eelduste loomine iseseisva Saku Toomase koguduse rajamiseks, millest järgmises peatükis juttu tulebki.

---

¹⁴⁵ Magne Mølsteri seletus 03.01.2023.

¹⁴⁶ Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022); Saku Sõnumid. 07.01.2011, lk 4.

¹⁴⁷ Nabala palvemaja 84. aastapäev 12. septembril 2010. a. (<http://pyhalepa.blogspot.com/2010/09/nabala-palvemaja-84-aastapaev-12.html>); Kristiina Seppeli seletus 17.01.2023; Mihkel Reinupi fotoalbum.

¹⁴⁸ Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022).

¹⁴⁹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 28.10.2014 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 29.10.2014 (EELK STK arhiiv).

¹⁵⁰ Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022).

4.

Iseseisva koguduse rajamine

Mõte iseseisvast EELK kogudusest Sakus tekkis juba ajal, kui Hageri koguduse abikirik seal oli vaevalt oma tegevust alustanud. Nii ütles Sakus jumalateenistusi läbi viinud teoloogiatudeng Tanel Ots intervjuus kohalikule ajalehele 1995. aasta jaanuaris: „*Loodan, et hiljemalt aasta pärast on Sakus juba omaette kogudus.*“¹⁵¹

Tegelikult läks selleni veel küll tervelt 18 aastat. Võib arvata, et vahepeal olid iseseisvumise teel oluliseks takistuseks majandusliku iseloomuga kõhk-lused. Suure osa Saku abikiriku kogudusest moodustasid eakad inimesed, kelle võimalused uut kogudust rahaliselt toetada olnuks piiratud. Seega näis turvalisem jätkata nõjatumist suure Hageri koguduse majanduslikule abile. Uue koguduse rajajad pidanuks paratamatult mõtlema ka töötegijate olemasolule. Ehkki Saku abikiriku eakate hulgas oli palju tublisid töötegijaid, kahanes paratamatult aja jooksul nende tegusus.

2000. aastate teisel poolel sai idee oma kogudusest uue hoo. Soodsa pinnase selleks lõi Hageri koguduse egiidi all sündinud noorteklubi Esik tegevus Sakus alates 2007. aasta jaanuarist. Esiku hoogu märkas teiste seas EELK Misjonikeskuse juhataja Leevi Reinaru. Kui soome abielupaar Jukka ja Maria Repo tulid samal aastal Eestisse misjonitööle, siis soovitati EELK Misjonikeskuses neile eriti just Sakut.¹⁵² Jukka Repo võttis juba õige pea pärast saabumist eesmärgiks seal võimaluse korral iseseisev kogudus asutada,¹⁵³ leides kohapeal mõttekaaslasi. Hageri koguduse õpetaja Jüri Vallsalu oli Saku iseseisvumisega päri, seda tulevikukava mainis ta ka 2008. aasta alguses koguduse

---

¹⁵¹ Jumalakoja ukсед on avatud kõigile. // Saku Sõnumid. 08.01.1995, lk 2.

¹⁵² Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 10.12.2022 ja vestlus 13.12.2022); Saame tuttavaks... // Hageri Kirik. Detsember 2008, nr 10, lk 5.

¹⁵³ Jukka Repo seletus (e-kiri 17.01.2023); Tiiu Pikkur. Raplas räägiti fassaadiehitamisest ja sisulisest tööst. // Eesti Kirik. 22.05.2008 (<http://www.eestikirik.ee/raplas-raagiti-fassaadiehitamisest-ja-sisulisest-toost>).

Hageri koguduse noorte laulukoor külas Saku palvemajas. (Fotograaf Mihkel Reinup.)

aastaruandes EELK-le.¹⁵⁴ Kohe läksid mõttega kaasa noorteklubi Esik eestvedajad, kes deklareerisid 2009. aasta aprillis ühes raadiosaates, et Esiku üritustel Saku noortele kristluse tutvustamine pidanuks loodetavasti kaasa aitama sealse uue koguduse loomisele.¹⁵⁵ See lootus ei jäänud asjatuks – Esiku kaudu jõudis Saku abikirikusse ja pärast Saku Toomase koguduse asutajaliikmete hulka mitu noort inimest. Hiljem ühines kogudusega veelgi neid, kes olid Esikust nii-öelda läbi käinud.¹⁵⁶ Ehkki iseseisvusmõte haaras erinevas vanuses Saku kirikulisi, nähti just noortes peamisi suunavõtjaid. Hageri õpetaja Jüri Vallsalu märkis selle kohta Hageri koguduse infolehes: „*Ennekõike noorte poolt on järjest valjemalt hakanud kostma igatsusi oma koguduse ja uute koguduseruumide järele, et saaks ise asju korraldada.*“¹⁵⁷ Jukka Repo on hiljem meenutanud, et vähemalt tema kui soomlase kõrva jaoks oli abikiriku nimetusel veidi halvustav kõla, pealegi *“oleme harjunud mõttega, et iga paikkonna usklikud vastutavad oma*

¹⁵⁴ EELK Hageri Lambertuse koguduse 2007. a. sõnaline aruanne (EELK Konsistooriumi arhiiv).

¹⁵⁵ Trepikoja tund. Pereraadio saade 03.04.2009 (http://www.pereraadio.ee/uus/mp3/trepikoja_tund/New1.php?failinimi=090304_Esik_SigneSiret_Reinaru_KKAljuste_RSeppel_LPihlak.mp3).

¹⁵⁶ Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 10.12.2020).

¹⁵⁷ Jüri Vallsalu. Aeg uue koguduse sünniks? // Hageri Kirik. Juuni 2012, lk 1.

paikkonna evangeliseerimise eest, ja iga sugupõlv vastutab oma sugupõlve evangeliseerimise eest, milleks iseseisev kogudus on kõige loomulikum lahendus. Võib-olla on siin ka veidi sellist mõtet, et tuleb olla tõsine ja uskuda oma asjasse. Pole mõtet jääda abiliseks kui võiksid olla iseseisev".¹⁵⁸

Iseseisvumisega siiski ei kiirustatud. 2011. aasta jaanuaris teavitas EELK ajaleht Eesti Kirik oma lugejaid sellest, et Hageri koguduses ja selle Saku filiaalis on vastav küsimus üles kerkinud. Nii Hageri õpetaja Jüri Vallsalu kui abiõpetaja Jukka Repo kinnitasid, et hetkel seda küll teha ei kavatseta, kuid tulevikus uue koguduse tekkimist ka ei välistatud. „*See on nagu lapse süünd. Ta tuleb ilmale ikka õigel ajal, pole mõtet kunstlikult sekkuda,*“ näitlikustas Jukka Repo. Jüri Vallsalu sõnul rääkisid senise olukorra vähemalt esialgse säilitamise kasuks majanduslikud argumendid, samuti aitas suurema koguduse filiaalina tegutsemine hoiduda lisabürokraatiast. Veel osutas ta, et Saku on kiiresti arenev piirkond ja EELK üldiselt peaks pöörama rohkem tähelepanu, kuidas suurendada kiriku mõju sellistes kasvavates kohtades uute koguduste asutamise näol.¹⁵⁹

Kristiina Seppel – üks Esiku eestvedajaid ja uue koguduse rajamise entusiaste – meenutas hiljem nende aegade kohta: „*Ühel hetkel, kui Esiku töö ja pühapäevakooli töö oli Sakus hoo sisse saanud ning meile olid appi saadetud ka misjonärid Jukka ja Maria Repo, kes üha rohkem hakkasid koguduslikku identiteeti kujundama Sakus, said alguse koguduse töötajate koosolekud, mis koondasid endas erinevate valdkondadega tegelevaid inimesi. Tahtsime tulla kokku, et palvetada Saku valla ja koguduse rajamise eest, jagada infot ja panna inimesed samas suunas mõtlema.*

Alguses olid Jukka ja Maria natuke ülesannetes ka Hageri koguduse juures, kuid üsna varsti liikus nende fookus ainult Saku peale. 2010. aastast töötasime Jukkaga koos EELK Misjonikeskuses. See andis meile võimaluse iganädalaselt arutada koguduseplaane ja palvetada koguduse rajamise eest. Oli tõeliselt hea aeg, jagasime Jukkaga sarnast visiooni ja nii kui idee tuli, sai kohe üksteisega jagada.

Jukka ja Maria vaatasid tööd Sakus iseseisva ja tervikuna. Sinnani oli see pigem olnud Hageri koguduse kuulutuspunkt.

Kui Esiku kaudu tulid juba esimesed noored ristimisele, tekkis kohe küsimus, aga millisesse kogudusse neid ristida? Hageri oli muidugi vastutav Saku vaimuliku töö eest ja ristitavad said Hageri koguduse liikmeteks, kuid tegelikku sidet noortel Hageriga polnud. Mitmed neist polnud kunagi Hageris käinud. Tegelikult on lähim EELK kirik Sakule Nõmme Rabu kirik – 12 km. Aga seegi pole loomulik trajektoor tänasele sakukale.

---

¹⁵⁸ Jukka Repo seletus (e-kiri 17.01.2023).

¹⁵⁹ Liina Raudvassar. Hageri Lambertuse kogudus tegutseb ka Sakus. // Eesti Kirik. 26.01.2011 (<http://www.eestikirik.ee/hageri-lambertuse-kogudus-tegutseb-ka-sakus>).

Pühapäevakool Saku palvemajas 2011. aasta paiku. (Fotograaf Mihkel Reinup.)

Saku vald on muutunud viimaste aastate jooksul nii palju ja sisuliselt saavutanud väikelinna staatuse. Inimestel, kes siia on tulnud elama, sageli puuduvad perekondlikud-ajaloolised sidemed ühe või teise kirikuga või on need jäänud nõrgaks. Ka see oli üks oluline nüanss millegi uue loomiseks. Kogudus peab olema seal, kus on inimesed.

*Leidsime ka, et iseseisev kogudus annab palju rohkem võimalusi kõnetada kohalikku inimest.*¹⁶⁰

Repose pere lahkumisel Eestist 2011. aasta juunis oli mõte omaette kogudusest Saku abikirikus kanda kinnitanud ning vahepeal oli taas päevakorda võetud ka uue kiriku ehitamine. Äraminekul ei julgenud Jukka Repo küll ennustada, millal uue koguduse või kirikuhooneni võidakse jõuda.¹⁶¹ Koguduse osas läks kõik tegelikult aga üsna kiiresti. 2012. aasta alguskuudel Saku abikiriku juures tööle asunud norra misjonäridest abielupaar Magne ja Ave Mølster läksid iseseisvumisplaanidega kohe kaasa. 2012. aasta märtsis koostati Kristiina Seppeli eestvõttel esimese sammuna kaheleheküljeline infoleht pealkirjaga “Saku Sõbrakiri”, mis pidi tutvustama Saku abikiriku seniseid tegemisi ja kava asutada uut kogudust. Eelkõige taheti sellega tõmmata Hageri kogu-

¹⁶⁰ Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 17.12.2022).

¹⁶¹ Misjonärid Maria ja Jukka Repo lõpetasid töö Eestis. // Hageri Kirik. Juuni 2011, lk 2.

duse Sakus elavate liikmete tähelepanu, kelle postkastidesse leht ka pandi, aga samuti saadeti see tõlgituna mitmele Hageri koguduse sõpruskogudusele Soomes ja Norra Misjoniseltsi Eestis tehtava töö toetajatele. “Saku sõbrakirja” teine (ja viimaseks jäänud) number ilmus sama aasta novembris.¹⁶²

Vahepeal oli Hageri koguduse abiõpetajaks nimetatud Magne Mølster iseseisvumise küsimust arutanud EELK Misjonikeskuse juhataja Leevi Reinaruga, kes soovitas kokku kutsuda abikiriku liikmete nn. visiooni-koosolekud, millist nõu Mølster võttiski kuulda.¹⁶³ Visioonigrupp pidi arutama, kuidas uut kogudust luua, selle liikmeskonda kasvatada ja milline oleks koguduse olemus.¹⁶⁴ Esimest korda kohtuti 2012. aasta 24. mail, sama aasta jooksul toimus veel kolm kokkusaamist – 6. juunil, 12. septembril ja 14. novembril. Kaks esimest koosolekut leidsid aset Saku abikirikus, järgmised Mølsterite kodus Sakus. Sagedasemad osavõtjad olid, lisaks Magne Mølsterile, Hageri koguduse õpetaja (ühtlasi Lääne-Harju praost) Jüri Vallsalu ning koguduseliikmed Mihkel Reinup, Kristiina Seppel ja Juhan Talpsepp. Üksikutel kordadel viibisid kohal ka koguduseliikmed Alar Pukk ja Ave Mølster ja Soome Misjoniseltsi misjonär Titta Marita Hämäläinen, kes oli varem Esiku noortetööga liitunud. 6. juuni koosolekule olid nõuandvate külalistena kutsutud Leevi Reinaru ja EELK Mustamäe Maarja Magdaleena koguduse õpetaja Tiina Klement.¹⁶⁵ Magne Mølsteri hilisem mälestustekild: *“Ma pidin kõiki neid koosolekuid ise juhtima, kuigi mu eesti keel oli sel ajal tõesti väga nõrk. Jumala abiga saime hakkama.”*¹⁶⁶

Tulevase koguduse olemusest rääkides jäi visioonigrupis kõlama soov olla nähtav ja avatud, peresõbralik. Koguduse tegevused pidanuks hõlmama nii laste- ja noortetööd kui ka diakooniat.¹⁶⁷ Enim kahtlusi tekitasid majanduslikud küsimused. Jüri Vallsalu kinnitas, et Hageri kogudus tervitab uue Saku koguduse tekkimist kui kohapeal leidub tõepoolest piisavalt aktiivseid juhte ja töötajaid. Võis ka loota, et iseseisvumine õhutab kohalikku seltskonda rohkem tegutsema. Kuid teisest küljest osutas ta, et seni on Saku abikirik majanduslikult sõltunud Hageri kogudusest. Saku oli olnud justkui Hageri koguduse misjonipiirkond. Õpetaja Vallsalu avaldas samas valmisolekut jätkata esialgu Hageri koguduse majanduslikku toetust Saku omale ka pärast viimase ise-

---

¹⁶² Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 18.01.2023); Saku Sõbrakiri. Märts 2012 ja november 2012 (Mihkel Reinupi arhiiv); töötajate koosoleku protokollid 19.03.2012 ja 21.05.2012 (EELK STK arhiiv).

¹⁶³ Magne Mølsteri seletus (e-kiri 13.12.2022).

¹⁶⁴ Kutse Saku koguduse visioonigrupi koosolekule, dateerimata [2012] (EELK STK arhiiv).

¹⁶⁵ Visioonigrupi koosoleku protokollid 24.05, 06.06, 12.09 ja 14.11.2012 (EELK STK arhiiv).

¹⁶⁶ Magne Mølsteri seletus (e-kiri 13.12.2022).

¹⁶⁷ Visioonigrupi koosoleku protokoll 24.05.2012 (EELK STK arhiiv).

seisvumist. Esimesel visioonigrupi koosolekul arutati korraks ka nn kobarkoguduse varianti, mis tähendas, et Sakul ja Hageril oluks ühine nõukogu, kuid eraldi juhatused.¹⁶⁸

6. juuni kogunemisel osalenud õpetaja Tiina Klement oli poolteist aastat varem läbinud Mustamäe koguduse asutamisteedkonna. Tema sõnum Saku koguduse rajajatele oli tugevalt julgustav. Mustamäel, nagu ta osutas, oldi põhinetud kõigest kodugrupil, samal ajal kui Sakus oli tegelikult juba olemas toimiv, ehkki küll väikesearvulise liikmeskonnaga kirik. Pärast oma koguduse loomist oli Mustamäel tekkinud selgem identiteet ja vastutuse tunne, mis avaldus ka korjandustes. Oluline oli muidugi teiste kirikute, sealhulgas Norra omade toetus, samuti võis kogudus püüda enda äramajandamise huvides pakkuda kogukonnas soovitud teenuseid, näiteks lastehoidu või huvitegevust kiriku hoones. Kuid eelkõige soovitas ta rahaasjades loota Jumala abile, kelle juhatusel võis inimlik toetus tulla ka kõige ootamatutest kohtadest.¹⁶⁹

Kahtlused majandusliku võimekuse osas ületati. Märkimisväärsed olid sealjuures Tiina Klementi julgustused ja Mustamäe koguduse eeskuju laiemalt.¹⁷⁰ Olulist rolli mängis ka asjaolu, et Saku koguduse õpetaja palga osas võis esialgu loota Norra Misjoniseltsi toetusele. Kõigest oma liikmeskonna annetuste najal polnuks noor kogudus kindlasti võimeline õpetajale tõsiseltvõetavat palka maksma. Nii oli Saku abikirikus 2012. aastal kogutud liikmeannetuste ja korjandustega kokku 3189 eurot, millest piisas majandus- ja kantsleikulude ning erinevate sündmuste ja tähtpäevadega seotud väljaminekute katmiseks.¹⁷¹

Järgnev koguduse asutamisprotsess järgis EELK kirikuseadustikku. Viimase kohaselt pidi asutamistaotlusele alla kirjutama vähemalt 12 täisealist inimest, kes olid seni olnud mõne EELK koguduse täiskogu liikmed. Nende kokkusaamine ei olnudki nii lihtne, sest osa Saku abikiriku liikmetest eelistas erinevatel põhjustel edasi jääda Hageri koguduse nimekirja (ehkki olid valmis jätkama Saku koguduse jumalateenistuste külastamist ka pärast iseseisvumist), samal ajal kui mõni uue koguduse pooldaja ei vastanud EELK kirikuseadustikus esitatud nõudmistele – ei olnud veel täisealine või kuulus hoopis teise konfessiooni.¹⁷²

---

¹⁶⁸ Visioonigrupi koosoleku protokollid 24.05 ja 06.06.2012 (EELK STK arhiiv).

¹⁶⁹ Visioonigrupi koosoleku protokoll 06.06.2012 (EELK STK arhiiv).

¹⁷⁰ Kristiina Seppeli seletus (vestlus 13.12.2022).

¹⁷¹ Vt EELK Hageri Lambertuse koguduse bilanss, 2012. a. eelarve ja täitmise aruanne (EELK Konsistooriumi arhiiv).

¹⁷² Kristiina Seppeli seletus (vestlus 13.12.2022).

Koguduse asutajaliikmed koos Lääne-Harju praosti Jüri Vallsaluga Saku palvemajas 2012. aasta 28. novembril, mil allkirjastati koguduse asutamise avaldus. Ees vasakult: Mari-Liis Lootus, Ave Mølster, Mihkel Reinup, Kristiina Seppel, Lilia Timmer, Tiina Talpsepp, Juhan Talpsepp. Taga vasakult: Magne Mølster (koos poja Joeliga), Jüri Vallsalu, Ranno Seppel, Mart Noole, Alar Pukk, Daisy Talpsepp. (Fotograaf Titta Marita Hämäläinen.)

2012. aasta novembriks oli nõutud inimeste hulk siiski koos. 14. novembril toimunud visioonigrupi koosolekul otsustati koostada asutamistaotlus, mille pidi esitama Kristiina Seppel. Avaldusse tuli lisada uue koguduse soovitatav tegevuspiirkond (kihelkond), milleks visioonigrupp määras Saku valla.¹⁷³ Vastavalt kirikuseadustikule tuli avaldus kõigepealt esitada sellele praostile, kelle praostkonna alale uus kogudus jäänuks. Saku puhul oli selleks Lääne-Harju praost Jüri Vallsalu. Viimane pidi seejärel küsima arvamust nende kihelkondade õpetajatelt, kelle territooriumil Saku vald seni oli. Edasi pidi oma nõusoleku andma EELK Konsistoorium (kirikuvalitsus), millele järgnenuks uue koguduse asutamiskoosolek. Lõplikult pidi koguduse eluõiguse kinnitama EELK kõrgeim seadusandlik ja korraldav organ ehk kirikukogu.

29. novembril esitaski Kristiina Seppel praost Vallsalule taotluse uue koguduse rajamiseks Saku. Avalduses põhjendati: „*Kuna Saku on suur asula, ilma kirikuta ning koguduse tuumik on valmis võtma rohkem vastutust, soovime rajada iseseisva*

¹⁷³ Saku visioonirühma koosoleku protokoll 14.11.2012 (EELK STK arhiiv).

*koguduse, et paremini teenida kohalikke inimesi ja tunnetada koguduseliikme identiteeti.*¹⁷⁴ Allakirjutanud 12 inimese hulgas oli nii nooremaid, keskealisi kui eakamaid. Kaheksa neist elas Saku valla piires, ülejäänud Tallinnas. Peaaegu kõik olid seni Hageri koguduse liikmed. Järgnevalt nende nimed koos lühikese iseloomustusega:

- Mihkel Reinup (sündinud 1934) ja Lilia Timmer (1937), kes olid Saku abikirikuga liitunud juba 1990. aastatel;
- abielupaar Ranno Seppel (1985) ja Kristiina Seppel (1988) – mõlemad olid alates 2000. aastate keskpaigast seotud Sakus toimunud noortetöoga (eelkõige noorteklubiga Esik), Kristiina Seppel kuulus alates 2009. aastast ka Hageri koguduse nõukogusse;
- abielupaar Juhan Talpsepp (1966) ja Tiina Talpsepp (1967) ning nende tütar Daisy Talpsepp (1991), kes olid Saku abikirikuga liitunud 2011. aastal; Daisy Talpsepp osales Esiku tegevuses;
- Mari-Liis Lootus (1991), Alar Pukk (1990) ja Mart Noole (1992) – Esikus kaasa löönud noored;¹⁷⁵
- Hageri koguduse abiõpetaja Magne Mølster (1972) ja tema abikaasa Ave Mølster (1981).

Edasi läks tõrgeteta. EELK Konsistoorium otsustas 2013. aasta 8. jaanuaril anda oma nõusoleku Saku koguduse asutamiseks.¹⁷⁶ Saku koguduse visiooni-grupp kogunes Mølsterite kodus veelkord 29. jaanuaril, et määrata kindlaks asutamiskoosoleku aeg – 2. veebruar. Taas viibis kohal Mustamäe koguduse õpetaja Tiina Klement, kes soovitas näiteks ühe esimese asjana kogudusele internetilehe tegemist, aga ühtlasi mitte heituda kui liikmete arv kiiresti tõusma ei hakka.¹⁷⁷

2013. aasta 2. veebruaril toimunud koguduse asutamiskoosoleku kokkukutsujaks ja juhatajaks oli vastavalt EELK kirikuseadustikule praost Vallsalu. Osalesid kõik 12 avaldusele allakirjutanut, kes otsustasid ühehäälselt asutada Saku koguduse. Kümme poolthäält sai otsus valida kogudusele pühaku nimi. Arutati Kristiina Seppeli esitatud püha Stefanost ja Magne Mølsteri pakutud apostel Toomast. Üksmeelselt hääletati lõpuks Toomase poolt – ka need kaks asutajaliiget, kes polnud pühaku nime esialgu vajalikuks pidanud, liitusid nüüd teistega. Koguduse nimeks sai seega EELK Saku Toomase kogudus. Asutajad leidsid veel, et liikmeskonna väiksuse tõttu ei ole vähemalt esialgu otstarbekas valida koguduse nõukogu, vaid täiskogul pidid olema kõik nõukogu ülesanded

---

¹⁷⁴ Taotlus uue koguduse rajamiseks 29.11.2012 (EELK STK arhiiv).

¹⁷⁵ Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 10.12.2022).

¹⁷⁶ EELK Konsistooriumi otsus 08.01.2013 (EELK STK arhiiv).

¹⁷⁷ Visioonirühma koosoleku protokoll 29.01.2013 (EELK STK arhiiv).

Toomase Risti kujutis Saku Toomase kiriku altari esipaneelil. Selline rist oli minevikus levinud India kristlaste kogukondades, kes seostasid oma algust apostel Toomasega – kristliku traditsiooni kohaselt tegi ta misjonitööd Indias. (Fotograaf Magne Mølster.)

(sellist lahendust võimaldas EELK põhikiri).¹⁷⁸

Mis puutub apostel Toomasesse, siis nagu kirjutatakse Johannese evangeeliumis (Jh 20:24–29), ilmutas Jeesus pärast ülestõusmist ennast jüngritele, kuid Toomast ei olnud sellel hetkel koos nendega. Kui teised jüngrid talle juhtunust rääkis, siis kahtles ta esialgu nende sõnades. Aga kui Jeesus end pärast ka Toomasele näitas, tunnistas ta Jeesust olevat “minu Issand ja minu Jumal”. Magne Mølster arvas Toomase nimetust välja pakkudes, et see võiks sümboolselt uuele Saku kogudusele sobida mitmel põhjusel. Esiteks, nagu Toomas tuli usule teistest jüngritest hiljem, nii ka Sakku jõudis kristlik usk – vähemalt iseseisva koguduse näol – hiljem, kui paljudesse teistesse Eesti suurematesse asulatesse. Lisaks leidis ta, et koguduse unistuseks võiks olla inimeste aitamine jõuda uskmatuses või kahtlemisest usuni. Ja nagu Toomasele anti võimalus kogeda rohkem kui ühe meelega, et Kristus on meie keskel, nii võinuks ka Saku kogudus Magne Mølsteri nägemuses olla koht, kus saab märgata mitmel viisil, mitte ainult kuulates, et Kristus elab.¹⁷⁹

2013. aasta 30. aprillil Paides kogunenud EELK XXVIII Kirikukogu 9. istungjärgul oli päevakorras ka Saku koguduse iseseisvumissoov, mida kohalviibijatele tutvustas Jüri Vallsalu. – “*Üleüldise rahulolu taustal*”, nagu kirjeldati

¹⁷⁸ Asutatava EELK Saku koguduse koosoleku protokoll 02.02.2013 (EELK STK arhiiv); Kristiina Seppeli seletus (vestlus 16.12.2022).

¹⁷⁹ Magne Mølsteri seletus (e-kiri 06.01.2023).

ajalehes Eesti Kirik, “*tõusis ootamatult äge mõttevahetus uue koguduse nime teemal*”. Mõned kirikukogulised eelistanuks erinevatel kaalutlustel kas Saku Tooma või Saku apostel Tooma nimetust (soovitati niisiis nime Toomas omastavas käändes vanamoodsat varianti). Siiski austati koguduse asutajate valikut ja kogudus võeti ühehäälselt EELK-sse vastu.¹⁸⁰

Äriregistrisse kanti Saku Toomase kogudus mittetulundusühinguna 2013. aasta 3. juunil, põhikirjana kasutati sealjuures EELK oma.

Sünnipäevana on kogudus jäänud tähistama asutamiskoosoleku 2. veebruarit. Samuti tähistatakse apostel Toomase mälestuspäeva 21. detsembril ja esimesel advendil peetakse meeles Saku abikiriku aastapäeva – esimene jumalateenistus toimus seal mäletatavasti 1994. aasta esimesel advendil.

Saku Toomase koguduse õpetajana soovisid asutajaliikmed näha Magne Mølsterit. Kuid asjaolu, et tegemist oli Eestisse lähetatud misjonäriaga, kelle siinviibimine aeg ei pruukinud jääda kuigi pikaks, mõjutas EELK juhtkonda andma talle koguduse abiõpetaja staatust (alates 1. maist 2013). Hageri koguduse õpetaja ja Lääne-Harju praost Jüri Vallsalu pidi jääma Saku koguduse hooldajaõpetajaks.¹⁸¹ Selline lahendus sobis asjaosalistele samuti, õpetaja Vallsalu kaasamine töötas ka tihedate sõprussidemete jätkumist Hageri kogudusega.

Jüri Vallsalu hooldajaõpetaja periood kujunes järgnevalt seitsme ja poole aastaseks, kuni 2020. aasta 1. oktoobrini, mil Magne Mølster EELK Konsistoriumi otsusel ametlikult koguduse õpetajaks määrati (eelnes Saku Toomase koguduse täiskogu ühehäälnine nõusolek).¹⁸² Selle aja jooksul oli õpetaja Vallsalu ühtlasi koguduse juhatuse liige, osaledes regulaarselt juhatuse koosolekutel. Koguduse vaimulikus juhtimises ja aruandluses EELK-le jäi peamine roll Magne Mølsterile (koguduse administreerimisel toetas teda juhatuse), aga Jüri Vallsalu aitas sageli jumalateenistuste korraldamisel, asendades vajadusel abiõpetaja Mølsterit. Aastatel 2013–2020 pidas ta Sakus kokku 107 ehk ümmarguselt 24 protsenti kõikidest sealsetest jumalateenistustest. Omades juba varem häid sidemeid Soome luterliku kirikuga, aitas ta ka uuel Saku kogudusel Soome kristlastega sõprussuhteid arendada.¹⁸³ Lisaks kõigele oli õpetaja

---

¹⁸⁰ Kirikukogu kevadine istung. // Kirik & Teoloogia. 10.05.2013 (<https://kjt.ee/2013/05/kirikukogu-kevadine-istung>); Liina Raudvassar. Sidusus on kiriku tugevus. // Eesti Kirik. 08.05.2013 (<http://www.eestikirik.ee/sidusus-on-kiriku-tugevus>).

¹⁸¹ Magne Mølsteri seletus (e-kiri 12.12.2022); EELK peapiiskopi otsus, 13.05.2013 (EELK STK arhiiv).

¹⁸² EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 15.10.2020 (EELK STK arhiiv).

¹⁸³ Saku Toomase Koguduse sõnalised ja statistilised aruanded 2013–2020 (EELK STK arhiiv). 2019. a. sõnalises aruandes omistatakse Jüri Vallsalule ilmselt ekslikult 10 teenistust, samal ajal kui koguduse jumalateenistuste raamatust 2012–2023 (EELK STK arhiiv) leiab kinnituse ühek-

Hetk koguduseõhtult (visioonikoosolekult), mis toimus Magne ja Ave Mølsteri kodus Suurel Neljapäeval 2014. aasta 17. aprillil. (Pilt Magne ja Ave Mølsteri kogust.)

Vallsalu kuni 2015. aasta alguseni Saku koguduse raamatupidajaks, misjärel seda teenust mujalt sisse ostma hakati.¹⁸⁴ Koguduse iga-aastane kohustus oli tasuda hooldajaõpetajale palk ühe kuu ulatuses.

Saku Toomase koguduses olid niisiis pikemat aega ametis hooldajaõpetaja ja abiõpetaja, kuid et selline kord võis laiemas avalikkuses arusaamatust tekitada ja pealegi omas Magne Mølsteri tegevus kõiki koguduse õpetaja tunnemärke, siis tavatses ta sel ajal ise oma ametipositsiooni kirjeldamiseks kasutada mõistet pastor.¹⁸⁵

Mis puutub koguduse esimesse juhatusse, siis valisid asutajaliikmed selle endi keskest juba 2013. aasta aprilli alguseks. Sinna kuulusid Juhan Talpsepp (esimees) ja Kristiina Seppel, oma ametikoha tõttu arvati juhatusse ka Jüri Vallsalu ning Magne Mølster. Kristiina Seppel võttis järgnevalt enda peale juhatuse sekretäri ülesande.¹⁸⁶

---

sa kohta. 2013–2020 summa puhul on 2019. aasta puhul arvestatud üheksa jumalateenistust.

¹⁸⁴ EELK STK juhatuse koosoleku protokollid 16.05.2013, 13.01.2014, 22.01.2015 (EELK STK arhiiv).

¹⁸⁵ Magne Mølsteri seletus (e-kiri 12.12.2022).

¹⁸⁶ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 11.11.2013 (EELK STK arhiiv).

Koguduse meeneid – küünal ja soolapurgike koguduse logoga, mis kujutab ühendatuna vana Saku palvemaja ja uut Saku kirikut. Logo kujundas Mihkel Reinup. (Fotograaf Magne Mølster).

Juhatuses esimene koosolek leidis aset 2. aprillil Mølsterite kodus ja see peeti koos visioonigrupi liikmetega. Lepiti kokku, et juhatus keskendub edaspidi majanduslikele küsimustele, kirikuhoone (palvemaja) korrashoiule ja väliskülaliste vastuvõtmisega seonduvale. Samal ajal pidid jätkuma töötajate koosolekud, et korraldada erinevaid töövaldkondi.

Huvipakkuv on ühtlasi 2. aprilli koosolekul aset leidnud koguduse hetkeolukorra analüüs. Osalejad paigutasid tugevuste või hästiminekute leeri jumalateenistused, toimiva meeskonna, laste-, noorte- ja muusikatöö, suhted sõpruskogudustega ja Saku vallaga. Puudustena mainiti aga näiteks kitsaid tööttingimusi (ruume), üksikute töötajate liialt suurt koormust, samuti sooviti rohkemat põlvkondadevahelist suhtlust, eakatele enama tähelepanu pööramist (muuhulgas koduküllastuste näol), suuremat koduste palvegruppide hulka, koguduse liikmeskonna kasvamist ja finantskülje paranemist, suuremat osavõttu noorteüritustest ja leerikoolist.

Koosolekul sõnastati ka koguduse kavandatavad tegevused, jaotades need osaduse järgi kolmeks. Osadus Jumalaga tuli saavutada jumalateenistuste, piiblitundide, Alfa kursuste (leerikooli), kodugruppide ja palvekoosolekute kaudu. Osaduse koguduses pidid kaasa tooma koguduseõhtud, ühisekskursioonid, kirikukohvi, aga ka koguduse täiskogu koosolek. Osadus maailmaga

taheti luua läbi kultuuri-, spordi- või pereürituste.¹⁸⁷

2013. aasta oktoobriks jõuti koguduse kodulehekülje ilmumiseni EELK serveris. Seda asus haldama Ranno Seppel, kes oli teinud ka lehe kavandi. Samuti avati oma lehekülg ühismeedias Facebookis.¹⁸⁸ Koguduse templi kavandi autoriks oli Mihkel Reinup.¹⁸⁹ Juhatuse otsusel pidi koguduse ametlikku blanketti kaunistama EELK sümbolina kasutatav luterroos.¹⁹⁰

Uue koguduse rajamisest teavitati 2013. aasta sügisel kohalikku ja kristlikku ajakirjandust. Õpetaja Vallsalu jõulukirjas Hageri koguduse liikmetele mainiti samuti uue Saku kogudusega liitumise võimalust.¹⁹¹ Aastavahetuseks oli koguduse liikmete arv esialgselt kaheteistkümnelt tõusnud 21 peale, nende hulgas kaks last.¹⁹² Enne Saku Toomase koguduse asutamist loeti Saku abikiriku koguduse suuruseks ligi 50 inimest. Neist umbes 30 liitus järgnevalt uue kogudusega, mõned neist rutem, teised hiljem.¹⁹³

Asutamisteedonna lõppu võib paigutada kolm koguduseõhtut (nimetati ka visiooniõhtuteks) 2014. aasta 16. jaanuaril, 27. märtsil ja Suurel neljapäeval 17. aprillil, mis kutsuti kokku õpetaja Mølsteri algatusel¹⁹⁴ ja toimusid vaheldumisi perekond Mølsterite ja perekond Talpseppade kodus. Neil koosolekutel, kuhu olid oodatud kõik liikmed ja leeriskäijad, arutati koguduse visiooni, põhi- väärtuste ja eesmärkide üle.¹⁹⁵

Suure neljapäeva kogunemisel Mølsterite juures, mille juhatas sisse jumala-

---

¹⁸⁷ EELK STK juhatuse ja visioonirühma ühise koosoleku protokoll 02.04.2013 (EELK STK arhiiv).

¹⁸⁸ EELK STK juhatuse ja visioonirühma ühise koosoleku protokoll 02.04.2013 (EELK STK arhiiv); juhatuse koosoleku protokoll 11.11.2013 (EELK STK arhiiv); töötajate koosoleku protokoll 30.01.2014 (EELK STK arhiiv).

¹⁸⁹ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 16.05.2013 (EELK STK arhiiv).

¹⁹⁰ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 13.01.2014 (EELK STK arhiiv).

¹⁹¹ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 13.01.2014 (EELK STK arhiiv).

¹⁹² EELK STK sõnaline aruanne 2013. a. kohta (EELK STK arhiiv).

¹⁹³ Nimekiri „Saku kogudus“, dateerimata (EELK STK arhiiv). Nimekirjas on 49 nime (nende hulgas Ave ja Magne Mølster), neist 19 ei figureeri hiljem Saku Toomase koguduse nimekirjas. Seega nimekiri pärineb tõenäoliselt 2012. või 2013. aastast.

¹⁹⁴ Töötajate koosoleku protokoll 25.11.2013 (EELK STK arhiiv).

¹⁹⁵ Koguduseõhtu 16.01.2013 kava; visiooniõhtu 27.03.2014 kava; kutsed 15.04.2014 visiooniõhtule; visiooniõhtute kokkuvõtte ja tulemused (kõik dokumendid EELK STK arhiivis); Magne Mølsteri seletus (e-kiri 13.12.2022).

EEK Saku Toomase Koguduse põhiväärtused:

Usume ja usaldame Kolmainu Jumalat ning tahame juhlida ka leisi leidmaks elavat suhet Temaga.

Suhtleme Jumalaga rahves ja kanname eeskahves ka kaasanimesi ja maailma.

Järgime Jeesuse eeskujul ja elame tema õpetuses.

Olleme avatud Pühale Vaimule, Tema andidele ja väele muuta ehustid.

Me hoolime inimestest ja anname abistamiseks oma parima.

Me hindame iga inimese lõpulist väärtust.

Jagame armastust kõigile.

Olleme kaasav ja avatud kogudus, kuhu igaks on oodatud just sellisena nagu ta on.

2104. aasta aprillis kinnitatud koguduse põhiväärtused Mihkel Reinupi kirjapanduna.
(Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

teenistus, kinnitati eelnevate nõupidamiste tulemusena sõnastatud põhiväärtused ja eesmärgid ning hääletati kokku 15 erineva visiooniettepaneku üle. Tulemusena kokku lepitud visioon (ehk soovitud tulevikupilt) kõlas: “Lähedal Jumalale – lähedal inimestele.” Teine palju poolehoidu leidnud ettepanek

otsustati võtta koguduse loosungiks või lööksõnaks: “Tule nagu oled! Leiame koos tee, tõe ja elu!”

Koguduse eesmärkidenä kirjeldati erinevaid tegevusi, mõned neist juba toimusid, teisi loodeti alustada: laste-, eakate- ja noorteöö, hingehoid, eakate ja erivajadustega inimestega teenimine; kursused, teemaõhtud ja piiblitunnid koguduseliikmetele; muusika- ja kooritöö koguduses, poiste- ja tüdrukuteklubi käivitamine, teemaõhtute korraldamine kirikuhoonest väljaspool, uue kirikuhoone ehitamine koostöös Saku vallaga, jumalateenistuste toimikonna arendamine, saada nähtavaks ja osaliseks Saku valla elus, jõuda paremini peredeni ja keskealiste inimesteni.

Neid eesmärke on kogudus järgnevate aastate jooksul jõudumööda ka püüdnud täita (poisteklubi aseaineks võib lugeda nn. jalgpallimisjonit), olles mõnes valdkonnas ehk tugevam ja teises võib-olla mitte niivõrd. Ainsaks 2014. aasta visiooniõhtutel esile tõstetud ja täielikult täitmata jäänud eesmärgiks oli kavatsus korraldada Saku vallas abieluteemaline kursus või seminar.

5.

Palvemajast Saku Toomase kirikusse

Peaaegu kaheksa aasta vältel oli Saku Toomase koguduse koduks vennastekogudusele kuuluv päevinäinud palvemaja aleviku idaosas, mis oli aastail 1994–2013 kandnud ühtlasi Hageri koguduse abikiriku nimetust. 2020. aasta detsembris asus Saku kogudus ümber uude kirikuhoonesse aleviku lääneosas. Ka palvela jäi esialgu koguduse kasutusse, kuni lõpuks, 2022. aasta suvel, vennastekogudusele üle anti.

Väikeses palvemajas koos oldud aastad on selleaegsete koguduseliikmete südameisse jäänud armsa mälestusena. Ühiselt kanti hoolt maja ja selle hoovi eest – vabatahtlikud kütsid, koristasid, niitsid muru, lükkasid lund, kaunistasid kirikusaali. Sügiseti leidsid aset talgud palvemaja aias. Kuni 2017. aastani oli palvela hoolitsemise eest peavastutaja Juhan Talpsepp (koguduse juhatuse esimees 2013–2017), kes pühendas rohkesti aega ja energiat selleks, et maja oleks kogudusele võimalikult heaks tegutsemispaigaks. Tegemist oli seal palju. Nii vahetati 2012. aastal ära külmunud torud sein ja põranda sees ning tehti torutöid, saamaks majja tagasi soe vesi (vesi oli boileris soojenedes roiskuma hakanud).¹⁹⁶ 2013. aastal vahetati välja vett läbi lasknud katus ja likvideeriti suuremad külmasillad seintes. Seinad hästi sooja ei pidanud, sest olid viletsa vundamendi tõttu kohati vajunud, samuti oli ära kõdunenud seinapalke. Ka aknad olid vanad ja väsinud. Alumisele korrusele oli soetatud Norra Misjoniseltsi toel õhk-õhk soojuspump, lisakütmine toimus puudega läbi kolme kamina. Tugevate külmadega tuli vesi sulgeda.¹⁹⁷ 2014. aasta jaanuaris jäätusid torud taas.¹⁹⁸ Järgnesid torutööd, välja vahetati ka boiler, samuti parandati 2014. aastal palvela katust, tihendati uksi ja aknaid ning välisukse juurde paigaldati lisauks. Välistrepile valati kaldtee, et kergendada ratastooliga sissepääsu. Ehitati uus võrkaed koos jalgvärvavaga ja uus, suurem puukuur, mis mahutas kümme ruumimeetrit küttepuid. Aeda osteti lillepotte.¹⁹⁹ 2015. aasta suvel asendati hoone mädanenud voodrilaudu ja soojustati seinu, samuti värviti üle välis-

---

¹⁹⁶ Töötajate koosoleku protokoll 21.05 ja 29.08.2012 (EELK STK arhiiv).

¹⁹⁷ EELK STK 2013. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

¹⁹⁸ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 30.01.2014 (EELK STK arhiiv).

¹⁹⁹ EELK STK 2014. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 06.05.2014 (EELK STK arhiiv).

seinad – endise türkiissinise asemel heleroheliseks – ning aknaraamid. Korstnapühkija ettekirjutuse kohaselt vahetati korstnal välja ülemised viis kivirida ja paigaldati plekkmüts. Norra Misjoniseltsi abil osteti sügisel ka teisele korrusele õhk-õhk soojuspump.²⁰⁰

Järgnevatel aastatel tehti palvelas väiksemaid remonttöid, samuti töö- ja tuleohutusnõuetest tulenevaid parendusi, nagu küttekehade piirestamine, elektripaigaldise korrastamine, esmaabikapi ja tuleohutusvarustuse paigaldamine.²⁰¹ Kaheksa koguduseliiget eesotsas pastoriga läbisid 2019. aastal ka tuleohutuskoolituse.²⁰² Pikaajaliselt seal koristanud ja altariilillede eest hoolitsenud eakat Liilia Timmerit tunnustati koguduse ettepanekul 2016. aastal EELK tänukirjaga, nagu 2021. aastal ka Silva Sakiast, kes on palvemajja ja hiljem ka uude kirikusse lilli toonud juba viimased seitse aastat, aga samuti abistanud üht pimedat koguduseliiget kirikuskäimisel.

Juba siis, kui Hageri kogudus palvemaja 1994. aasta advendiajal kasutusele võttis, oli seda peetud hädalahenduseks. Koguduse juhatus oli seisukohal, et Saku vajaks tegelikult uut kirikut.²⁰³ Lisaks sellele, et palvela hoone oli kulunud, oli see ka liiga väike, et sobida suurema osavõtjaskonnaga talitusteks (näiteks laulatused, matused) või kirikukontsertideks. Laulatusi seal 1994. aastast saadik ei ole toimunudki, matusetalitusi on olnud vaid üks – 2009. aastal.²⁰⁴ Kitsad tingimused küllap ka peletasid neid inimesi, kes eelistanuks kirikusaalis viibides mõningast eraldatust.

Mõte uuest kirikust leidis 1990. aastate keskel pooldamist ka vallajuhtide seas, kes asusid kavandama pühakoja ehitamist Saku aleviku keskele. Erinevatelt arhitektidelt tellitud ja 1996. aasta veebruariks valminud Saku keskuse detailplaneeringu eskiisid nägid ette kiriku püstitamist uue peaväljaku äärde Tallinna maantee ja Pargi tänava nurgale või siis Tallinna maantee äärde jäävale

---

²⁰⁰ EELK STK 2015. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 29.10.2015 (EELK STK arhiiv).

²⁰¹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 13.11.2017 ja 16.01.2018 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 07.02.2018 ja 05.02.2019 (EELK STK arhiiv).

²⁰² Tulipunane OÜ tunnistus 12.06.2019 (EELK STK arhiiv).

²⁰³ EELK Hageri Lambertuse koguduse 1994. a. sõnaline aruanne (EELK Konsistooriumi arhiiv); Jumalajakoja ukсед on avatud kõigile. // Saku Sõnumid. 08.01.1995, lk 2.

²⁰⁴ Matuste kohta: Magne Mølsteri seletus (e-kiri 11.01.2023).

Saku palvemaja tagantvaade, 2007. aasta mai. (Pilt Kätlin Barzi kogust.)

künkale, mille vastas üle tee asub praegusel ajal Saku Gümnaasiumi ja valla kultuurikeskuse hoone (Teaduse tn 1).²⁰⁵ Täna teame, et need kavad kunagi ei teostunud, ehkki mainitud kungas pühakojata ei jäänud – ühest sealsest majast on vahepeal saanud Eesti Kristliku Nelipühi Kiriku Saku koguduse kirik.

1990. aastate teise poole keerulises majanduslikus olukorras ei olnud kiriku ehitamiseni lihtne jõuda või siis teisisõnu: raha selleks puudus. 1997. aasta oktoobris uue kiriku ideed ajalehes Saku Sõnumid tutvustanud Hageri koguduse õpetaja Jüri Vallsalu osutaski, et just majanduslikel põhjustel ei pruugi ehitus niipea alata.²⁰⁶ Hageri kogudus otsustas asjaga ikkagi kuidagi algust teha – 1997. aasta 13. detsembril Saku mõisas aset leidnud koguduse mees- ja pasunakoori kontserdil kogutud annetused avasid Saku kiriku ehitamise fondi.²⁰⁷ Suurt hoogu rahakogumisele aga sisse ei saadud ja varsti see vaibus.²⁰⁸ Mõte uuest kirikust kippus jääma tahaplaanile, ehkki päriselt ei kustu- nud. 1999. aastal Saku vallas läbi viidud rahvaküsitlusel otsustamaks, millise konfessiooni pühakoda valda ehitada, pooldas neli viiendikku vastanuist luter-

---

²⁰⁵ Saku Sõnumid. 01.03.1996, vaheleht.

²⁰⁶ Jüri Vallsalu. Kiriku ehitamine ei ole välkidee realiseerumine. // Saku Sõnumid. 03.10.1997, lk 2.

²⁰⁷ Viivi Rehemaa. Advendiaeg. // Saku Sõnumid. 05.12.1997, lk 3; Tanel Otsa seletus (e-kiri 31.01.2023).

²⁰⁸ Jüri Vallsalu seletus (vestlus 20.02.2023).

likku kirikut.²⁰⁹ 2003. aasta alguses mainis Jüri Vallsalu aruandes EELK-le: „*Sakus on vaja lähitulevikus ehitada kaasaegsem kogudusetöö keskus. See ei pea minu meelest ilmtingimata traditsiooniline kirikuhoone olema, aga selles peab olema ka kiriku-saal.*“²¹⁰

Uus hoog võeti üles 2004. aastal, kui plaan Sakku kirik rajada tekitas huvi Eestis viibinud Martin Lutheri Liidu²¹¹ esindajates, ja nimetatud Saksa abiorganisatsioon võttis ehituse toetamise oma kavadesse. Hageri kogudus ja Eesti Evangeelne Vennastekogudus (EEVK) leppisid kokku, et uus pühakoda rajatakse palvemaja maatükile, sealjuures oleks palvemaja ise läinud lammutamisele. EEVK kui maatüki omanik lubas ehituseni jõudmise korral kinnistule Hageri koguduse kasuks seada pikaajalise hoonestusõiguse.²¹²

2007. aasta alguseks jõuti sinnamaale, et kiriku detailplaneering oli saanud heakskiidu Saku vallavolikogult, valminud oli eelprojekt (arhitekt Ants Rajando) ja ehituseks kavatseti luua sihtasutus, millele otsiti juhti. EELK Konsistoorium oli kogu üritusele andnud oma heakskiidu.²¹³ Ent nüüd muutis vennastekogudus ootamatult meelt. Olles ilmselt mõjutatud kinnisvarabuumist, jõudis vennaste eestseisus 2007. aasta kevadel seisukohale, et soovib Saku palvemaja kinnistu pigem maha müüa ja saadud ressursse kasutada EEVK kuulustöö üldistes huvides. Eestseisuses arvati veel, et kõnealune maatükk ei olekski uuele kirikule parim paik, vaid pigem võinuks selle Sakus püstitada mõnele künkale, kust hoone paremini silma paistnuks. Palvemaja krunt jäi järgnevalt siiski müümata, kuid kiriku ehitamisest sinna ka enam juttu ei tehtud; EEVK ostis hiljem Hageri koguduselt kiriku eelprojekti välja.²¹⁴

Vahepealsete plaanide luhtumisest hoolimata rühkis Hageri kogudus koostöös Konsistooriumiga aegamisi edasi. 2008. aasta augustis esitas EELK või täpsemalt selle kinnisvara haldav ettevõtte OÜ Kiriku Varahaldus Saku vallale taotluse detailplaneeringu algatamiseks, et rajada kirik Saku lääneosas asuvalle Pähklimäe künkale – tegemist on sama kohaga, kuhu Saku Toomase kirik lõpuks hiljem ka ehitati. Selgus, et paar nädalat enne EELK-d oli sarnase taot-

---

²⁰⁹Allar Viivik. Sakku kavandatakse uut luteri kirikut. // Harju Elu. 21.03.2014; Kairi Kallaste. Saku vald osaleb sihtasutuse Saku Kiriku Ehitus asutamises. // Saku Sõnumid. 23.11.2012, lk 5.

²¹⁰EELK Hageri Lambertuse koguduse 2002. a. sõnaline aruanne (EELK Konsistooriumi arhiiv).

²¹¹Martin-Luther-Bund.

²¹²EELK Hageri Lambertuse koguduse 2004. a. sõnaline aruanne (EELK Konsistooriumi arhiiv); EELK Hageri Lambertuse koguduse nõukogu koosoleku protokoll 30.01.2005 (EELK Konsistooriumi arhiiv).

²¹³EELK Hageri Lambertuse koguduse nõukogu koosoleku protokoll 30.01.2005, 18.02.2007 ja 17.02.2008 (EELK Konsistooriumi arhiiv).

²¹⁴EEVK eestseisuse koosoleku protokoll 24.05.2007 (EEVK arhiiv); EELK Hageri Lambertuse koguduse 2009. a. sõnaline aruanne (EELK Konsistooriumi arhiiv).

luse sisse andnud nelipühi Saku kogudus, kellele Pähklikimäe oli samuti silma jäänud pühakojale sobiva paigana. Siiski otsustas nelipühi kogudus 2009. aasta veebruaris oma taotlusest EELK kasuks loobuda.²¹⁵ Kiriku jaoks Pähklikimäel välja valitud plats oli võsane tühermaa, kus kohalike elanike mälestuste järgi oli minevikus karjatatud hobuseid ja lambaid. Nõukogude perioodil oli sinna kavandatud erinevaid ehitisi, kuid teostuseni ei jõutud.²¹⁶

Järgnevalt asjaajamine venis. Samuti kippus takerduma sihtasutuse loomine, mille ülesandeks pidi olema kirikuehituse korraldamine koos selleks raha kogumisega. Hageri koguduses eelistati, et ettevõtmisele laiema kandepinna andmiseks oleks sihtasutuse asutajaks EELK Konsistoorium, millise sooviga 2009. aasta veebruaris kirikuvalitsuse poole pöörduti.²¹⁷ Kuid viimane oli võtnud seisukoha, et sihtasutustega liitumisest üldiselt hoidutakse, kuna neis osalemiseks pole kirikuvalitsusel piisavalt inimressurssi. 2010. aasta septembri lõpus toimunud nõupidamisel Hageri koguduse esindajatega lasi peapiiskop Andres Põder end aga ümber veenda. Ta nõustus, et Konsistooriumi osavõtt annaks sihtasutusele suurema autoriteedi küsimaks toetust ka välismaalt.²¹⁸ Konsistooriumi osalemiseks andis 2012. aasta aprillis roheline tule ühtlasi EELK Kirikukogu.²¹⁹

Teine juriidiline isik, kelle kaasatust sihtasutusse Hageri kogudus vajalikuks pidas, oli Saku vald. 2011. aasta märtsis pöördus Hageri kogudus selles asjas kirjaliku ettepanekuga valla poole ja uuesti järgmise aasta septembris. Valla- volikogu otsus osaleda sihtasutuses asutajaliikmena järgnes lõpuks 2012. aasta novembris. Vallaesindajad põhjendasid sealjuures, et sihtasutuses kaasa- löömise eesmärk on võimaldada tulevikus kiriku ruumide kasutamist ka kont- sertideks ja huvitegevuseks.²²⁰

Sihtasutuse jooksva töö korraldajaks planeeriti esialgu Hageri koguduse juhatuse liikmest ettevõtjat Taavo Rauni, kes oli aastail 2009–2010 sihtasutuse

---

²¹⁵ Saku vallavanema kiri EKNK Saku koguduse pastorile 02.02.2009 (Saku valla dokumendiregis- ter); Saku alevikku kiriku planeerimise töökoosoleku protokoll 11.02.2009 (Saku valla doku- mendiregister); EKNK piiskopi kiri Saku vallavalitsusele 27.02.2009 (Saku valla dokumendi- register).

²¹⁶ Mälestused Pähklikimäest. Alda Raidmaa, Henn Raidmaa, Karme Petrutis, 2019 (EELK STK arhiiv).

²¹⁷ Jüri Vallsalu kiri EELK Konsistooriumile 12.02.2009 koos Sihtasutuse Saku Kirik põhikirja projektiga (EELK Konsistooriumi arhiiv).

²¹⁸ EELK Hageri Lambertuse koguduse juhatuse koosoleku protokoll 12.01, 16.03 ja 14.10.2010 (EELK Konsistooriumi arhiiv); EELK Konsistooriumis toimunud Saku ehitustoimkonna koosoleku protokoll 29.09.2010 (Kristiina Seppeli arhiiv).

²¹⁹ EELK Kirikukogu otsus 24.04.2012 (E-Äriregister).

²²⁰ Jüri Vallsalu kiri Saku vallale 28.09.2012 (Saku valla dokumendiregister); Saku vallavolikogu otsus 15.11.2012 (Saku valla dokumendiregister).

Juhan Talpsepp (keskel), pildistatud 2023. aasta märtsis, mil teda tunnustati Saku valla tänukirjaga suure panuse eest Saku kiriku hoone valmimisse. Pildil on ka vallavanem Marti Rehema (paremal) ja abivallavanem Tanel Ots, kes on Sihtasutuse Saku Kiriku Ehituse nõukogu liikmetena samuti kiriku ehitamisele tublisti kaasa aidanud. (Fotograaf Magne Mølster.)

rajamise nõ. projektijuhiks. Kuid 2010. aasta sügisel otsustas ta sellest ametist loobuda.²²¹ Siiski juba õige pea, järgmise aasta alguses, leiti talle asendaja Saku Õlletehase pikaajase tehnikainseneri Juhan Talpsepa näol.²²²

2012. aasta 17. detsembril järgnes Sihtasutuse Saku Kiriku Ehitus asutamine. Asutajaliikmeid oli kolm: EELK, EELK Hageri Lambertuse kogudus ja Saku vald. Igaüks neist saatis sihtasutuse nõukogusse kaks esindajat, juhatuse ainsaks liikmeks (esimeheks) nimetati Juhan Talpsepp. Nõukogus esindasid Hagerit Agu Kaljuste (koguduse juhatuse esimees) ja Tanel Ots, Saku valda – Kuno Rooba (vallavanem) ja Marianne Rande (vallavolikogu esimees), EELK-d – peapiiskop Andres Põder ning Lääne-Harju praost (ühtlasi Hageri koguduse õpetaja) Jüri Vallsalu. Asutamisel panustas Hageri kogudus sihtasutusse

---

²²¹ Jüri Vallsalu kiri EELK Konsistooriumile 12.02.2009 koos Sihtasutuse Saku Kirik põhikirja projektiga (EELK Konsistooriumi arhiiv); EELK Hageri Lambertuse koguduse juhatuse koosoleku protokoll 11.11.2010 (EELK Konsistooriumi arhiiv).

²²² Vt Jukka Repo e-kiri Kristiina Seppelile 24.01.2011 (Kristiina Seppeli arhiiv).

1000 euroga, ülejäänud liikmed mõlemad sümboolse ühe euroga.²²³

Sihtasutus sai niisis lõpuks tehtud, ehkki võttis tunduvalt rohkem aega, kui esialgu loodeti.²²⁴ Rööbiti sellega püüti edasi liikuda teistelgi radadel. Aastail 2008–2011 Saku abikiriku juures töötanud soome misjonär Jukka Repo võttis südameasjaks kaasa aidata kiriku ehitamisele ning ka iseseisva koguduse rajamisele. Mõte uuest kirikust haaras 2000. aastate lõpul ühtlasi Saku abikiriku aktiivi, kes iseseisvumisplaan pidas. Hageri koguduses muide aktsepteeriti täielikult võimalust, et kavandatav uus abikirik saab tulevikus olema hoopis Hagerist eraldunud uue koguduse kirikuks,²²⁵ mis ju tegelikkuses juhtuski. Jukka Repo eestvõttel kogunes arutelurühm, kus mõeldi põhjalikumalt selle üle, millised omadused peaksid tulevasel kirikuhoonel olema ja kuidas võiks selle igapäevaelu välja näha, samuti pidas ta nõu soome arhitektidega, neist Hannu Nokelainen koostas 2011. aasta kevadel kiriku eskiisi.²²⁶ Jukka Repo ja Kristiina Seppel panid samal kevadel kokku kirikuehitamise ideed tutvustava flaieri.²²⁷ Uue kiriku eest mõistagi palvetati.²²⁸ 2012. aastal Saku abikiriku koguduses tööle asunud Norra Misjoniseltsi lähetatud pastor Magne Mølster võttis ülesandeks leida uue kiriku püstitamisele toetajaid ka oma kodumaalt.

Hageri koguduse juhatus eelistas küll, et kiriku detailplaneeringuga hakkab tegelema rajatav sihtasutus, kuid nähes, et selle asutamise protsess venib, haarati ise härjal sarvist.²²⁹ 2012. aastal jooksul saadi detailplaneeringu jaoks elektrivarustuse, vee ja kanalisatsiooni tehnilised tingimused ja telliti geodeetilised mõõdistused. Kuna Hannu Nokelaineni varasem eskiis näis Eesti oludes liialt ebatraditsiooniline (näiteks nägi see ette kirikuhoonest eraldi seisvat ristitorni), siis kaasati arhitektina hoopis Hageri koguduse juhatuse liige Juhan Pöld, kelle eskiisi tunnistas Saku valla arhitektuurikomisjon detailplaneeringu algatamiseks kõlblikuks. 2012. aasta novembris otsustas Hageri

---

²²³ SA Saku Kiriku Ehitus asutamisosus ja kandeavaldus 17.12.2012 (E-Äriregister).

²²⁴ Näiteks Jukka Repo avaldas 2011. aasta juunis lootust, et sihtasutus asutatakse juba samal sügisel. (Misjonärid Maria ja Jukka Repo lõpetasid töö Eestis. // Hageri Kirik. Juuni 2011, nr 15, lk 2.)

²²⁵ Vt EELK Konsistooriumis toimunud Saku ehitustoimkonna koosoleku protokoll 29.09.2010 (Kristiina Seppeli arhiiv).

²²⁶ EELK Hageri Lambertuse koguduse juhatuse koosoleku protokoll 12.03.2012 (EELK Konsistooriumi arhiiv); Kristiina Seppeli seletus (e-kiri 25.01.2023); Hannu Nokelaineni eskiis 18.04.2011 (SA Saku Kiriku Ehitus arhiiv); Rita Puidet. Misjonärid Maria ja Jukka Repo lähevad tagasi koju. // Eesti Kirik. 22.06.2011 (<http://www.eestikirik.ee/misjonarid-maria-ja-jukka-repo-lahevad-tagasi-koju>).

²²⁷ EELK Hageri Lambertuse koguduse juhatuse koosoleku protokoll 16.05.2011 (EELK Konsistooriumi arhiiv).

²²⁸ Mihkel Reinup. Saku koguduse lugu. Käsikiri (Mihkel Reinupi arhiiv).

²²⁹ EELK Hageri Lambertuse koguduse juhatuse koosoleku protokoll 25.04.2011 (EELK Konsistooriumi arhiiv).

koguduse juhatus tellida detailplaneeringu koostamise.²³⁰ Pärast ettenähtud protseduuride läbimist otsustas Saku vallavolikogu 2013. aasta 19. detsembril detailplaneeringu kehtestada.²³¹ Pähklimäe maatükk, millele kirik kavatseti ehitada, kuulus riigile ning Saku vald esitas taotluse krundi üleandmiseks munitsipaalomandisse. Selleni jõuti 2014. aasta aprillis.²³² Järgmise aasta jaanuaris sõlmitud lepinguga andis vald Saku Toomase kogudusele seal hoonestusõiguse 99 aastaks.²³³

Vahepeal oli alanud kirikuhoone projekteerimine. Norra Misjoniseltsi kutsel viibisid 2013. aasta aprillis Lääne-Norras Stavangeri piirkonnas Jüri Vallsalu, Juhan Pöld, Juhan Talpsepp ja Magne Mølster, kes tutvusid sealsete kaasaegsete kirikutega. Saadud muljed kinnistasid arusaama, et Saku kirik peaks lisaks jumalateenistuste pidamise kohale olema laiemalt kirikutöö keskuseks.²³⁴ See tähendas, et hoones pidanuks leiduma lähedalt ruumi ka laste- ja noortetööks, ringide tegevuseks jne. Norra uuemates kirikutes olid selleks otstarbeks välja ehitatud keldrikorruse ruumid ja see sai nüüd eeskujuks ka Saku kiriku projekteerimisel.²³⁵ Kiriku eskiisprojekti koostamisel peeti nõu nii soome arhitekti Isto Pihkala, EELK kunsti- ja arhitektuurikomisjoni, kirikuehitamise sihtasutuse nõukogu kui ka Saku Toomase koguduse liikmetega. Üks detail, mida arutelude tulemusena muudeti, oli kiriku viilkatuse kõrgus – esialgu kavandatud kolmekümnekraadine kalle asendati lõpuks, 2015. aastal, viiekümne kahe kraadisega, millega katusele anti kõrgem väljanägemine.²³⁶

2014. aasta detsembris saatis Juhan Pöld eskiisprojekti ülevaatamiseks Saku valla arhitektile Leho Vilule. Viimane leidis projektis siiski puudusi, nagu näiteks vähene esinduslikkus või monumentaalsus ja küsitav ruumiprogramm. Neid märkusi tähele pannes esitati täiendatud eskiisprojekt. Selle valla arhitekt 2015. aasta veebruaris kooskõlastas, ehkki andis lõpplahenduse tarbeks mõningaid muudatussoovitusi, mida pärast põhiprojektis osalt ka arvestati,

---

²³⁰ EELK Hageri Lambertuse koguduse juhatuse koosoleku protokoll 12.03, 16.04, 14.05 ja 13.11.2012 (EELK Konsistoriumi arhiiv); Saku abikiriku töötajate koosoleku protokoll 21.05 ja 30.10.2012 (EELK STK arhiiv); Saku koguduse visioonirühma koosoleku protokoll 14.11.2012 (EELK STK arhiiv). Nokelaineni eskiisist loobumise põhjus: Jüri Vallsalu seletus (vestlus 20.02.2023).

²³¹ Saku vallavolikogu otsus 19.12.2013 (Saku valla dokumendiregister).

²³² Harju maavanema korraldus 21.04.2014 (Saku valla dokumendiregister).

²³³ Hoonestusõiguse seadmise leping 20.01.2015 (Saku valla dokumendiregister).

²³⁴ Jüri Vallsalu. Eeskujuks Norra uued kirikud. // Hageri Kirik. Juuni 2013, nr 19, lk 12.

²³⁵ Magne Mølsteri seletus 14. ja 15.03.2023.

²³⁶ Taket løfter seg! // Gartnerarbeid i Estland (<https://molsterestland.blogspot.com/2014/08/taket-lfter-seg.html>); Magne Mølsteri seletus 14.03.2023.

Üks Saku kiriku varasemaid (ülal) ja hilisemaid eskiise (allpool), mõlema autor on arhitekt Juhan Pöld.

näiteks abiruumide paigutuse puhul. Eskiisprojekti seletuskirjas märgiti muu hulgas, et hoone kavandamisel peeti silmas ehituse lihtsust, tagamaks madalamat ehitusmaksumust. Kiriku põhimahu valge tooni valikut põhjendati puhtuse tähendusega. Kirikusaal oli ette nähtud kuni 200 külastajale ja saali akustika pidi soodustama kontsertide korraldamist. Kirikuhoonest eraldi seisvana oli ette nähtud pastoraadimaja.²³⁷

2015. aasta aprillis käisid sihtasutuse esindajad õppekäigul ka Viimsi Püha Jaakobi kirikus,²³⁸ mis oli pühitsetud 2007. aastal, olles esimeseks pärast II maailmasõda Eestis ehitatud luterlikuks kirikuks. AS Arhitektuuribüroo Kalle Rõõmuselt telliti Saku kiriku eelprojekt (autor: Juhan Pöld), mis esitati valla ehitus- ja planeerimisteenistusele, ja läbiti ehitusloa taotlemise protseduur. 2016. aasta 12. jaanuaril otsustas Saku vallavalitsus ehitusloa andmise poolt. Eelmainitud arhitektuuribüroo sai seejärel sihtasutuselt ka tellimuse kiriku põhiprojekti koostamiseks.²³⁹ See sai valmis 2016 aasta septembriks,²⁴⁰ autoriteks Juhan Pöld ja Kristiina Renter.

Ehitusloa saamise ajaks oli kirikuehituse sihtasutuse loomisest möödunud pisut üle kolme aasta. Asjaajamise põhiraskus oli pärast sihtasutuse elluastumist Hageri koguduse juhatusest läinud sihtasutuse juhatuse esimehe Juhan Talpsepa ja arhitekt Juhan Põllu õlgadele. Neid toetas sihtasutuse nõukogu, mille koosseisus toimus vahepeal ka muutusi. Kuna seni Hageri kogudust esindanud Tanel Otsast sai 2013. aasta sügisel Saku vallavolikogu esimees, siis loeti teda nõukogus edaspidi Saku valla esindajaks. Tema asemele nimetas Hageri kogudus 2014. aastal Saku Toomase kiriku õpetaja Magne Mølsteri, kes on liikmeks siiani. Valda on nõukogus 2014. aastal esindanud ka Janec Leppik (vallavanem), alates 2014. aastast kuni praeguseni Tiit Vahenõmm (vallavanem, seejärel volikogu esimees) ja alates 2018. aastast kuni praeguseni Marti Rehema (vallavanem). Vahepeal abivallavanemaks saanud Tanel Ots oli nõukogu liikmeks 2020. aasta lõpuni. EELK-d esindanud Andres Põderi vahetas 2015. aastal nõukogus välja uus peapiiskop Urmas Viilma. 2015.–2016. aastal oli nõukogus Hageri koguduse esindajana ka Soome Ärimeeste Misjoniliidu esimees Vesa Viitaniemi. Jüri Vallsalu (EELK esindajana) ja Agu Kaljuste (Hageri koguduse esindajana) on jäänud nõukogu liikmeks sihtasutuse algusest

---

²³⁷ Saku kiriku eskiisprojektid 19.12.2014 ja 28.01.2015 (Saku valla dokumendiregister); Leho Vilu kiri Juhan Põllule 30.12.2014 ja 25.02.2015 (Saku valla dokumendiregister); Juhan Põllu kiri Leho Vilule 06.01.2015 (Saku valla dokumendiregister).

²³⁸ Memo külaskäigust Viimsi kirikusse 21.04.2015 (SA Saku Kiriku Ehitus arhiiv).

²³⁹ SA Saku Kiriku Ehitus 2015. ja 2016. aasta majandusaasta aruanded (E-Äriregister); Saku vallavalitsuse istungi protokoll 12.01.2016 (Saku valla dokumendiregister).

²⁴⁰ SA Saku Kiriku Ehitus nõukogu koosoleku protokoll 27.09.2016 (EELK STK arhiiv).

kuni siiani.²⁴¹ Siinkohal võib mainida, et lisaks sihtasutuse nõukogule käis mõnevõrra tihedamini koos väiksem töörühm koosseisus Agu Kaljuste, Juhan Põld, Tanel Ots, Jüri Vallsalu, Juhan Talpsepp ja Magne Mølster, hiljem veel ka Ardon Kaerma.

Samaaegselt planeerimise, projekteerimise, lubade taotlemise ja muu sarnasega seisid SA Saku Kiriku Ehitus ja Saku Toomase kogudus silmitsi veelgi ulatuslikuma ülesandega ehk raha kogumisega ehitustöödeks. Või nagu märkis Jüri Vallsalu 2016. aasta veebruaris Lääne-Harju praostkonna aastaaruandes: *‘Ees seisab aga lausa müstikana tunduv ettevõtmine – projekti rahastamine ja ehitamine. Eks sellise projekti saatus näitab tegelikult meie kiriku olukorda ja suutlikkust.’*²⁴²

Esimeseks sammuks rahastuse leidmisel oli oma plaanide laiem tutvustamine, milleks koguduse kodulehele tehti vastav alajaotus, lasti trükkida erinevates keeltes voldikuid ja flaiereid, räägiti ehituskavast kohtumistel teiste koguduste ja kristlike organisatsioonide esindajatega jne. Arenguid seoses ehitusplaanidega kajastati aeg-ajalt ka kohalikus ajakirjanduses ja EELK ajalehes Eesti Kirik.²⁴³ Algas ei näinud süski paljulubav. Lisaks 1002 eurole, mis pärines asutajaliikmetelt, laekus 2013. aasta jooksul sihtasutusele kokku kõigest 334 eurot.²⁴⁴ Tõsi, EELK Konsistoorium otsustas 2013. aasta kevadel kinkida tervelt 10 000 eurot, ent raha ülekandmiseni jõuti alles aasta hiljem.²⁴⁵ Optimistlikus vaates oli see esimeseks suuremaks annetuseks, kuid teise nurga alt võis ka osutada, et summa moodustas ikkagi vaid umbkaudu ühe protsendi ehitustööde arvatavast maksumusest.

Katsed välismaalt toetust leida hakkasid küll peagi vilja kandma. Näiteks Norra Misjoniselts ja Martin Lutheri Liit väljendasid juba 2013. aasta jooksul nõusolekut kirikuehituses kaasa lüüa. Sedasama oli veelgi varem kinnitanud Soome Lohja kogudus ja Soome Ärimeeste Misjoniliit. Mõned välismaised sõbrad eelistasid küll, et enne tõsisemate sammude astumist nende poolt

---

²⁴¹ EELK Hageri Lambertuse koguduse juhatuse koosoleku protokoll 20.11.2013 ja 11.03.2014 (EELK Konsistooriumi arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 27.03.2014 ja 31.03.2015 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 03.06.2014 ja 15.09.2015 (EELK STK arhiiv); SA Saku Kiriku Ehitus nõukogu koosoleku protokoll 28.03.2018 (EELK STK arhiiv); E-Äreregister.

²⁴² EELK Lääne-Harju praostkonna 2015. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

²⁴³ Vt nt Kairi Kallaste. Saku vald osaleb sihtasutuse Saku Kiriku ehituse asutamises. // Saku Sõnumid. 23.11.2012; Sakku planeeritakse uut kirikut. // Saku Sõnumid 11.03.2013; Inna Mikli. Arutati Saku kiriku detailplaneeringu eskiisi. // Saku Sõnumid. 25.01.2013; Allar Viivik. Sakku kavandatakse uut luteri kirikut. // Harju Elu. 21.03.2014; Rain Soosaar. Sakus on elav ja omanäoline kogudus. // Eesti Kirik. 06.05.2015.

²⁴⁴ SA Saku Kiriku Ehitus 2013. a. majandusaasta aruanne (E-Äreregister).

²⁴⁵ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 25.11.2013 ja 03.06.2014 (EELK STK arhiiv).

Saku kiriku ehitamise toetajaid leidis nii kodu- kui välismaal. Pildil on selle heaks annetanud Ülemiste raamatupidamisbüroo OÜ kollektiiv koos tänukirjaga kiriku ehitamise sihtasutuselt ja Saku Toomase koguduselt. (Fotograaf Magne Mølster.)

toimuks nähtav edenemine ehituse eeltööde (projekteerimine, load) vallas.²⁴⁶

2014. aasta jooksul koguti kirikuehituse toetuseks kokku juba 23 345 eurot, 2015. aastal – 39 924 ja 2016. aastal – 32 039 eurot. Valdav enamus sellest saadigi välistoetajatelt, kellest suuremad olid Norra Misjoniselts, Martin Lutheri Liit, Luterliku Maailmaliidu Saksa Rahvuskomitee, Rendsburg-Eckernförde kirikuringkond (Saksamaa) ning Lohja ja Liperi sõpruskogudused Soomest. Mainitud laekumistest oli sihtasutusel võimalik katta sellised suuremad kulutused nagu eel- ja põhiprojekti eest tasumine ning elektri võrguühenduse liitumisleping, kõik kokku ümmarguselt 45 000 eurot.²⁴⁷ Mõni hea kavatsus siiski ei teostunud. Nii püüdis Soome Ärimeeste Misjoniliit saada Soome luterliku kiriku valitsuselt luba üleriikliku korjanduse käivitamiseks. Kirikuvalitsus

²⁴⁶ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 27.08 ja 11.11.2013 (EELK STK arhiiv); EELK Hageri Lambertuse koguduse juhatuse koosoleku protokoll 20.11.2013 (EELK Konsistooriumi arhiiv). Soome Ärimeeste Misjoniliidu kohta vt Jüri Vallsalu kiri Saku vallale 28.09.2012 (Saku valla dokumendiregister).

²⁴⁷ SA Saku Kiriku Ehitus 2014.–2016. a. majandusaasta aruanded (E-Äreregister); SA Saku Kiriku Ehitus nõukogu koosoleku protokoll 22.06.2017 (EELK STK arhiiv); Juhan Talpsepa andmed (e-kiri 16.02.2023).

ei nõustunud, sest sedalaadi soove oli väga palju.²⁴⁸ Hiljem õnnestus ärimeeste misjoniliidul ikkagi käivitada korjanduskampania Turu praostkonnas ja üks korjandus tehti Soomes ka televisiooni vahendusel.²⁴⁹

2016. aasta lõpus oli sihtasutuse arvel kokku 40 973 eurot,²⁵⁰ kuid kirikuhoone ehituse eelarveks loeti siis umbes 850 000 eurot ja veel 200 000 pidi kuluma pastoraadi rajamiseks. Saku valla esindajad sihtasutuses olid seisukohal, et ehitustöid pole soovitatav alustada enne, kui koos on suurem summa. Nii taheti vältida võimalust, et alevikku hakkab hästinähtavas kohas ilmestama rahapuuduse tõttu juba algjärgus seisma jäänud ehitusobjekt.²⁵¹ Mida enam ehitustööd edenenuks, seda rohkem pidi olema ka lootust leida toetajaid, kes aidanuks alustatu lõpule viia.

2017. aasta jooksul sihtasutusele taas peamiselt välisannetustena laekunud 67 707 eurot ei olnud piisav lisandus alustamiseks. Sel aastal piirduti ehitusaluse pinna puhastamisega puudest ja võsast kevadel, võsapuhastustööd jätkusid krundil ka järgmise aastal.²⁵²

2017. aasta sügisel liitus sihtasutusega vabatahtliku töötajana ettevõtja Ardon Kaerma, kes võttis endale projektijuhi rolli.²⁵³

Saku Toomase kogudus püüdis ka ise jõudumööda rahakogumisele kaasa aidata. Alates 2013. aasta lõpust on jumalateenistustel tehtud korjandusi kiriku ehitamise sihtasutuse heaks. Palvemajas seati üles vastav annetuskarp. Kiriku ehituse kava hakati tutvustama ja selle heaks annetusi koguma erinevatel Saku valla laatadel. Sealjuures on kogudus alates 2012. aasta detsembrist oma stendiga iga-aastaselt väljas olnud Saku valla jõululaadal vallamaja juures, kus on tavaliselt korraldatud õnneloosi ja müüdnud endaküpsetatud vahvleid. 2018. aastal, mil see laat erandikult ära jäi, oldi esindatud Kiisa rahvamaja jõululaadal. Samuti on alates 2016. aastast tegutsenud koguduse väike kohvik Saku valla advenditule süütamisel.²⁵⁴

Rahakogumise eesmärgil hakati ka ise erinevaid üritusi korraldama. 2015. aasta detsembris toimus palvemajas kasutatud riiete annetusmüük, järgmise

---

²⁴⁸ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll, 27.04.2017 (EELK STK arhiiv).

²⁴⁹ Magne Mølsteri kiri 100- ja 500-klubi liikmetele 28.05.2018 (EELK STK arhiiv); Magne Mølsteri seletus 14.03.2023.

²⁵⁰ SA Saku Kiriku Ehitus 2016. a. majandusaasta aruanne (E-Äreregister).

²⁵¹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 21.04.2016 (EELK STK arhiiv).

²⁵² SA Saku Kiriku Ehitus 2017. ja 2018. a. majandusaasta aruanded (E-Äreregister).

²⁵³ SA Saku Kiriku Ehitus nõukogu koosoleku protokoll 25.09.2017 (EELK STK arhiiv).

²⁵⁴ STK Facebooki leht; EELK STK töötajate koosoleku protokoll 08.01.2013, 30.01.2014, 14.11.2018 ja 20.11.2019 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 21.11.2018 (EELK STK arhiiv).

aasta detsembris – jõulukirbukas, mil tegutsesid ka kohvik ja väike laad.²⁵⁵ 2016. aasta mais leidis palvemaja hoovis aset esimene Saku Kiriku Laad, kus kauplejad võisid annetada osa tulust kirikuehituse heaks,²⁵⁶ samuti oli ürituse küllastajatel võimalik nautida kultuuriprogrammi. Kogudus ise oli laadal väljas õnneloosi, kasutatud riiete müügi ja burgeriletiga – tulu läks kiriku ehituse toetuseks. Sihtasutus tellis laadaks palvemaja seinale suure kirikuehitamist toetama kutsuva plakati (teine selline paigutati uue kiriku krundile ja lisaks pandi reklaam ühele autole, mis Sakus ringi sõitis).²⁵⁷ Saku koguduse jaoks oli mastaapidelt tegemist suurüritusega ja see korraldati paljude vabatahtlike ühise jõul. Abistajate hulgas oli ka Saku Õlletehas, kes laenutas pinke ja laudu, ning Saku Huvikeskus, kes aitas korraldada kultuuriprogrammi. Kevadlaad toimus veel kolmel järjestikusel aastal, misjärel traditsioon sellisel kujul 2020. aastal seoses koroonaviiruse levikuga katkes. 2020. ja 2021. aasta juunis korraldati palvemaja õuel väiksemas mõõdus kirbuturg. 2018. aasta novembri alguses toimus ka Saku kiriku sügislaad, mille käigus tegutsesid palvemajas kolmel päeval järjest kirbukas, kohvik, käsitöömüük ja õnneloos. 2019. aasta oktoobri alguses ja novembri lõpus leidsid aset järjekordsed sedasorti kahepäevased laadad (kirbukad), samuti 2020. aasta novembri keskel. Seejärel oli kirbukas palvemajas avatud veel mõned korrad 2021. aasta teisel poolel ja neli korda 2022. aasta esimesel poolel.²⁵⁸ Kirbukatel müüdud riided ja muu kraam oli tavaliselt annetatud kohalike elanike poolt.

Eelkirjeldatud ettevõtmistel saadud müügitulu ja rahalised annetused – oli see siis mõnikord adventikohvikust või jõululaadalt laekunud 30–40 eurot või kevadlaadalt tulnud 1500–1700 eurot²⁵⁹ – anti üle sihtasutusele. 2021. ja 2022. aasta augustis Saku kohvikutepäeva raames uue kiriku juures tegutsenud kohviku tulu on samuti läinud kirikuehituse toetuseks.²⁶⁰

Esiletõstmist väärib ka koguduse liikme Toivo Koppeli panus. Olles pime-massöör, pakkus ta palvemajas aastail 2016–2022 massaaži, sealt saadud kogu tulu annetas ta kiriku ehituse heaks (näiteks 2018. aastal 350 eurot).²⁶¹ Palve-

---

²⁵⁵ STK Facebooki leht; EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 08.11.2016 (EELK STK arhiiv);

²⁵⁶ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 21.04.2016 (EELK STK arhiiv).

²⁵⁷ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 20.09.2016 (EELK STK arhiiv).

²⁵⁸ STK Facebooki leht ja STK kuukavad STK kodulehel.

²⁵⁹ SA Saku Kiriku Ehitus 2016. ja 2017. a. majandusaasta aruanne (E-Äreregister); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 17.01.2017, 16.01.2018 ja 22.05.2019 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 07.06.2018 (EELK STK arhiiv).

²⁶⁰ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll, 15.09.2021 ja 31.08.2022 (EELK STK arhiiv).

²⁶¹ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 26.01.2016 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 14.11.2018 (EELK STK arhiiv).

Saja- ja Viiesajaklubiga liitumispunkt Saku Kiriku Laadal. Laua taga Juhan Talpsepp ja Einar Tambek. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

maja seadis siin küll oma piirangud, sest talviti oli seal jahe ja massaažil käisid siis vaid üksikud karastatud inimesed. Vähe kliente oli ka koroonaviiruse suurema leviku ajal.²⁶²

Erinevatel üritustel müüdi helkureid kirjaga „Ehitame Saku kiriku“, mille sihtasutus 2016. aasta sügisel tellis.²⁶³ Varem oli Hageri koguduse liige Urve Kalju kudunud hulgaliselt erinevaid mänguloomi, mida kiriku ehitamise heaks samuti müüdi.²⁶⁴ 2017. aastal algatasid sihtasutus ja kogudus Saja- ja Viiesajaklubi pühendumiskampaania. See tähendas, et soovijatel oli võimalik allkirjastada sümboolne leping, millega võeti eesmärgiks aasta jooksul annetada kiriku ehituse heaks 100 või 500 eurot. Hiljem lisandusid Tuhande, Kahe Tuhande Viiesaja ja Viie Tuhande Klubi.²⁶⁵ Annetamisvõimalus Saku kiriku ehituse heaks lisati EELK kodulehele.²⁶⁶ Saku paaris suuremas kaupluses oli vahepeal ka korjanduskarp. 2019. aasta sügisel tuli annetamisvõimalus mTasku mobiilirakenduse kaudu ja aasta lõpus sõlmiti leping Teliaga kahe kõneteenusnumbri kasutuselevõtuks, millele helistades oli võimalik annetada 7 või 25

²⁶² EELK STK töötajate koosoleku protokoll 17.01.2017 ja 02.06.2021 (EELK STK arhiiv).

²⁶³ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 08.11.2016 (EELK STK arhiiv).

²⁶⁴ EELK STK 2015. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

²⁶⁵ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 30.05.2017 (EELK STK arhiiv); STK koduleht.

²⁶⁶ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 16.10.2017 (EELK STK arhiiv).

eurot. Leping lõpetati küll 2022. aastal sügisel, kui selgus, et sellega seotud rahaline kulu hakkab ületama tulu.²⁶⁷ Rahakogumiskampania heaks tehti aktiivset meediatööd, seda nii ühismeedias (näiteks koguduse Facebooki ja YouTube'i kanalil) kui koostöös kohaliku ajakirjandusega. Mõnikord leidis kiriku ehitus kajastamist üleriigilise levikuga meediaski. Ehitust toetama kutsunud reklaam jooksis Pereraudios ja TV 7-s ning pandi üles Saku ümbruskonna teadetetahvlitele.²⁶⁸ Kert Kõpper ja teised koguduse noored tegid reklaamfilmi internetis levitamiseks.²⁶⁹ 2020. aasta sügisel koguti Hooandja ühisrahastusplatvormil edukalt raha kiriku sisevalgustuse heaks; suuremate annetajate jaoks mõeldud nii-öelda peaauphind sisaldas muide lõunasööki EELK peapiiskopiga.²⁷⁰

Vahepeal, 2018. aastal, jõuti rahakogumises murranguni – aasta jooksul lisandus sihtasutusele tervelt 333 248 eurot. Nimelt oli lõppenud pikem omandivaidlus EELK ja riigi vahel Tallinna Niguliste kiriku asjus, kui valitsus maksis EELK-le kirikust ja teistest konfiskeeritud hoonetest loobumise eest kompensatsiooniks 6,75 miljonit eurot. Summast eraldas EELK omakorda 300 000 eurot Saku kiriku ehituseks. Sellega loeti olevat koos raha kiriku peahoone vundamendi, seinte ja katuse jaoks.²⁷¹ Hinnad olid vahepeal tõusnud ning peahoone kogumaksumuseks arvestati nüüd juba veidi üle miljoni euro.²⁷² 2018. aasta 14. novembril EELK Konsistooriumis kohtunud sihtasutuse nõukogu otsustas ehitusega peale hakata,²⁷³ ehkki sel hetkel ei olnud veel täiesti kindel, kas EELK saab riigilt soovitud kompensatsiooni Niguliste kiriku eest.²⁷⁴ Kuulutati välja ehitushange ning ehitusjärelevalvet ja ehitusnõustamist tegema palgati OÜ Audium. Hankel osales kolm firmat, neist soodsaima pakkumise tegi OÜ Vormsi Ehitusmeistrid. Pärast nimetatud ettevõttega lepingu sõlmimist algasid 2019. aasta 11. aprillil ehitustööd, mille sümbolse esimese labidalöögi üritus sai laiemat meediakajastust, nagu ka 18. juunil

---

²⁶⁷ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll, 12.11.2019 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 16.11.2022 (EELK STK arhiiv); SA Saku Kiriku Ehitus 2019. a. majandusaasta aruanne (E-Äreregister).

²⁶⁸ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 03.06.2020 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 05.08.2020 ja 19.10.2022 (EELK STK arhiiv).

²⁶⁹ EELK STK 2019. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

²⁷⁰ STK Facebooki leht.

²⁷¹ SA Saku Kiriku Ehitus 2018. a. majandusaasta aruanne (E-Äreregister); EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 30.05.2017 (EELK STK arhiiv).

²⁷² EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 15.01.2019 (EELK STK arhiiv).

²⁷³ SA Saku Kiriku Ehitus nõukogu koosoleku protokoll 14.11.2018 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 21.11.2018 (EELK STK arhiiv).

²⁷⁴ Mens vi klyper oss selv i armen... // Gartnerarbeid i Estland (<https://molsterestland.blogspot.com/2018/11/mens-vi-klyper-oss-selv-i-armen.html>).

Saku kiriku ehitustööde sümbolse esimese labidalöögi üritus 2019. aasta 11. aprillil. Esimese labidalöögi tegijaks oli koguduse liige Mihkel Reinup. (Fotograaf Ranno Seppel.)

toimunud nurgakivi asetamise tseremoonia. Ehitusplatsil asuvas konteineris toimusid iganädalased ehitusnõupidamised, kus osalesid Vormsi Ehitusmeistrite, Audiumi ja sihtasutuse esindajad (sihtasutusest tavaliselt Juhan Talpsepp, mõnikord Ardon Kaerma).²⁷⁵

Vahepeal otsustati kirikuhoone projekti sisse viia ka üks suurem muudatus: Ardon Kaerma algatusel kiitis sihtasutuse nõukogu heaks plekk-katuse asendamise päikesekatusega. Täpsemalt paigutati päikeseelementidega katuseplaadid, koguvõimsusega 27 kilovatti, kahesaja ruutmeetri ulatuses lõunapoolsele katuseviilule, samal ajal kui vähese päikesevalgusega põhjapoolne viil kaeti sarnase väljanägemisega päikeseelementideta plaatidega. Selline katus oli plekk-katusest küll kordades kallim, kuid teisest küljest võis tulevikus loota säästmist elektrikuludelt. Arvestati ka, et loodushoidlik ja uuenduslik lahendus – Eesti esimene päikesekatusega kirik – aitab kirikuehitusele rohkem tähelepanu tõmmata.²⁷⁶ Pealegi haakus see Saku valla tunnuslausega “Läbi roheline

²⁷⁵ SA Saku Kiriku Ehitus 2018. ja 2019. a. majandusaasta aruanded (E-Äriregister); SA Saku Kiriku Ehitus nõukogu koosoleku protokoll 13.02.2019 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 22.05.2019 (EELK STK arhiiv).

²⁷⁶ SA Saku Kiriku Ehitus nõukogu koosoleku protokoll 17.10.2018 ja 29.04.2019 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 22.05.2019 (EELK STK arhiiv); SA Saku

EELK peapiiskop Urmas Viilma ja Lääne-Harju praost Jüri Vallsalu Saku kiriku nurgakivi paigaldamisel 2019. aasta 18. juunil. (Fotograaf Victoria Parmas, Saku Sõnumid.)

akna”.²⁷⁷

2019. aasta jooksul kogus sihtasutus täiendavalt 189 331 eurot. Enamus sellest kulus ehitustööde rahastamiseks. Kokku teostati töid sel aastal 533 000 euro eest. Aasta lõpuks oli sihtasutuse arvetel veel 70 000 eurot, millest ei piisanud tööde jätkamiseks. 15. detsembril ehitus katkestati. Püstitatud oli suletud avadega kirikuhoone karp, valminud olid kanalisatsioon ja maaküttesüsteem ning ka päikesekatus (aasta lõpus sõlmiti Eesti Energiaga väiketootja energialeping). 20. septembril toimunud sarikapeol oli torni tippu asetatud rist, mille kinkis kirikule perekond Talpsepp. Kogukonna tähelepanu tõmmati ka esimese kirikukontserdiga 18. detsembril ja avatud uste päevaga 26. detsembril.²⁷⁸ Kohalik rahvas valis kiriku ehituse Saku valla 2019. aasta teoks.²⁷⁹

Kiriku Ehitus 2019. a. majandusaasta aruanne (E-Äriregister); Allar Viivik. Saku kirikuhoonele ehitati päikesepaneelidest katus. // Harju Elu. 18.10.2019.

²⁷⁷ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 08.05.2019 (EELK STK arhiiv).

²⁷⁸ SA Saku Kiriku Ehitus 2019. a. majandusaasta aruanne (E-Äriregister); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 11.09.2019 ja 05.02.2020 (EELK STK arhiiv).

²⁷⁹ STK Facebooki leht.

Saku kiriku ehitustööd 2019. aastal. (Fotograaf Magne Mølster.)

2020. aasta esimestel kuudel saabunud annetuste varal ja koroonakriisi puhkemisest hoolimata otsustas sihtasutus edasi liikuda ehitustööde teise, kirikuhoone sisemusele keskenduva etapiga, lootes aasta lõpuks kätte saada osalise kasutusloa vähemalt peasaalile ja fuajeele. Raha nappusel jagati teine etapp kaheks osaks. Esimese osa teostamiseks sõlmiti Vormsi Ehitusmeistritega leping, misjärel täiendava raha laekumisel kavatseti järk-järgult edasi liikuda teise osaga. Nii ka sündis. Teise etapi ehitustööd kestsid 4. maist 11. detsembrini. Aasta jooksul lisandus sihtasutusele kokku 172 004 eurot, lisaks võeti 10 000 eurot laenu EELK Konsistooriumilt ja teist samapalju ühelt soome perekonnalt Lohja kogudusest.²⁸⁰ Nende vahendite toel jõuti detsembriks töödega sinnamaani, et osaline kasutusluba esimese ja teise korruse ruumidele, sealhulgas kirikusaalile saadigi.

Toomapäeval, 2020. aasta 21. detsembril uues kirikus toimunud jumalateenistusel pühitses EELK peapiiskop Urmas Viilma pühakoja Saku Toomase kirikuks, andes selle kodukirikuks Saku Toomase kogudusele. Kiriku nime oli varem esitanud koguduse täiskogu, sealjuures arutati ka teisi variante, nagu Saku kirik või Saku Püha Toomase kirik.²⁸¹ Pühitsemistalituseks olid kirikusaali

²⁸⁰ SA Saku Kiriku Ehitus nõukogu koosoleku protokoll 24.04 ja 10.11.2020 (EELK STK arhiiv); SA Saku Kiriku Ehitus 2020. a. majandusaasta aruanne (E-Ärregister).

²⁸¹ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 20.05.2020 (EELK STK arhiiv); EELK Konsis-

2019. aasta 20. septembril aset leidnud Saku kiriku risti õnnistamise talitusel loeb pühakirja Saku Toomase koguduse juhatuse liige Piia Viks-Binsol, taamal peapiiskop ja koguduse pastor. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

jõudnud altar, kõnepult ja ristimisvaagen. Nende uhiute esemete annetajaks oli ettevõtja ja selleaegne EELK Narva koguduse diakon Ulvar Kullerkupp (hiljem kinkis ta ühtlasi põlvitamispingi altari juurde).²⁸² Skulptor Tauno Kangro kinkis altari peale pronksristi.²⁸³ Altari esipaneeli kaunistab Toomase Risti kujutis, mille kasutamiseks kiriku sümboolikas oli EELK Konsistoorium eelnevalt loa andnud. Kõnepuldi esipaneelil on seevastu ladina rist. Ristimisvaagnal on pähklipuust Kristuse monogramm ja vaagna sees kala kujutis (varakiriklik Kristuse sümbol) koos apostel Toomase usutunnistuse sõnadega “Minu Issand ja minu Jumal” (Jh 20:28).²⁸⁴ Altari taha üles seatud tekstiilikunstnik Maasike Maasiku vaip pärines EELK Keila Miikaeli koguduselt (Keila kogudus andis selle tähtajatuna laenuks). See oli varem, alates 1989. aastast, rippunud Keila kiriku aias Stackelbergi kabelis, mida aga ei kasutatud.²⁸⁵

---

tooriumi otsus 12.11.2020 (EELK STK arhiiv); EELK peapiiskopi otsus 21.12.2020 (EELK STK arhiiv).

²⁸² Magne Mølsteri seletus (e-kiri 10.02.2023).

²⁸³ Magne Mølsteri seletus (e-kiri 10.02.2023).

²⁸⁴ Magne Mølsteri seletus 14.03.2023.

²⁸⁵ Allar Viivik. Keila kabeli vaip annetatakse Saku kirikule. // Harju Elu. 02.10.2020, lk 3; EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 15.10.2020 ja 0.01.2021 (EELK STK arhiiv); Urmas Viilma

Vaade Saku Toomase kiriku altarile, ristimisvaagnale ja kõnepuldile. (Fotograaf Magne Mølster.)

2020. aasta 24. detsembril algasid kirikus jõulujumalateenistused, 28. detsembril toimus esimene laulatus.²⁸⁶ Esimene lahkunu ärasaatmine kirikust oli aga peetud juba paar päeva enne pühitsemistalitust.²⁸⁷ Kiriku laste- ja noortetöökse ette nähtud ruumid kasutuskõlblikud veel polnud,²⁸⁸ ehkki 2021. aasta esimestel kuudel ei olnud see kuigi terav mure kasvõi juba seetõttu, et paljud sündmused jäid koroonaviirusega seotud piirangute tõttu ära või toimusid veebis. Vajadusel oli võimalik siiski kasutada näiteks kiriku fuajeed, samuti vana palvemaja.²⁸⁹

2021. aasta 4. augustil algas kirikus kolmas ehitusetapp,²⁹⁰ teostajaks endiselt Vormsi Ehitusmeistrid. Jätkusid sisetööd, mida kavatseti teha järkjärgult, vastavalt sellele, kuidas suudetakse raha koguda. See aasta ei olnud sihtasutusele rahaliselt siiski niivõrd edukas kui mitu eelmist – kokku laekus

---

e-kiri Magne Mølsterile jt 01.12.2020 (Magne Mølsteri arhiiv).

²⁸⁶ EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 16.11.2020 (EELK STK arhiiv).

²⁸⁷ Magne Mølsteri seletus (e-kiri 10.02.2023).

²⁸⁸ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll, 20.01.2021 (EELK STK arhiiv).

²⁸⁹ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 05.05 ja 15.09.2021 (EELK STK arhiiv).

²⁹⁰ STK Facebooki leht.

Saku Toomase kiriku pühitsemistalitusel osalejad Toomapäeval 21. detsembril 2020. aastal. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

95 170 eurot. Keldrikorruse ruumidele saadi 2022. aasta veebruaris osaline kasutusluba. Kirikusaali olid vahepeal pandud ka põrandaplaadid.²⁹¹ Keldri-ruumide siseviimistluse lõpetamiseks sihtasutusel siiski raha nappis. Kõige vajalikumad viimistlustööd said keldris seejärel ikkagi tehtud Juhan Talpsepa perefirma rahalisel toel, ent päris lõpetatud ei ole need siiani, mil neid ridu kirja pannakse.²⁹² Kuna Saku vald oli huvitatud lisapinna leidmisest lasteaiarühmadele, siis tehti keldrikorrusel 2022. aasta kevadel ka valla finantseeritud remonti ja sisustati sealsed ruumid nii, et alates augustist kuni aasta lõpuni tegutses seal argipäeviti üks lasteaiarühm,²⁹³ muul ajal olid need aga koguduse käsutuses. Vald nõustus selle eest sihtasutusele tasuma ka renti ja maksma osa hoone kommunaalkuludest. Kiriku kõrvale ehitati ühtlasi väike mänguväljak.²⁹⁴ Kavas oli lasteaiaga 2023. aastal jätkata, kuid selgus, et Terviseamet

---

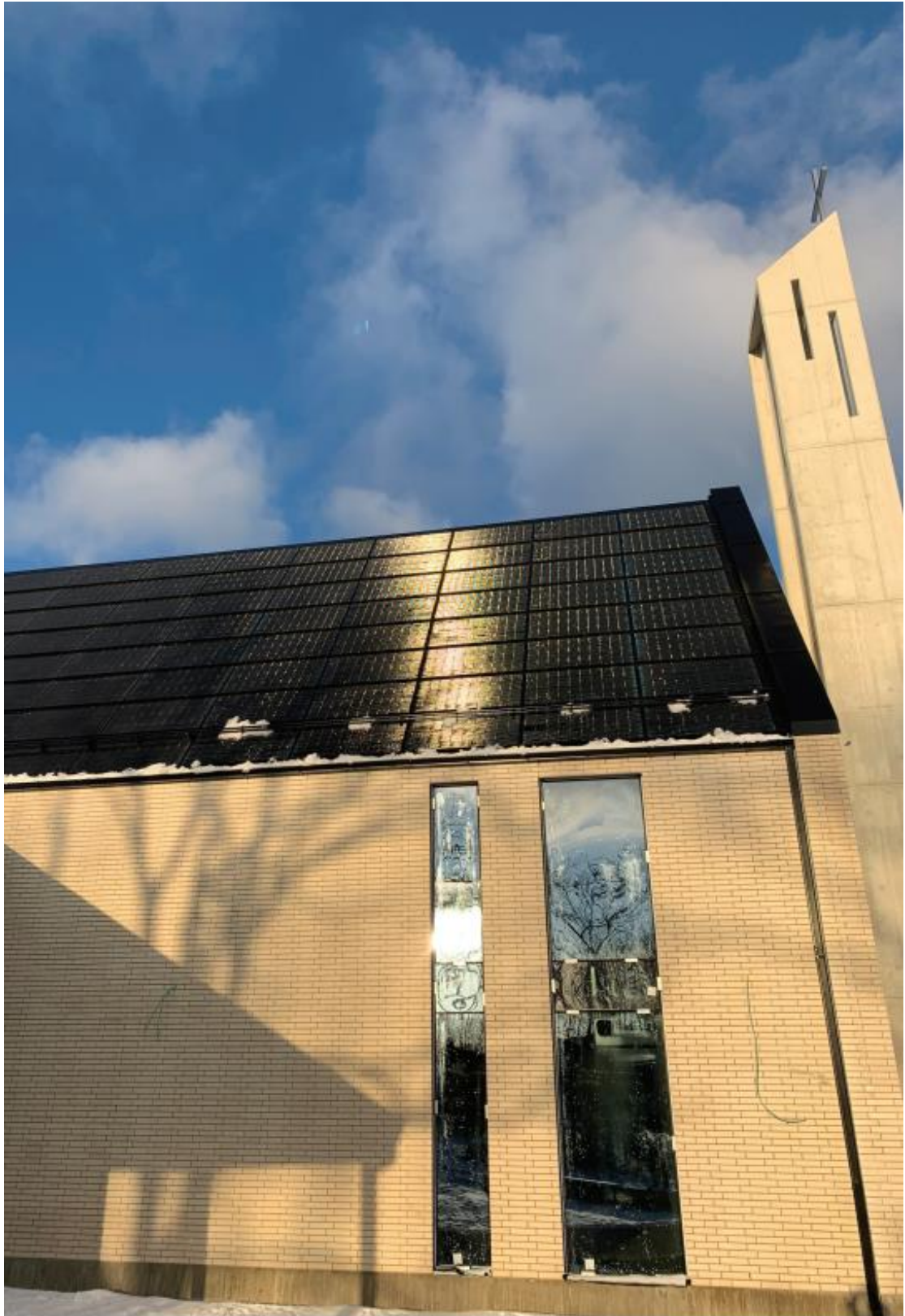
²⁹¹ SA Saku Kiriku Ehitus 2021. a. majandusaasta aruanne (E-Äriregister); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 15.09.2021 ja 19.01.2022 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 10.11.2021 (EELK STK arhiiv).

²⁹² Juhan Talpsepa seletus (vestlus 01.03.2023).

²⁹³ Esialgu kavandati ukraina sõjapõgenike lasteaiarühma, kuid ukraina väikelaste arv osutus arvatust väiksemaks, mistõttu kirikusse asus tavarühm.

²⁹⁴ SA Saku Kiriku Ehitus nõukogu koosoleku protokoll 11.04.2022 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 18.05, 19.10 ja 31.08.2022 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 14.06.2022 (EELK STK arhiiv).

Päikeseelementidega katuseplaadid Saku kiriku lõunapoolsel katuseviilul. (Fotograaf Ardon Kaerma.)

ei loe seda võimalikuks päikesevalguse vähesuse tõttu keldrikorrusel.²⁹⁵

Seoses asjaoluga, et kaks Saku valla elanikku olid teinud suurema annetuse eraldi kirikukellade tarbeks (ehitusprojekt nägi ette kahte tornikella), otsustas sihtasutuse nõukogu 2021. aasta aprillis alustada eraldi kampaaniat annetuste kogumiseks kellafondi.²⁹⁶ Kampaania sai hoo sisse 2022. aastal ja sihtasutuse selle aasta peamiseks eesmärgiks kujuneski kellade sügiseks kirikutorni saamine. Järk-järgult kellafondi laekunud annetuste toel suudeti peaaegu kogu ettevõtmist – kellade ja elektroonilise helistamismasina ost, transport ja paigaldamine – rahastada; vähene puudujääk kaeti sihtasutuse muudest vahenditest.²⁹⁷ 2022. aasta 11. aprillil, täpselt kolm aastat pärast esimest labidalööki, jõudsid Saksamaal Rinckeri valukojas valminud kaks pronksist kella Saku Toomase kirikusse. Need pühitseti Peaingel Miikaeli ja kõikide inglite pühal 29. septembril ja tõsteti torni 20. oktoobril. Pärast helistamismasinaga ühendamist kõlasid kellad esmakordselt 27. novembril ehk esimesel adventil. Edaspidi on kellad löönud igal täistunnil hommikul kella üheksast (esimesed pool aastat kaheksast) kuni õhtul kella kaheksani (löövide arv vastavalt kellaajale) ning ka pühapäevaste jumalateenistuste eel ja ajal, samuti seoses teiste eriliste kirikusündmustega.²⁹⁸ Kelladest suurem kaalub 446 kilogrammi (läbimõõt 90 sentimeetrit) ja annab sügavat A-tooni (a1), väiksema kaal on 289 kilogrammi (läbimõõt 76,8 sentimeetrit) ja see annab C-tooni (c2). Kelladele on graveeritud apostel Toomase rist. Suuremal on lisaks kirjakoht Matteuse evangeeliumist (Mt 11:28): „Tulge minu juurde kõik, kes olete vaevatud ja koormatud, ja mina anna teile hingamise!“ Väiksemale kellale on graveeritud jõuluevangeeliumist pärit inglite kiituselaulu sõnad (Lk 2:14): „Au olgu Jumalale kõrges!“ Suurem kell sümboliseerib Kristuse häält – Jumala kutset inimestele. Väiksem kell kujutab inimeste ja inglite vastust Jumala kutsele.²⁹⁹ Kellade tekstid valis välja koguduse nõukogu, olles saanud koguduse juhatuselt kaalumiseks neli varianti, mis pärinesid õpetaja Mølsteri esitatud veelgi enamate variantide seast.³⁰⁰

2021. aasta kevadest saadik on mõnikord koos käinud väike kiriku-tekstiilide toimkond, millest lisaks mõnele koguduse juhatuse liikmele on osa

---

²⁹⁵ EELK STK 2022. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

²⁹⁶ SA Saku Kiriku Ehitus nõukogu koosoleku protokoll 11.04.2021 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 10.11.2021 (EELK STK arhiiv).

²⁹⁷ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 12.01 ja 16.11.2022 (EELK STK arhiiv); EELK STK nõukogu koosoleku protokoll 20.02.2022 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 18.05 ja 31.08.2022 (EELK STK arhiiv).

²⁹⁸ Magne Mølsteri seletus (e-kiri 14.02.2023).

²⁹⁹ STK pressiteade Saku kirikukellade pühitsemise kohta (EELK STK arhiiv).

³⁰⁰ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll, 05.05 ja 16.06.2021 (EELK STK arhiiv).

Kellad ootavad kiriku peasaalis torni paigaldamist. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

võtnud EELK kunstikomisjoni liige Marju Raabe. Praeguseks on alustatud tööd altari esipaneeli jaoks mõeldud gobelääni kallal.³⁰¹

Koguduse ja Saku valla kokkuleppel tagastati 2020. aasta juulis vallale suurem osa kiriku krundist ehk 11 116 m². Kiriku hoonestusõiguse alla jäi nüüd 1733 m² – hooned ja nende lähiümbrus. Vald andis lubaduse ülejäänud maa-ükil hoolitseda haljastuse, valgustuse, parkla ja kergliiklusteede rajamise eest, mis võimaldas need kulutused sihtasutuse eelarvest maha tõmmata. Juba 2020. aasta lõpus paigutati kiriku juurdepääsuteedele ja parklasse valgustid, samuti sai järgmise aasta jaanuaris valla rahastusel välise valgustuse kirikutorn. 2022. aasta sügisel järgnes parkla ja kõnniteede asfalteerimine.³⁰² Haljastustööd ootavad nende ridade kirjapanemise ajal veel järge.

Kirikuhoonesse on kavandatud, kuid puuduvad praegu veel akustilised puitribidest paneelid peasaalis (akustiline kips laes ja kaja summutav paneel tagaseinas on küll juba olemas³⁰³), digitaalne orel, invalift ja puidust toolid (seni on kasutatud ajutisi toole), samuti kokkupandav vahesein, mis vajaduse korral eraldaks peasaalist kogudusesaali; teise korruse siseviimistlus on lõpetamata,

³⁰¹ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 05.05.2021 ja 31.08.2022 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 02.06 ja 10.11.2021 (EELK STK arhiiv).

³⁰² SA Saku Kiriku Ehitus nõukogu koosoleku protokoll 18.02.2020, 14.04.2021 ja 11.04.2022 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 05.08.2020 (EELK STK arhiiv); SA Saku Kiriku Ehitus 2021. a. majandusaasta aruanne (E-Äriregister).

³⁰³ Victoria Parmas. Toomase kirik pühitseti Toomapäeval. // Saku Sõnumid. Jaanuar 2021, lk 16.

keldrikorruse laste- ja noortetöö ruumid on osaliselt sisustamata.³⁰⁴ Kaugemas tulevikus loodetakse ikkagi ehitada ka projektis ette nähtud pastoraat.

2021. aasta veebruaris Saku Toomase koguduse ja SA Saku Kiriku Ehituse vahel sõlmitud koostöölepinguga sätestati, et sihtasutus vastutab ehitustööde lõpetamise korraldamise ning samuti kiriku ja selle lähiümbruse heakorra eest, välja arvatud hoone jooksev koristamine ja väiksemad remonditööd, mis jäid koguduse ülesandeks. Jumalateenistustel, talitustel ja koguduse korraldatud annetuskampaaniate käigus saadud annetused jäävad sama lepingu kohaselt koguduse käsutusse, ülejäänud kiriku majandamisel tekkiv tulu läheb sihtasutusele, sealhulgas ka päikesepaneelide elektritootmisega teenitav tulu.³⁰⁵

Nagu võiski oodata, on pärast koguduse kolimist uude kirikusse annetused kirikuehituse heaks vähenenud.³⁰⁶ 2022. aastal olid sihtasutuse tulud 58 563 eurot, millest ligi kolmandiku moodustas tulu ettevõtlusest (elektrimüük, renditulud jne).³⁰⁷ Siia juurde peab veel lisama Saku valla ning Talpseppade perekonna kulutused kiriku keldrikorruse remondiks.

2021. aasta septembrist on koguduse peaaegu kõik töövaldkonnad oma elu elanud uues kirikus. Palvemajja jäi tegutsema veel kirbukas, samuti jätkas seal massaaži Toivo Koppel. Kuna neist ettevõtmistest saadud tulu polnud kuigi suur, aga palvela haldamine nõudis jätkuvalt ressursse, kaldus koguduse nõukogu 2022. aasta veebruaris hoonest loobumise poole, millega nõustus ka juhatuse 7. mail toimunud kirbukas koos kohvikuga jäi seal viimaseks selliseks ürituseks. Jaanipäeva eel toimusid palvemajas talgud. Kirbukas veel leiduvad müümata esemed jagati välja abivajajatele, osa saadeti sõja all kannatavasse Ukrainasse, ülejäänud anti taaskasutuspoodidele. 24. juunil peeti palvemajas lõpu- ja tänujumalateenistus ja 1. juulist läks hoone tagasi vennastekoguduse käsutusse. Järgnevalt elas seal mõnda aega üks ukraina sõjapõgenikest perekond, nende ridade kirjapanemise ajal aga seisab maja tühjana.³⁰⁸ Magne Mølsteril on palvemajast loobumisega seoses ka üks omapärane mälestuskild: *“Just siis, kui koguduse nõukogu arutas 2022. aasta veebruaris kirikus palvemaja tuleviku üle, kostis pauk. See vana suur puurist, mille olime toonud palvemajast kirikusse, oli seis-*

---

³⁰⁴ EELK STK 2022. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

³⁰⁵ SA Saku Kiriku Ehitus ja EELK STK koostööleping, veebruar 2021 (EELK STK arhiiv).

³⁰⁶ EELK STK nõukogu koosoleku protokoll 20.02.2022 (EELK STK arhiiv).

³⁰⁷ SA Saku Kiriku Ehitus 2022. a. majandusaasta aruanne (Juhan Talpsepp); Juhan Talpsepa seletus 01.03.2023.

³⁰⁸ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 19.01, 15.03, 18.05 ja 31.08.2022 (EELK STK arhiiv); EELK STK nõukogu koosoleku protokoll 20.02.2022 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 29.03 ja 14.06.2022 (EELK STK arhiiv); STK Facebooki leht.

Sihtasutuse Saku Kiriku Ehituse liikmed valmiva kirikuhoone taustal. Paremt vasakule: Jüri Vallsalu, Ardon Kaerma, Magne Mølster, Marti Rehemaa, Urmas Viilma, Juhan Talpsepp. Nendega koos on Anti Tammissaar (vasakul äärel) ettevõttest OÜ Vormsi Ehitusmeistrid, mis ehitustöid korraldas. (Fotograaf Kristiina Seppel.)

nud ilusasti püsti omal kohal, kuid kukkus sel hetkel äkki ja seletamatult põrandale. Seda tõlgendati nõukogu liikmete poolt kui Jumala märki sellest, et antud olukorras oli õige vanast palvemajast loobuda ja anda tagasi vennastekogudusele.”³⁰⁹

Võrreldes palvelaga leidub uues kirikus palju ruumi ja rohkem mugavusi, ehkki ka ülalpidamiskulud on suuremad.³¹⁰ Koguduse vabatahtlikud on jätkuvalt, sarnaselt varasema palvemaja-perioodiga, hoolitsenud koristamise ja lillede eest. 2021. aasta mais toimusid kiriku krundil haljastustalgud, 2022. aasta

³⁰⁹ Magne Mølsteri seletus 15.06.2023.

³¹⁰ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 19.01.2022 (EELK STK arhiiv).

Saku Toomase kirik, 2021. aasta mai. (Fotograaf Magne Mølster.)

septembris – koristustalgud.³¹¹ Mõnele eakamale kirikulisele sobis palvela asukoht paremini ning eelkõige neile mõeldes on kogudus soovijaile pakkunud autotransporti iga kuu viimasele pühapäevasele jumalateenistusele.

Saku kiriku rajamisel tehtud rohke töö eest on Juhan Talpseppa ja Ardon Kaermat tunnustatud EELK aukirjaga (vastavalt 2020. ja 2021. aastal), Toivo Koppelit – EELK tänukirjaga (2021) ning Juhan Põldu EELK Teeneteristi tunnustusmärgiga (2022).³¹²

2023. aasta alguse seisuga oli SA Saku Kiriku Ehitus alates 2012. aastast kogunud annetustena ümmarguselt üks miljon ja üheksa tuhat (1 009 000) eurot.³¹³ 56 protsenti sellest rahast pärineb Eestist ja ülejäänud Norrast, Soomest, Saksamaalt ja Suurbritanniast. Peaaegu 73 protsenti ehk valdav enamus annetustest on saabunud kristlikelt ühingutelt Eestist ja mujalt. Ülejäänud raha jaguneb peamiselt eraisikutest üksikannetajate ning Eesti äri- ja avaliku

---

³¹¹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 02.06.2021 (EELK STK arhiiv); STK Facebooki leht.

³¹² EELK STK töötajate koosoleku protokoll 16. 11.2020 ja 16.11.2022 (EELK STK arhiiv); EELK tänab ja tunnustab. // Eesti Kirik. 06.10.2021, lk 5.

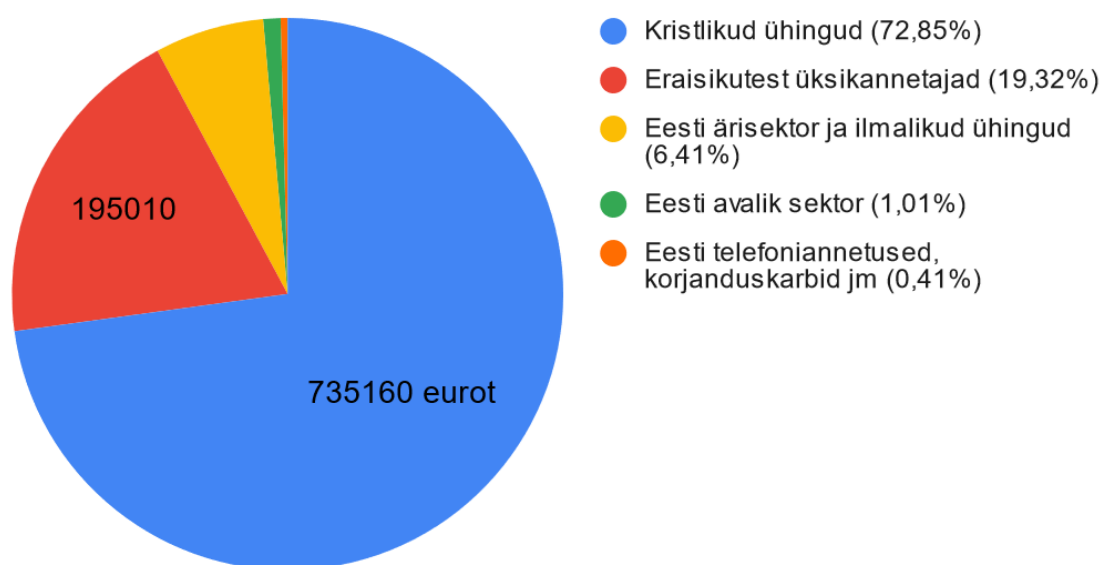
³¹³ Selle summa hulka on loetud ka kõik perekond Talpsepa annetused, millest osa küll tegelikult ei kajastu sihtasutuse arvepidamises, sest kulutusi kiriku ehituse heaks tehti ka sihtasutuse vahendusega.

sektori vahel. Avaliku sektori rahast oli valdav enamuse (10 000 eurot) Riigikogu eraldatud nn. katuseraha. Suurim toetaja on olnud EELK Konsistoorium 315 378 euroga, järgnevad Norra Misjoniselts 142 394, Soome Lohja kogudus 53 576 ja üks anonüümseks jääda soovinud Eesti ettevõtte 50 000 euroga.

Kokku ümmarguselt 68 000 eurot on sihtasutus saanud Saku Toomase koguduse liikmete üksikannetustena, koguduse jumalateenistustel tehtud korjanduste kaudu või koguduse mitmesuguste ettevõtmiste (stendid laadadel, koguduse enda laadad, kohvikud, kirbukad, hooandja projekt jne) tulemusena. Olgu selgitatud, et eelnevad summad ei sisalda Saku valla kulutusi (44 000 eurot), mida tehti 2022. aastal kiriku ehituse heaks sihtasutuse vahendusega. Samuti on sihtasutuse vahetalitusega kiriku heaks kulutusi teinud Saku Toomase kogudus.

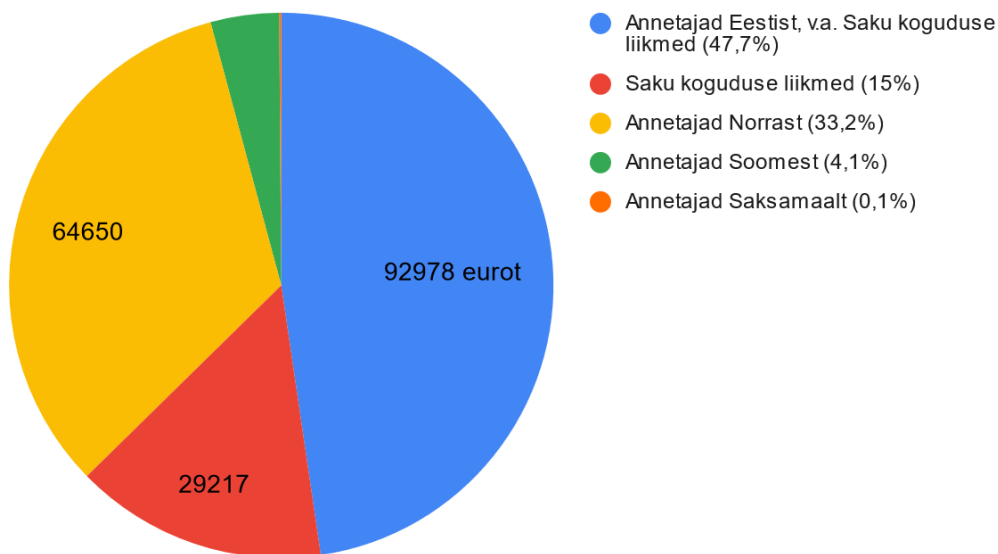
Esindusliku kirikuhoone kerkimine nähtavale kohale võib olla üheks teguriks, mis soodustab rohkemate inimeste sattumist kirikusse. Seda kasvõi selliste sündmuste nagu laulatus- või matusetalituste või kontsertide kaudu, mida Saku uues kirikus juba ridamisi toimunud ongi. Kirikut on käinud uudistamas nii mitmete koguduste kui ilmalikel alustel tegutsevate ühingute delegatsioonid. Selle kõige juures sobib tasakaalustavalt meenutada ka koguduse pastori Magne Mølsteri 2018. aasta lõpus ajalehele Eesti Kirik öeldut: „*Aga mingit suurt ärkamist ei tule lihtsalt selle pärast, et uus ja ilus kirik on olemas. Peab olema midagi enam. Tahame olla eelkõige elav kogudus uues hoones, mitte talituste kogudus.*“³¹⁴

Sihtasutusele Saku Kiriku Ehitus kuni 2023. aasta alguseni laekunud annetuste jagunemine päritolu järgi

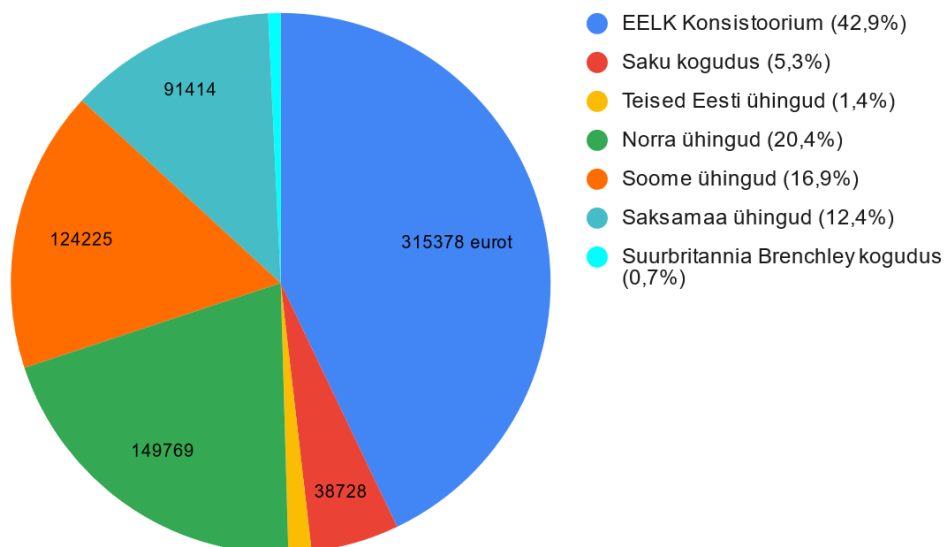

³¹⁴ Rain Soosaar. Sakku kerkib kirik. // Eesti Kirik. 19.12.2018.

Eraisikutest üksikannetajate jagunemine

Kristlikest ühingutest annetajate jagunemine

Teised Eesti ühingud: EELK Misjonikeskus ja Plussmeedia, EELK Misjonikoor, EELK Hageri Lambertuse, Jõgeva, Mustamäe Maarja Magdaleena, Nissi Maarja, Rannamõisa ja Tartu Pauluse kogudus; EKNK Saku kogudus, EEKBKL Kehra kogudus, EEVL Tallinna Evangeelne Uue Elu kogudus, MTÜ Noorteühendus Koma, MTÜ Eesti Lastemisjoni Nukuteater Talleke.

Norra ühingud: Norra Misjoniselts, Birkelandi, Førde, Hakadali, Jari, Lunde ja Flåbygdi, Torsnesi kogudus, Førde kirikukoor.

Soome ühingud: Enonkoski, Kristiinankaupunki, Kuopio, Lieksa, Liperi, Lohja, Savonlinna, Varkause ja Ylä-Savo kogudus, Lohja kirikukoor, Soome Ärimeeste Misjoniliit.

Saksamaa ühingud: Martin Lutheri Liit, Luterliku Maailmaliidu Saksa Rahvuskomitee, Sieseby kogudus, Rendsburg-Eckerförde kirikuringkond, Gustav-Adolf-Werk.

6.

Saku Toomase koguduse kümme aastat

6.1. Jumalateenistuslik elu

Jumalateenistust on tavatsetud kirjeldada koguduse elu südadena või tähtsaima sündmusena ja erandiks pole siinkohal ka Saku Toomase kogudus. Statistilises vaates saab aastatel 2013–2022 rääkida kokku 567 pühapäevasest ja pühade jumalateenistusest, millest enamuse, ümmarguselt 70 protsenti ehk 398 teenistust, on pidanud koguduse pastor (õpetaja) Magne Mølster. Hooldajaõpetaja Jüri Vallsalu pidas kuni 2020. aastani 107 jumalateenistust ehk ümmarguselt 24 protsenti koguarvust. Nende kahe peamine asendaja sel perioodil, kui see tarvilikuks osutus, oli diakon Erkki Juhandi, kes viis läbi 35 jumalateenistust. Kokku kuus jumalateenistust on pidanud diakon Titta Marita Hämäläinen ning üksikuid teenistusi ka vaimulikud Juha Väliaho, Annika Laats, Tiina Klement ja Endel Apsalon. 2021.–2022. aastal on koguduse õpetajat vajadusel asendanud Tallinna Toompea Kaarli koguduse diakon Tiit Zeiger ja Tallinna praostkonna vikaarõpetaja Ariel Süvari, kes pidasid sel perioodil juhtiva liturgina vastavalt neli ja kaksteist jumalateenistust. Ariel Süvari tegutseb 2023. aasta 1. aprillist Saku Toomase koguduse abiõpetajana.

Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (EELK) liikmena vastavad Saku jumalateenistused mõistagi EELK-s kehtivale korrale, täpsemalt põhinevad need 2009. aastal välja antud EELK Jumalateenistuste käsiraamatul. Algusest peale on koguduse omapäraks olnud siiski laulude valik, nimelt on 1992. aastast pärit EELK Kiriku laulu- ja palveraamatu kõrval regulaarselt kasutatud teisi allikaid – Taizélaulikut, Kirikunoorte laulikut, Noore koguduse laulikut, Oikumeenilist noortelaulikut jne –, saavutamaks seeläbi meloodiate suuremat vahel-

Jõululaupäeva perejumalateenistus Saku Toomase kirikus 2022. aasta 24. detsembril. (Fotograaf Alari Kõpper.)

dusrikkust.³¹⁵ Tavaliselt on Saku koguduse jumalateenistustel kõlanud röömsakõlalised laulud. Kui kogudus 2013. aastal iseseisvus, siis saatis jumalateenistusi muusikaga tavaliselt Hageri koguduse organist Mai Mänd.³¹⁶ Alates 2013. aasta suvest kuni praeguseni on organistiks olnud Lea Pukk, kes mängis juba varem sageli noortejumalateenistustel. Kogudus on oma organistile ka regulaarselt palka maksnud. Vajadusel on Lea Pukki asendanud abikaasa Alar Pukk, Mai Mänd jt.³¹⁷ 2022. aasta lõpus lisandus Lea Puki kõrvale kirikumuusikuna Kristina Teresa Subi. Olgu lisatud, et mõlemad on lõpetanud Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia. Kui aastaid saatis organist jumalateenistusi tavaliselt elektroonilisel klaveril, siis alates 2021. aasta maist on uues kirikus mängitud restaureeritud Bechsteini 1896. aastast pärit tüüklaveril, mille Lea ja Alar Pukk kogudusele kinkisid.³¹⁸ Palvemajas oli varem ka vana elektrooniline kirikupill, mis oli sinna jäänud Hageri koguduse Saku abikiriku perioodist. Kuna pilli kuigi palju ei kasutatud, küll aga võttis see ruumi, siis sai Saku Sofi lastekeskus

³¹⁵ EELK STK 2014. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

³¹⁶ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 16.05.2013 (EELK STK arhiiv).

³¹⁷ EELK STK 2013.–2022. a. sõnalised- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv).

³¹⁸ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 20.05.2020 ja 19.01.2022 (EELK STK arhiiv).

Kirikukohv Saku palvemajas koguduse viiendal aastapäeval, 2018. aastal. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

2019. aastal selle endale.³¹⁹ Aeg-ajalt on muusikud jumalateenistustel mänginud teisigi instrumente, näiteks kitarr, flööti, kannelt, viiulit või fidelit; mõnikord on esinenud ka ansambel või koor.

Kui valdav enamus jumalateenistusi on peetud palvemajas või uues kirikus, siis suuremaks erandiks on olnud perejumalateenistus Saku lastelaagris iga aasta augustis. Üksikuid jumalateenistusi on aja jooksul peetud ka muul nädalapäeval, näiteks leerilaagris või koguduse väljasõidul. Suure neljapäeva jumalateenistus toimus aastail 2013–2015 Magne ja Ave Mølsteri Saku kodus, sellele järgnes koguduse osadusõhtu. Suure neljapäeva osadusõhtudega jätkati edaspidigi, aset on need siis leidnud palvemajas või kirikus.

Saku Toomase kuulub nende koguduste hulka, kus on järjepidevalt korraldatud pühapäevaseid perejumalateenistusi. Need toimuvad EELK peremissa liturgia järgi ning jutlust, mis kestab tavalisest lühemat aega, on püütud teha lastele kergemini jälgitavaks. Pastori asemel on teinekord jutlustanud keegi pühapäevakooli õpetajatest, vahel on jutlus leidnud aset hoopis dialoogi vormis nukk Toomasega (koguduse algusaegadel kandis Jaani nime), samuti on kasutatud flanellograafi. Muusikaline osa on pereteenistusel mõnikord tavapärasest rikkalikum. Vahel on pühapäevakoolilapsed laulnud, Piiblit

---

³¹⁹ EELK STK 2019. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

lugenud või osalenud sissejuhatavas dialoogis. Perejumalateenistusi hakati palvemajas korraldama juba 2012. aastal. Järgnevalt toimus neid seal aasta jooksul tavaliselt neli või viis. 2021. aastal on pereteenistusi peetud aga kuus ja 2022. aastal – kaheksa. Üks pereteenistustest on aset leidnud jõululaupäeviti.³²⁰ Viimastel aastatel on traditsiooniks saanud koolilaste, lasteaialaste, aga ka üliõpilaste ja õpetajate õnnistamine ühel kooliaasta alguse paiku toimuval pereteenistusel.

Kuni 2021. aasta jaanuarini toimusid Saku koguduses regulaarsed noortejumalateenistused mida nimetati ka Emmause missadeks, sest neid peeti Emmause missa liturgia alusel. Noorteteenistustega oli palvemajas alustatud juba 2010. aastal ja 2012. aasta sügisel oli nende toimumisaeg tõstetud laupäeva õhtutelt iga kuu viimasele pühapäevale, asendades seal tavalist jumalateenistust. 2015. aasta lõpus määrati uueks ajaks iga kuu teine pühapäev. Juunis ja juulis noortejumalateenistust ei toimunud, alates 2016. aastast ka mitte augustis. Emmause missa ettevalmistajateks oli grupp noori, tavaliselt koos koguduse pastoriga. Noored viisid läbi osa liturgiast – tervituse, patutunnistuse, jutluse, palveosa –, õpetaja ülesandeks oli tavaliselt pattude andeksandmise kuulutus, armulaua jagamine ja õnnistamine. Noorteteenistuste muusikaline osa, sealhulgas laulude valik oli muidugi eelkõige noorte maitset arvestav. Emmause missat ettevalmistava tiimi juht oli kuni 2016. aasta kevadeni tavaliselt Titta Marita Hämäläinen (2015. aasta kevadel ka Alar Pukk), hiljem Ranno Seppel ja Einar Tambek. Sageli olid meeskonda kaasatud Norra Misjoniseltsi praktikandid, neist Marcus Sele Samuelsberg juhtis tiimi mõnda aega 2016. aasta kevadel.³²¹

2021. aasta kevadel jõuti koguduses otsusele alustada noortejumalateenistuste asemel vabamas vormis pühapäevaste ülistusõhtutega, toimumisagedusega kord kuus. Esimene selline leidis aset 2021. aasta mais, järgmised oktoobrist kuni 2022. aasta märtsini. Nende ridade kirjutamise ajal kestab veel 2022. aasta oktoobris alanud hooaeg. Ülistusõhtutel on suur roll muusikal, esinenud on nii koguduse enda kui ka külalismuusikud. Samuti jutlustatakse, palvetatakse, tunnistatakse. Koos käivad erinevate konfessioonide esindajad. Osalejaid on olnud mõnikord üle kümne, mõnikord üle kahekümne, korra isegi poolsada – 2021. aasta novembris, mil kaasa löi ülistustiim Soomest.³²²

---

³²⁰ EELK STK 2013.–2022. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK kuukavad koguduse kodulehel.

³²¹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 21.04.2016 (EELK STK arhiiv).

³²² EELK STK 2022. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

Jumalateenistus Saku palvemajas, piibliteksti loeb Einar Tambek. (Fotograaf Mihkel Reinup.)

Ehkki ülistusõhtutelt ei puudu nooruslik vaim, on osa võtma oodatud siiski kõik, vanusest hoolimata.

Emmause missade kõrval on vabatahtlikud-ilmikud algusest peale olnud aktiivselt kaasatud teistelgi Saku koguduse jumalateenistustel, tavaliselt muusiku, tekstide lugeja, korjanduse läbiviija ja armulauakarika hoidjana, aeg-ajalt ka eestpalvetajana. 2014. aasta sügisest on jumalateenistuste järel kaetud kirikukohvi lauda (varem tehti seda pühade või muude tähtpäevade ajal), mis on palju soodustanud koguduseliikmete omavahelist suhtlemist.³²³ Kohvilaua katmise eest hoolitsevad samuti koguduse vabatahtlikud. Pärast seda, kui soome misjonär Tero Ruotsala kinkis 2020. aastal kogudusele helipuldi,³²⁴ on sellegi taga olnud vabatahtlikud töötegijad.

Jumalateenistustest osavõtt on aastate jooksul pidevalt kasvanud, kui mitte arvestada ajutist tagasilööki seoses 2020. aasta koroonaeepideemiaga. Kui 2013. aastal võttis pühapäevastest ja pühade jumalateenistustest osa keskmiselt 21 inimest, siis epideemiale eelnenud 2019. aastal oli see näitaja ümmarguselt 31,

³²³ EELK STK 2014. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

³²⁴ EELK STK töötegijate koosoleku protokoll 15.09.2020 (EELK STK arhiiv).

langedes 2020. aastal 25 peale. Koguduse rõõmuks järgnes uuesti tõus: 2021. ja 2022. aastal (uues kirikus) on jumalateenistustel osalenud keskmiselt vastavalt 34 ja 38 inimest. Täpsustada võib, et esimestel tegutsemisaastatel mõjutas jumalateenistustel osalejate hulka asjaolu, et septembrist kuni aprillini käisid kord kuus kohal EELK noorte piiblikoolis õppijad. 2015. aasta sügisel see lakkas, kui piiblikool, mis oli seni kohtunud Saku vallas EELK Laagrikeskuses Talu, asus ümber Põltsamaale.³²⁵

Armulaual osalenute keskmine hulk on kasvanud 14 inimese pealt (2013. aastal) 28 inimeseni (2022. aastal). Eeldusel, et liturg omab selleks õigust, on armulauda peaaegu alati jagatud, välja arvatud Suurel reedel, Kristuse taevaminemispühal ja jõuluõhtul. Samuti pole armulauda olnud Saku lastelaagri ja koguduse leerilaagri jumalateenistustel.

Pikemat aega oli koguduse pühapäevaste jumalateenistuste algusajaks kell kolm päeval, nagu see oli varem olnud ka Hageri koguduse Saku abikirikus. 2015. aastal nihutati suviste jumalateenistuste algus varasemaks – kella kümnele. 2020. aasta detsembrist, mil asuti ümber uude kirikusse, on jumalateenistused tavapäraselt alanud kell üksteist; jõululaupäeval on siis aset leidnud perejumalateenistus, millele on järgnenud teine või kolmaski jõulujumalateenistus. Suure neljapäeva ja Kristuse taevaminemise püha jumalateenistused on alati toimunud õhtusel ajal.

Jumalateenistustel on reeglina toimunud korjandus, erandiks on olnud lastelaagri- ja leerilaagriteenistused. Jõululaupäeval on jäetud võimalus annetada korjanduskarpi, muidu on alates 2012. aasta kevadest tehtud kotikorjandust.³²⁶ Korjandused on eesmärgi järgi üldiselt jagunenud kolmeks: koguduse töö või kitsamalt selle noortetöö toetamine, uue kiriku ehituse toetamine ja nn. väljapoole suunatud korjandused. Kõige arvukamalt on aastate jooksul tehtud korjandusi koguduse töö heaks, samal ajal kui noortetöö toetuseks (neid korjandusi alustati 2016. aastal) on raha kogutud kaks korda aastas. Kiriku ehitust on alates 2014. aastast toetatud 4–13 korjandusega aastas. Korjandusi väljapoole on aastas olnud 5–13, sealjuures on peaaegu igal aastal kogutud raha EELK Misjonikeskuse, Eesti Piibliseltsi ja EELK Laste- ja Noorsootöö Ühenduse heaks, vahepeal korduvalt ka MTÜ Sambia Sõbrad toetuseks. Samuti on toetatud näiteks Tartu Maarja kiriku taastamist, Mustamäe Maarja Magdaleena kiriku ehitamist, Rakvere Karmeli koguduse kiriku ehitust. 2019. aastast on tugikogudusena toetatud ka misjonäridepaari Helena ja Joonas Toivaneni. 2022. aasta kolmeteistkümnest väljapoole suunatud kor-

---

³²⁵ EELK STK 2013.–2015. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv).

³²⁶ Saku töötegijate koosoleku protokoll 19.03.2012 (EELK STK arhiiv).

Mark-Robin, Ruben ja Rahel Halmani ristimisteenistusel osalejaid Saku Toomase kirikus 2023. aasta suvel. Esimese kümne tegutsemisaasta jooksul, 2013–2022, ristiti koguduses 111 inimest. (Fotograaf Gerli Neppi.)

jandusest viis tehti Ukrainas puhkenud sõjaga seotud abialgatuste või -projektide heaks. Kui 2013. aastal koguti jumalateenistuste ajal toimunud korjandustel kokku 2404 eurot, siis 2018. aastal tõusis see näitaja 4955 ja 2022. aastal 7890 euron.

Korjandused jumalateenistuste ajal 2013.–2022. aastal (summad eurodes)

	Koguduse töö heaks	Noortetöö heaks	Uue kiriku heaks	Muud korjandused
2013	2287,93	Ei toimunud	Ei toimunud	116,7
2014	2792,03	Ei toimunud	1163,33	532,3
2015	2061,19	Ei toimunud	657,83	332,45
2016	3147,29	194,46	712,35	334,26
2017	2526,07	181,34	553,37	276,56
2018	3671,23	119,67	886,09	278,31
2019	2167,3	306,32	1502,05	493,96
2020	1949,58	140,88	648,6	1018,49
2021	3364,75	206,01	1297,42	859,93
2022	3656,32	272,47	2264,35	1697,31

Eriolukorra tõttu, mis kehtestati seoses koroonaeepideemiaga, jäid ära Saku koguduse avalikud jumalateenistused 2020. aasta 15. märtsist kuni 3. maini. Kaks selle perioodi jumalateenistust, Suure reede ja ülestõusmispüha oma, peeti mõne osavõtjaga ning salvestati videona, mis avaldati veebis. Lisaks hakkasid märtsist veebis ilmuma koguduse õpetaja iganädalased lühikesed videojutlused, mis jätkusid ka pärast jumalateenistuste uuestialustamist ja veel järgmisel aastalgi, kokku ligi 50 minijutlust. Mõned koguduseliikmed avaldasid 2020. aasta eriolukorra ajal kaaslastele ka julgustava sõnumiga video-pöördumise. Suurel neljapäeval aga küpsetas koguduse juhatuse esinaine Kristiina Seppel hapnemata leibasid, mille toimetas steriilselt pakituna palvemajja. Seal neid õnnistati ning õpetaja Magne Mølster jagas üksikutele seal kohalviibinud inimestele armualuda, pidades ka vastava liturgia. Pärast seda toimetasid Kristiina Seppel ja Magne Mølster õnnistatud leivapakid ümbruses elavate koguduseliikmeteni, õpetaja Mølster jagas uksel või õues soovijatele, keda oli 13 inimest, lühikese liturgia saatel taas armulauda. Alates 10. maist taas jumalateenistustusteks kokku tulnud kogudus tegi seda esialgu tavaliselt palvemaja õues – kui ilm vähegi lubas. Palvemaja ise oma kitsaste oludega raskendas ju inimeste vahel distantsi hoidmist. Viiruse ajutisele taandumisele järgnenud teise laine ajal toimusid jumalateenistused advendiajal mõned korrad jälle palvela hoovis, jaheda ilma tõttu olid need küll lühendatud, kestes umbes pool tundi. Kokku peeti 2020. aasta jooksul palvemaja õues 14 jumalateenistust.³²⁷ Sama aasta 21. detsembrist algasid jumalateenistused uues ruumikas kirikus, kus inimesi oli võimalik paremini hajutada.

2021. aasta veebruaris jäi üks jumalateenistus ära ja asendati palvusega õpetaja haigestumise tõttu koroonaviirusesse, mis kulges siiski võrdlemisi kergelt. 2021. aasta 7. märtsist kuni 2. maini Saku koguduse avalikke jumalateenistusi epideemia tõttu taas ei peetud, kuid neid asendasid alates märtsi keskpaigast veebiteenistused, mille viisid läbi väike hulk inimesi eesotsas koguduse õpetajaga, toetudes vabatahtlikest tehnikutest meeskonnale (Ranno Seppel, Einar Tambek jt), abi saadi ka Plussmeedialt (EELK noortemeedia). Esimene neist salvestati ette, aga ülejäänud toimusid juba otseülekanadena, nõudes üldiselt vähem töövaeva.³²⁸ Kokku leidis aset üheksa veebiteenistust, neist viimane oli samaaegselt ka avalik jumalateenistus. Lisaks kanti 4. aprilli ülestõusmispüha jumalateenistus üle Eesti Televisioonis. Seal teenis kaasa

---

³²⁷ EELK STK 2020. ja 2021. a. tegevusaruanded (EELK STK arhiiv); Kätlin Liimets. Aktiivne Saku kogudus eriolukorras. // Eesti Kirik. 06.05.2020, lk 5; STK Facebooki leht; Magne Mølsteri seletus.

³²⁸ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 24.03.2021 (EELK STK arhiiv).

Jumalateenistus 2020. aasta 6. detsembril (teine advent), koroonaeepideemiaga seotud piirangute tõttu peeti see palvemaja õues. (Pilt Kristiina ja Ranno Seppeli kogust.)

EELK peapiiskop Urmas Viilma ja musitseeris ansambel Lovely Beats.³²⁹

2021. aasta maist on jumalateenistused Saku Toomase kirikus toimunud katkestusteta, ehkki viiruse kolmanda laine ajal 2021. aasta lõpu- ja järgmise aasta alguskuudel tuli endiselt järgida ettevaatusabinõusid, nagu hoone kuni 50 protsendi täituvuse nõue ja maskikandmine.

Lisaks suurematele ebameeldivustele tõi epideemia Saku koguduse jumalateenistustes kaasa ka paar väiksemat muudatust, mis on tagantjärele leitud hea olevat. Osaliselt hügieenikaalutlustest mõjutatuna hakati pärast uude kirikusse ümberasumist jumalateenistuse liturgia kava ja laulusõnu näitama projektoriga seina peale. Varem oli nii tehtud pere- ja noortejumalateenistustel, kuid koguduse üldisel heakskiidul on see alates 2021. aastast jäänud kõikide jumalateenistuste praktikaks.³³⁰ 2021. aasta märtsist hakkas veebijumalateenistustel kaasa teenima eestlaulja ja kui avalikud teenistused jätkusid, siis otsustati, et eestlaulja võiks osaleda edaspidigi³³¹ – lisaks sellele, et ta aitab muusikalist osa mitmekesistada, on tal kindlasti ka oma mõju tagasihoidlikumate inimeste

³²⁹ EELK STK 2021. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv).

³³⁰ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 16.11.2020 ja 26.01.2021 (EELK STK arhiiv).

³³¹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 02.06.2021 (EELK STK arhiiv).

kaasa laulma julgustamisel.

6.2. Liikmeskond

Kaheteistkümnekesi alustanud kogudus on võinud rõõmustada iga-aastase liikmeskonna kasvu üle. Kümme aastat hiljem, 2023. aasta veebruari alguses, oli liikmeid kokku juba 206 inimest. Mõnel aastal on lisandunud vähem inimesi, näiteks 2019. ja 2020. aastal mõlemal vaid kuus uut liiget. Seevastu 2021. aastal oli see näitaja 30 ja 2022. aastal lausa rekordilised 45 inimest. Tugev kasvuaasta oli vahepeal ka 2015., mil koguduseliikmete arv peaaegu kahekordistus.

Kõige enam inimesi on tulnud koguduse enda leerikooli kaudu – kokku 101. Lisaks on üheksa liiget pärit EELK intellektipuetega inimeste leerikoolist (aastail 2015–2018), kes elasid Katikodu turvakodus Rapla maakonnas Viliveres, ja konfirmeeriti Saku kogudusse.

Koguduse liikmeskond on vanuse poolest mitmekesine: 2023. aasta alguse 206 inimesest olid 50 nooremad kui 19-aastased, 92 inimest olid 19–39 aastased, 47 inimese iga jäi vahemikku 40–64 ning 17 inimest olid 65-aastased või eakamad. 206 liikme hulgas oli 118 naist ja 88 meest. Liikmetest ligi 155 elas Saku vallas (veidi alla 1,5 protsendi valla elanikkonnast), ülejäänute elukoht oli enamikel juhtudel valla lähiumbruses. Tosinkond koguduseliiget kuulusid erivajadustega inimeste hulka.

Teadaolevalt kaheksa koguduseliiget on aastail 2013–2022 igavikku lahkunud. Kaks inimest on kogudusest lahkunud isikliku sooviavalduse alusel. Mõistagi on ka neid, kes kogudusega liitumise järel on ühel või teisel põhjusel selle elust kõrvale jäänud, ehkki pole teada andnud oma lahkumisest. Mingisugust, ehkki siiski mitte täielikku, aimu aktiivsete liikmete osakaalust annab liikmeannetuste laekumise statistika. Esimesel kahel aastal oli selle tasunud liikmete osakaal päris kõrge – 57 protsenti. Seejärel toimus langus ning 2018. aastal olid liikmeannetajad vaid kolmandik kogudusest. Edaspidi on protsent jäänud 39 ja 45 vahele, sealjuures 2021. ja 2022. aastal oli see 39. Siinkohal peab küll silmas pidama, et alaealised liikmeannetust reeglina ei maksa. Kui võtta aluseks ainult täiskasvanud, siis oli 2021. aastal liikmeannetajate protsent 52 ning 2022. aastal – 51.³³²

---

³³² EELK STK 2013.–2022. a. sõnalisel- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv).

Koguduse traditsiooniline jõulupidu Saku palvemajas, 2016. aastal. Mihkel Reinup annab kingituse Emili Unterale, keda kannab ema Eleri Untera. (Pilt Ave ja Magne Mõlsteri kogust.)

Alljärgnev tabel sisaldab andmeid koguduse liikmete arvu ja liikmeannetuste summa kohta aastate lõikes:

	Liikmete arv aasta lõpus	Annetaja- liikmete arv	Liikmeannetuste summa (eurodes)	Täiskogu liikmete arv
2013	21	12	1205	12
2014	35	20	2424	20
2015	68	36	3532	34
2016	84	35	3584	35
2017	102	40	3358	34
2018	119	39	5531	39
2019	125	56	5439	45
2020	131	58	6873	49
2021	161	63	10877	57
2022	206	80	11913	71

Selgitus: täiskogu liikmete hulka kuuluvad koguduse konfirmeeritud liikmed, kes on aasta jooksul või sellele eelneval aastal käinud vähemalt üks kord armulaul ja tasunud liikmemaksu.

6.3. Misjonitöö

Koguduse misjonitöö põhimõte on lühidalt kokku võetav sõnadega: olla nähtav! Asutamisel oli koguduse misjonipiirkonnaks ette nähtud Saku vald ja kõigi oma tegevusaastate jooksul on seal püütudki olla tegus ja märgatav, et otsija eest mitte varju jääda, kuid samaaegselt on tahetud hoiduda tegevustest, mis võivad jätta pealetükkiva mulje. Ilmselt pole liialdus väita, et kohalik kogukonnas on aastate jooksul end tõepoolest suudetud nähtavaks teha. Alustades sellistest tagasihoidlikest sammudest, nagu iga-aastane osalemine valla adventiküünla süütamisel, kuhu koguduse pastorit on kutsutud alates 2012. aastast,³³³ või avalikud õnnistamistalitused (ehkki neid on väljaspool kogudust olnud küll vaid üksikuid) või vaimuliku sõnumi jagamine Kajamaa kooli adventihommikutel, kuhu koguduse esindajaid mitmel aastal oodati, ja lõpetades Saku uue kiriku ehitusega, mis jäi märkamata küllap vaid vähestel vallaelanikel. Sinna vahele jääb veel arvukas hulk suuremaid või väiksemaid ettevõtmisi nii kirikus kui sealt väljaspool, mille kohta saab lugeja aimu järgnevatel lehekülgedel. Teateid koguduse tegevusest on aastate jooksul järjepidevalt võinud leida kohalikest ajalehest Saku Sõnumid, mõnikord ka artikleid. Samuti on koguduse ettevõtmisi reklaamitud Saku avalikel teadetahvritel. Internetis leiab lisaks kodulehele koguduse Facebooki ja YouTube'i kanali.

2013. aastast saadik on koguduses maikuus tavatsetud pidada Kristuse taevaminemise püha jumalateenistust koos koguduseõhtuga. Viimase teemaks on tihti olnud misjon, näiteks 2016. aastal käis sel puhul külas soome misjonär Liliann Keskinen. 2019. aastal leidis sellisel koguduseõhtul veebi kaudu aset intervjuu soome-eesti misjonäripaari Joonas ja Helena Toivaneniga, kelle Soome Misjoniselts ja EELK Misjonikeskus olid lähetanud Myanmar. Sama aasta septembris otsustas Saku kogudus hakata nende tugikoguduseks, milleks EELK Misjonikeskusega sõlmiti ka vastav leping. Tugikogudusena on võetud eesmärgiks toetada misjonäripaari eestpalvetega ja vähemalt kahe korjandusega aastas. Paaril järgneval Kristuse taevaminemise püha koguduseõhtul on Toivanenidega taas videosilla vahendusel ühenduses olnud; 2021. aasta septembris käisid nad Saku kogudusel külas ja Joonas Toivanen ka jutlustas jumalateenistusel.³³⁴

---

³³³ Vt EELK STK töötegitajate koosoleku protokoll 30.10.2012 (EELK STK arhiiv).

³³⁴ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); Misjonäri tugikoguduse leping, sept. 2019 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2013. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

Saku Toomase koguduse kohvik Saku kohvikutepäeval 2021. (Fotograaf Magne Mølster.)

6.4. Kodugrupid ja palveelu

Kui 2000. aastatel tegutses Sakus mitu eakate kodust palvegruppi, siis Saku Toomase koguduse iseseisvumisel olid need osalejate kõrge vanuse või ka siitilmast lahkumise tõttu kuhtumas. 2013. aasta sügiseks oli järel veel vaid Veera Võsu juures kogunev kahe-kolme liikmeline palverühm, kus käis ka Saku koguduse liige Mihkel Reinup. Sama aasta septembris saja aastaseks saanud Veera Võsu ise Saku kogudusega küll "ametlikult" ei liitunud. Kuni tema igavikku siirdumiseni 2017. aasta oktoobris püüti kohtuda kaks korda nädalas, vahepeal tõusis osalejate arv isegi viieni. Mõneliikmeline palverühm kogunes ühtlasi Mihkel Reinupi korteris, kuid 2018. aastal häabus ka selle tegevus.³³⁵ Neil aastail võis Mihkel Reinupit sageli näha soovijatega palvetamas Saku Päevakeskuses; hiljem, koroonaeptideemia ajal õppis ta ära telefonipalvekoosolekutegi korraldamise.³³⁶

³³⁵ EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 23.09.2013, 10.04.2014, 21.04.2016, 21.03, 30.05 ja 13.11.2017 ja 14.11.2018 (EELK STK arhiiv).

³³⁶ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 21.03, 30.05 ja 13.11.2017 ja 14.11.2018 ja 03.06.2020 (EELK STK arhiiv).

Veera Võsu korteris Sakus Pargi tänaval aastaid kogunenud palvegrupis osales ka Saku abikiriku koguduse liikmeid. Pildil vasakult: Sirje Zaletajev, Veera Võsu, Ludmilla Lapsina, Maria Nurmik. Fotografeerib Mihkel Reinup. Nad lugesid Piiblit, palvetasid, vestlesid ja laulsid. Kohtumised Veera Võsu juures leidsid aset kuni tema lahkumiseni siitilmast 104-aastasena.

Lisaks eakate omale tegutses esimesel iseseisvusaastal Saku koguduses mitu teistki kodugruppi, kuid enamus neist ei olnud kuigi püsiva iseloomuga. 2014. aastal kohtus veel vaid üks noorte grupp, samasugune oli olukord kaks aastat hiljem, aga 2018. aastal ei tegutsenud enam ühtegi kodugruppi. 2019. aasta alguses käivitus neid siiski kaks – üks lastega perede ja teine noorte oma. Noorte kodugrupp käis koos kuni 2021. aasta suveni. Sama aasta sügisel jagas lastega perede grupp end osalejate rohkuse tõttu kaheks ja lisaks asutati juurde üks kodugrupp Saku valla Kiisa alevikus või seal lähedal elavatest koguduseliikmetest. Mainitud kolm kodugruppi on erineva kohtumissagedusega tegutsenud praeguseni.³³⁷

2013. aasta sügisest kuni 2017. aasta sügiseni toimusid Saku palvemajas palveõhtud, esimestel aastatel kaks korda kuus (2014. aasta esimese poole mõne kuu jooksul isegi igal nädalal), hiljem korra kuus. Suvel peeti vaheaega. Palveõhtute korraldajateks olid tavaliselt Mihkel Reinup ja Juhan Talpsepp, 2014. aasta esimesel poolel ka EELK Noorte Piiblikooli praktikant Raiko

---

³³⁷ EELK STK 2013., 2014. ja 2018.–2022. a. sõnalised- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 21.04.2016 ja 14.06.2022 (EELK STK arhiiv).

Linholm. Kui 2013.–2014. aastal kogunes tavaliselt viis kuni seitse erinevas vanuses inimest, siis edaspidi jäi osavõtjaid aasta-aastalt vähemaks. Kui viimaks oli mõnikord kohal vaid Mihkel Reinup üksinda, siis leiti olevat saabunud aeg palveõhtutega enam mitte jätkata.³³⁸

2020. aasta veebruarist kuni novembrini korraldas väike grupp huvilisi palvemajas ka taizépalvusi (meditatiivsed muusikapalvused), kokku toimus kuus sellist palveõhtut.³³⁹

Alates 2017. aastast on Saku kogudus osalenud EELK eestpalvekoguduste projektis – aasta alguses loositakse paaridesse jagatud kogudused, kes teineteise eest palvetavad. Saku koguduse paariliseks on selle aja jooksul olnud Keila Miikaeli koguduse Saue osaduskond, Mustamäe Maarja Magdaleena kogudus, Otepää Maarja kogudus, Tartu Pauluse kogudus, Halliste Püha Anna kogudus, Püha Jakobi kogudus ja Jämaja Kolmainu kogudus. Mõnikord on see koguduste vahel kaasa toonud lähedasemat suhtlemist. Nii tuli sauelaste delegatsioon 2017. aastal Sakku visiidile, olles muide üks väheseid kodumaiseid kogudusi, kes 2010. aastatel palvemajja ekskursioonile sattusid – veel käisid seal sel ajal külas Jõhvi Mihkli ja Juuru Mihkli kogudus (vastavalt 2015. ja 2016. aasta suvel).³⁴⁰ Tartu Pauluse koguduse õpetaja Kristjan Luhamets võttis eestpalveaastal (2020) osa Saku koguduse sünnipäeval peetud jumalateenistusest, kus jutlustas. 2021. aastal tehti Sakust visiit Hallistesse, järgmisel aastal aga tegid nii Saaremaa Püha Jakobi kui ka Saku kogudus teineteise juurde külaskäigu.

6.5. Leerikool ja piiblitunnid

Leerikool on Saku koguduses tegutsenud iga-aastaselt. Reeglina on aasta jooksul toimunud kaks kursust – üks on alustanud veebruaris või märtsis ja teine tavaliselt septembris. 2014. ja 2016. aastal algas erandlikult vaid üks, aga 2015. aastal lausa kolm kursust, neist üks oli noorteleer, mis on jäänud küll ainsaks selliseks. 2020. ja 2021. aasta esimesel poolel, koroonaviiruselainete ajal, toimus osa leeritunde interneti vahendusel. Leeripäeval konfirmeeritute arv on

---

³³⁸ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 11.11.2013 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 25.11.2013, 10.04 ja 28.10.2014, 02.06 ja 19.11.2015, 08.11.2016, 30.05 ja 13.11.2017 (EELK STK arhiiv).

³³⁹ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK kuukavad koguduse kodulehel.

³⁴⁰ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

Leeritund Saku kirikus 2022. aasta septembris. (Fotograaf Georg Afanasiadi.)

jäänud tavaliselt ühe ja seitsme inimese vahele, erandiks olid 2015. aasta sügiskursus 11 leeriõnnistatuga ning 2022. aasta sügiskursus tervelt 14 konfirmeerituga.

Koguduse leerikoolis õpitav on küllap sarnane paljude teiste EELK koguduste leerikoolidega. Räägitakse nii kristliku usu põhitõdedest kui usuelu praktilisest küljest, tutvustatakse kogudust ja ka laudakse. Õpikuna on kasutatud Jaak Ausi ja Meelis Holstingu kirjutatud leeriõpikut pealkirjaga "On seal keegi?" (ilmunud 2009). Kursuse jooksul on leerilapsed pidanud osalema vähemalt neljal jumalateenistusel. 2014. aasta aprillis korraldati Harju-Ristil ka ööbimise ja armulauata jumalateenistusega leerilaager. 2016. ja 2017. aasta kevadkursusel osalejad võtsid osa Lääne-Harju praostkonna leerilaagrist Saku vallas EELK Laagrikeskuses Talu. 2014. aasta sügisel sai alguse traditsioon veeta üks pikem leeripäev (kirikuteemaline päev) Hageri pastoraadis ja kirikus.³⁴¹ Algusaastatel kuulus leerikooli programmi ka "diakooniprojekt", mis tähendas lühikest teoreetilist sissejuhatust diakooniassse ja seejärel praktilist teenimist kohalikus kogukonnas. Sageli käidi leerilastega eakate kodudes aknaid pesemas või muid heakorratöid tegemas. Selles osas tehti koostööd

³⁴¹ EELK STK 2013.–2022. a. sõnalised- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK kuukavad koguduse kodulehel.

Leeripäev Saku Toomase kirikus 2022. a. detsembris. Leeriõnnistust võtab vastu Marili Rooba. (Fotograaf Inga Mattiesen.)

Saku Päevakeskusega, kust saadi kontaktid ja soovitusid.³⁴²

Leeritunde on peamiselt andnud koguduse pastor Magne Mølster, aga ka Kristiina ja Ranno Seppel, Titta Marita Hämäläinen ja Jüri Vallsalu ja Ave Mølster, alates 2022. aastast ka Ariel Süvari. 2013. aasta kevadkursus toimus koostöös Mustamäe Maarja Magdaleena kogudusega ning siis hoolitsesid tundide andmise eest ühtlasi sealsed vaimulikud Tiina Klement ja Jaan Lahe. 2015. aasta kevadel õpetas paaril korral Harju-Risti koguduse õpetaja Annika Laats seoses sellega, et osa nimetatud koguduse leerigrupist käis neile lähemal asuvas Saku koguduse leerikoolis.³⁴³

Kogudus on leerilastele tavatsenud kinkida Piibli. Kuni 2018. aastani oli leerikool tasuta, hiljem on palutud teha siiski mõõdukas annetus, et aidata katta kursuse kulusid.³⁴⁴

2019. aastal leidis ka aset leerikooli vilistlaste kokkutulek, kuhu kutsuti neid, kes konfirmeeriti viis aastat tagasi.³⁴⁵ Selliseid kokkutulekuid on aset leidnud ka hiljem, ehkki 2021. ja 2022. aasta üritus jäid vahele, misjärel 2016. ja

---

³⁴² Kristiina Seppeli seletus 20.06.2023.

³⁴³ EELK STK 2013.–2022. a. sõnalised- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötegitajate koosoleku protokoll 18.03.2015 (EELK STK arhiiv).

³⁴⁴ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 05.02.2019 (EELK STK arhiiv).

³⁴⁵ EELK STK 2019. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

Koguduse piiblikooli kokkusaamine 2020. aasta 10. märtsil. (Fotograaf Silva Sakias.)

2017. aastal lõpetanud lennud kutsuti 2023. aasta kokkutulekule.

Vahepeal, 2016. aasta märtsist juunini, toimus Magne Mølsteri ja Titta Marita Hämäläineni juhtimisel palvemajas neli aruteluõhtut nimetusega Teisipäeva teejuht, mis olid suunatud neile leerikooli lõpetanutele, kes avaldasid huvi jätkata seal puudutatud teemadesse süvenemist.³⁴⁶ Kõigil soovijail oli võimalus palvemajas külastada ka igakuist piiblitundi pealkirjaga Tähendus sõnade taga, mis leidsid aset 2015. aasta oktoobrist kuni 2016. aasta maini (üks oli toimunud ka 2015. aasta märtsis), ning kus vaadati soome evangelisti Ilkka Puhakka Jeesuse tähendamissõnade temalisi videosid. Õhtuid juhtis tavaliselt soome misjonär Tero Ruotsala, tema kitarrimängu saatel ka lauldi ja kaetud oli kohvilaud, osalejate hulk ulatus kaheksast neljateistkümneni.³⁴⁷

Ilkka Puhakka piiblitunnivideode lõppemisel sooviti millegi sarnasega jätkata ja 2016. aasta oktoobris käivitati Saku koguduse piiblikool, mis kogunes kuni 2021. aastani kokku tervelt 54 korral. Käsitleti erinevaid Piiblit põhinevaid

³⁴⁶ EELK STK 2016. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 18.03.2015 (EELK STK arhiiv).

³⁴⁷ EELK STK 2015. ja 2016. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

teemasid,³⁴⁸ arutleti, lauldi, palvetati, samuti söödi üheskoos. Oodatud olid küll kõik huvilised, kuid peamiselt olid kohal ikkagi koguduseliikmed ning piiblikooli võib ka iseloomustada koguduse osadusõhtutena. Osalejate arv kõikus aastate jooksul kuue ja kuueteistkümmne inimese vahel, erandiks oli üks 2018. aasta aprillis toimunud õhtu, mil laulis Saku Gospel, kellega koos loeti osavõtjaid 23.³⁴⁹ 2019. aasta veebruaris toimus piiblikooli raames väljasõit Tallinna, kus külastati Peeter-Pauli katedraali, Püha Siimeoni ja Naisprohvet Hanna kirikut ja sünagoogi.³⁵⁰

Piiblikoolis õpetasid nii oma koguduse inimesed – peamiselt Magne Mølster ja Titta Marita Hämäläinen, üksikutel kordadel ka Kristiina Seppel ja koguduse hooldajaõpetaja Jüri Vallsalu – kui ka külalisesinejad, kelleks olid aastate jooksul Matti Junnila, Kai Lappalainen, Andres Pöder, Joel Reinaru, Leevi Reinaru, Marek Roots, Joel Siim, Jaan Tammsalu, Randar Tasmuth ja Jari Uimonen. Samuti aitasid üksikuid piiblitunde ette valmistada Norra Misjoniseltsi praktikandid Tor Eivind Folden ja Ingvild Prestbø ning Noorte Missiooni Norrast pärit kaastöötaja Annelise Askjem.

Toimus piiblikool iga kolme nädala järel teisipäeva õhtuti, suvel oli vaheaeg. Igal aastal leidis jaanuarist kuni detsembrini aset 12 kohtumist. 2020. aasta esimesel poolel jäi epideemia tõttu mitu õhtut ära, ent need tehti mais ja juunis järgi. 2021. aastal, uue viiruselaine ajal, hoog siiski rauges ning palvemajas toimus sel aastal veel vaid kaks kogunemist, neist viimane juunis. Pärast seda on küll kaalutud piiblikooli jätkamist, ent seni on see siiski jäänud ainult kavatsuseks.

Evangelist Ilkka Puhakkaga oli Saku kogudusel võimalus kohtuda ka 2021. aasta sügisel. Seekord enam mitte video vahendusel, vaid 5.–8. oktoobrini toimus Saku kirikus neli tema piibliõppe- ja ülistusmuusikaõhtut, mis korraldati koostöös EELK Misjonikeskusega.³⁵¹

2023. aasta kevadest on Saku kirikus kogunenud piibliuurmis-osadusgrupp Ariel Süvari juhtimisel.

---

³⁴⁸ 2016.–2017. aasta hooajal keskenduti Vanale Testamendile, 2017.–2018. aastal – Uuele Testamendile, 2018.–2019. aastal – Meie Isa Palvele ja seotud teemadele, 2019.–2020. aastal Jeesuse mäejutlusele, 2020.–2021. aastal Johannese ilmutuse raamatule.

³⁴⁹ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv)

³⁵⁰ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv)

³⁵¹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 08.09.2021 (EELK STK arhiiv); STK kuukavad koguduse kodulehel.

6.6. Koguduse juhtimine

Koguduse vaimulik juhtimine on mõistagi koguduse õpetaja pädevuses, samal ajal kui neljaks aastaks valitav juhatus on tegelema eelkõige koguduseelu reguleerivate põhimõteteliste, majanduslike ja välissuhtluse alaste küsimustega, aga ka olulisemate sündmuste organiseerimisega. Tavaliselt on juhatus kohtunud neli-viis korda aastas, millele lisandub jooksev suhtlus erinevate sidevahendite abil.

Koguduse täiskogu tegutses kuni 2021. aasta alguseni ühtlasi nõukogu ülesannetes, tulles kokku iga aasta veebruaris. Siis kinnitati juhatuses ette valmistatud majandus- ja tegevusaruanded ja eelarve ning arutati muid olulisi küsimusi. 2017. aastal valis täiskogu ka uue juhatuse ja revisjonikomisjoni ning sinodisaadikud. 2020. aastal tuldi erandlikult kokku veel teistki korda, septembris, kuna oli tarvis otsustada uue kiriku nime ja Magne Mølsteri koguduse õpetajaks kinnitamise üle.³⁵² Seoses koguduse kasvu ja vahepealsete muudatustega EELK kirikuseadustikus tekkis kohustus valida ikkagi eraldi nõukogu,³⁵³ mida täiskogu 2021. aasta veebruaris tegigi. 17-liikmeline neljaks aastaks ametisse määratud nõukogu valis nüüd omakorda juhatuse, revisjonikomisjoni ja sinodisaadikud, samuti on nõukogu pädevuses juhatuse aruannete ja eelarve kinnitamine. Täiskogu on edaspidi määratud koos käima iga nelja aasta tagant.

Lisaks kirjeldatud juhtorganitele, mille olemasolu kirjutab ette EELK kirikuseadustik, on koguduses pidevalt toimunud töötegijate koosoleku formaat. Seal arutatakse erinevates töövaldkondades toimunut, jagatakse infot ja planeeritakse uusi tegevusi. Igal aastal on toimunud reeglina viis töötegijate koosolekut (kahe-kolme kuu tagant), kus lisaks pastorile osalevad erinevate valdkondade juhid ja kaastöötajad. Kui varem jäi osavõtjate hulk tavaliselt viie ja kümne vahele,³⁵⁴ siis mõnel viimasel aastal on sageli kohal olnud, kas siis füüsiliselt või elektrooniliste abivahendite kaudu, rohkem kui kümme inimest. Koguduse töös osalevate vabatahtlike töötegijate hulk on siiski palju suurem, olles aja jooksul tõusnud paralleelselt koguduse liikmeskonna kasvuga. Viimasel aastatel on neid loetud 60–70,³⁵⁵ ehkki siin on küll ka mõningal määral neid, kes koguduse liikmeskonda nii-öelda ametlikult ei kuulu.

---

³⁵² EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 05.08.2020 (EELK STK arhiiv); STK kuukavad koguduse kodulehel.

³⁵³ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 20.01.2021 (EELK STK arhiiv).

³⁵⁴ EELK STK 2013–2019. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv).

³⁵⁵ EELK STK 2019–2022. a. sõnalised- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv).

Aastatel 2017–2021 ametis olnud koguduse juhatus. Vasakult paremale: Magne Mølster, Pii Viks-Binsol, Kristiina Seppel (esinaine), Jürgen Untera, Jüri Vallsalu. (Fotograaf Ranno Seppel.)

6.7. Välissuhtlus

Saku Toomase kogudust on õnnistatud paljude sõpradega mitte ainult Eestis, vaid mujalgi. Suhtlust välismaiste koguduste ja kristlike organisatsioonidega võib kümne tegutsemisaasta jooksul üldiselt iseloomustada tihedana. Oma osa on siin sellel, et Saku koguduse pastoriks on kogu selle aja olnud Norrast pärit vaimulik, aga samuti asjaolul, et koguduse pikaaegne hooldajaõpetaja ja juhatuse liige (ning Hageri koguduse õpetaja) Jüri Vallsalu omas juba varasemalt head kontakti Soome luterlastega.

Praegu on Saku kogudusel viis nii-öelda ametlikku sõbruskogudust, neist kahega on alla kirjutatud ka vastav leping. Tegelikult omatakse head läbisaamist mitmegi teise välismaise kogudusega ja teineteist peetakse sõbraks neilgi puhkudel; „ametliku“ sõbruskoguduse-suhte sisseseadmisest on puudu jäänud vaid sellekohane selgesõnaline avaldus.

Juba iseseisvumisel 2013. aastal oli Saku kogudusel kohe nagu varnast

võtta mitu sõpruskogudust. Kui Saku vald sõlmis 1997. aastal sõprussuhted Ida-Soomes Põhja-Karjala maakonnas asuva Liperi vallaga, siis soovis sealse samanimelise kirikuküla kogudus hakata sõbraks Saku abikirikuga. Kuna viimane ei olnud iseseisev, siis sõlmiti sõprussuhted ametlikult Liperi ja Hageri koguduse vahel. Saku iseseisvudes läks see sõprussuhe Hagerilt üle Sakule.³⁵⁶ Liperilaste esimene kohtumine vastasutatud Saku kogudusega leidis aset 2013. aasta mai alguses, mil soomlaste delegatsioon käis külas nii Hageris kui Sakus. Üle viie aasta hiljem, 2018. aasta 30. augustil, Liperi esindajate ühe järjekordse visiidi ajal Sakku, kirjutati palvemajas alla ühtlasi sõpruslepingule.³⁵⁷

Eestist kõige kaugemal asuva sõpruskoguduse ehk Kagu-Inglismaal Kenti maakonnas Brenchley külas asuva All Saints kiriku pastori Campbell Pagetiga oldi esmane kontakt loodud juba 2009. aastal. Täpsemalt oli ta siis Eestis viibides tutvunud Saku abikiriku aktiivi kuulunud Kristiina Kaljustega (Seppeliga), kellega tookord kokku lepidi, et kunagi võiksid Sakust ja Brenchleyst sõpruskogudused saada. 2011. aasta aprilli alguses viibis arvukas Hageri esindus, sealhulgas kammerkoor Lambertus Brenchleys ka visiidil. Sõpruskoguduste plaan teostus, kui Brenchley kuueliikmeline delegatsioon eesotsas pastor Pagetiga 2013. aasta juunis Sakku külla saabus.³⁵⁸ Võib-olla on põhjuseks olnud geograafiline vahemaa, kuid Saku koguduse delegatsioon pole seniajani vastuvisiiti teinud. Pastor Paget käis vahepeal veel korra, 2018. aasta jaanuaris, Sakus, muidu aga on kontakt koguduste vahel aset leidnud kirja teel. Brenchley kogudus on omapoolsete korjandustega toetanud Saku kiriku ehitamist.³⁵⁹

Saku sõpruskoguduste perre lisandus 2013. aastal ka Lõuna-Sooeme Uusimaa maakonna Lohja linna kogudus, mis on oma rohkem kui 30 000 liikmega suurim Soomes. Lohjalased olid juba 2012. aasta algupoolel suhtluse käigus EELK Misjonikeskuse juhataja Leevi Reinaruga väljendanud huvi sõprussuheteks iseseisvumist kavandava Saku kogudusega. Sama aasta juunis käis Lohja delegatsioon Hageri koguduse ja selle Saku abikirikuga tutvumas, oktoobris järgnes abikiriku esindajate vastuvisiit Lohjasse. Aasta lõpus

---

³⁵⁶ Jüri Vallsalu seletus (vestlus 20.02.2023); Mai Mänd. Sõpradel külas. // Hageri kirik.

Detsember 2006, nr 6, lk 2.

³⁵⁷ EELK STK juhatuse ja visioonirühma ühise koosoleku protokoll 02.04.2013 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 04.06.2013 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2013. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); Saku ja Liperi koguduse sõpruskoguduste leping 30.08.2018 (EELK STK arhiiv).

³⁵⁸ Kristiina Seppel. Saku uudised. // Hageri Kirik. Juuni 2013, nr 19, lk 11.

³⁵⁹ EELK STK 2014.–2019. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 16.01.2018 (EELK STK arhiiv).

Liperi koguduse õpetaja Jari Uimonen ja Magne Mølster kirjutavad alla koguduste sõpruslepingule Sakus 2018. aasta 30. augustil. (Fotograaf Mihkel Reinup.)

otsustati Lohja koguduses nii-öelda ametlikult, et Sakuga soovitakse sõprusuhetes olla. 2013. aasta aprillis viibis Hageris ja Sakus külas Lohja koguduse kammerorkester Collegium Musicum, mis esines ka Saku mõisas.³⁶⁰ 2013. aasta 4. augustil Lohja misjonipäevadel viibides kirjutas Jüri Vallsalu alla Lohja ja Saku koguduse sõpruslepingule.³⁶¹

Eelpool mainitud Liperi koguduse kõrval oli veel teinegi Saku abikirikuga ammu ajast, 1990. aastate teisest poolest, lähedastes suhetes olnud kogudus ehk Sieseby oma Põhja-Saksamaal Schleswig-Holsteini liidumaal. Tuttavaks oldi saadud EELK Lääne-Harju praostkonna ja Saksa luterliku kiriku Rendsburg-Eckenförde kirikuringkonna sõprussuhete raames – Sieseby küla kogudus kuulus nimetatud kirikuringkonna koosseisu. Järgnevate aastate jooksul toetas Sieseby Hageri kogudust ja selle Saku abikirikut vahel rahaliselt

³⁶⁰ Kokkuvõtte EELK Misjonikeskuse ja Hageri koguduse esindajate nõupidamise kohta 09.05.2012 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 21.05.2012 (EELK STK arhiiv).

³⁶¹ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 16.05.2013 (EELK STK arhiiv); Sõpruskoguduseleping 04.08.2013 (EELK STK arhiiv).

ja alguses humanitaarabigagi, ehkki ametlikult sõpruskogudused ei oldud.³⁶² 2000. aastatel Hageris laste- ja noortetööd juhtinud Kätlin Barzi meenutusel saadi Siesebyst sel ajal toetust laste- ja noortetöö korraldamiseks.³⁶³ Saku koguduse iseseisvumise järel hakkasid Saku ja Sieseby teineteist sõpruskogudusteks pidama. See ei juhtunud küll päris kohe, 2013. aastal omavahelist suhtlust ei toimunud, kirjavahetusse astuti alles järgmise aasta algupoolel ning Sieseby ettepanekul sõlmiti sõprussuhted.³⁶⁴ Ilmselt üpriski ebatavaline on, et järgneva üheksa aasta jooksul pole sõpruskogudused teineteisele veel külla jõudnud, vaid suheldud on kirja teel. Sieseby on rahaliselt abistanud Saku laste- ja noortetööd ja ka uue kiriku ehitamist.³⁶⁵

2018. aasta sügisel sai Saku veel viiendagi sõpruskoguduse – Jari³⁶⁶ kiriku koguduse, mis asub Norra pealinna Oslo külje all Bærumi vallas. Norra Misjoniselti töö toetajana Eestis oli kogudus juba varem mõnikord kontaktis Saku pastori Magne Mølsteriga. 2016. aasta oktoobris käis Jari noortegrupp Saku kogudusel ka külas. Jari koguduse delegatsiooni visiidile 2018. aasta oktoobri lõpus eelnes nende sooviavaldus Sakuga sõpruskoguduseks saada, mis hea meelega vastu võeti. 2019. aasta oktoobris viibis Saku koguduse grupp omakorda Jaris. Sellegi koguduse liikmed on Saku uue kiriku rajamisse tublisti panustanud.³⁶⁷

Eriti lähedasteks on Saku kogudusel kujunenud sõprussuhted Lohja ja Liperiga. Lisaks sellele, et teineteise eest palvetatakse ja aeg-ajalt üle lahe külaskäike tehakse, on ka soome sõbrad palju toetanud uue kiriku rajamist Sakku. Vastastikune suhtlus on sisaldanud Saku koguduse esindajate külaskäiku Liperisse ja Lohjasse 2014. aasta septembris, millele järgnes Lohja kammerorkestri Collegium Musicale visiit oktoobri alguses (anti kontsert Saku Päevakeskuses). 2016. aasta mais oli Sakus külas Liperi delegatsioon, nende õpetaja Jari Uimonen jutlustas jumalateenistusel palvemajas. Juunis käisid Saku koguduse esindajad koos Saku Gospeliga Lohjas.³⁶⁸

2017. aastal külastas Saku pastor Magne Mølster kahel korral Liperit.

---

³⁶² Jüri Vallsalu seletus (vestlus 20.02.2023).

³⁶³ Kätlin Barzi seletus (e-kiri 21.02.2023).

³⁶⁴ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 10.04.2012 (EELK STK arhiiv).

³⁶⁵ EELK STK 2014.–2019. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 15.01.2020 (EELK STK arhiiv).

³⁶⁶ Kohanimi ainuse nimetavas käändes: Jar.

³⁶⁷ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 03.06.2014 ja 30.08.2016 ja 14.11.2018 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 03.10.2018 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2017. ja 2019. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); Magne Mølsteri seletus (e-kiri 20.02.2023).

³⁶⁸ EELK STK 2014. ja 2016. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

Lohja sõpruskoguduse esindajate muusikaline tervitus Saku kiriku nurgakivi paigaldamisel 2019. aasta 18. juunil. (Pilt Magne ja Ave Mølsteri kogust.)

Esimesel korral, taevaminemispühal, jutlustas ta seal, teisel korral, juunis, oli kaasas Saku Gospel. Vahepeal pisut soikunud suhted Lohjaga elavnesid, kui pastor Mølster ja noortetöötajate Ranno Seppel tegid 2017. aasta jooksul sinna visiite.³⁶⁹ 2018. aasta aprillis oli vastukülaskäigul Liperi õpetaja Jari Uimonen, kes jutlustas taas Saku jumalateenistusel ning õpetas koguduse piiblikoolis. Mais saabus Sakku ka Lohja koguduse koosseisu kuuluva Pusula piirkonnakoguduse delegatsioon. Augusti lõpus toimunud Liperi esindajate visiidi ajal leidis aset juba mainitud sõpruslepingu allakirjutamine.³⁷⁰ 2019. aasta mais jutlustas Liperi kirikus uuesti Magne Mølster. Sama aasta 18. juunil toimunud Saku kiriku nurgakivi paigaldamise tseremoonial oli kohal Lohja delegatsioon. Oktoobris külastas Saku palvemaja Saku vallas EELK Laagrikeskuses Talu viibinud Lohja koguduse noortegrupp.³⁷¹

2020. aasta jaanuari lõpus, enne koroonaviiruse epideemia puhkemist, jõudis Saku koguduse väike esindus veel Lohjas külas käia. Viiruse ajutise

³⁶⁹ EELK STK 2017. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 30.05.2017 (EELK STK arhiiv).

³⁷⁰ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 07.02.2018 (EELK STK arhiiv).

³⁷¹ EELK STK 2019. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

taandumise järel saabusid augustis Sakku visiidile Liperi noored ja leerilapsed. Nii Lohja, Liperi kui ka Jari sõpruskogudus soovisid sama aasta detsembris osaleda Saku Toomase kiriku pühitsemisjumalateenistusel, kuid viiruse uue laine tõttu jäadi siiski koju ja sündmust jälgiti veebi vahendusel, saadeti omapoolne videotervitus. 2021. aasta augustis noortejuhtide laagris Lõuna-Eestis viibinud Liperi noored tulid külla Saku uude kirikusse, kus õpetaja Jari Uimonen jutlustas.³⁷² 2022. aasta tõi kaasa Liperi koguduse kümnekonna inimese visiidi juunis, Jari Uimonenil paluti taas jutlustada. Ta võttis osa ühtlasi Saku kiriku kellade pühitsemise talitusest septembri lõpus, nagu ka Matti Junnila Lohja kogudusest, kes on seal olnud kontaktisikuks Saku kogudusele ja sõprussuhete üheks eestvedajaks. Septembris käis Sakus külas suurem grupp, ligi 70 inimest, Lohja koguduse töötajaid.³⁷³ Lisaks koguduse noorte kogutud toetusele Saku kiriku ehituse sihtasutusele andsid külalised kingitusena üle puidust mängukiriku lastekiriku jaoks.³⁷⁴

Sõpruskoguduste kõrval on Saku Toomase kogudusel aastate jooksul olnud kontakte paljude teiste kogudustega Soomest ja Norrast. Nii toimus 2013. aasta aprillis palvemajas õhtupalvus külalistega Soome Ruokolahti kogudusest, kes tegid ka annetuse koguduse lastelaagri heaks. Sama aasta juuni alguses saabus visiidile Norra Stokka koguduse grupp, kes samuti korjandusega koguduse laste- ja noortetööd toetasid. Külaliste annetused, mõnikord koha- peal korjandusena kogutud, on olnud tavapärased. 2014. aasta mais saabunud Soome Kitee koguduse töötajad kinkisid lisaks ristimisvaagna. Sama aasta juunis olid külas Norra Lunde ja Flåbygd koguduse arvukas esindus ja üks piiblikooli rühm Soomest. Septembris tutvusid palvemajaga Soome Savonlinna praostkonna esindajad, novembris tulid visiidile Norra Hundvågi koguduse leerilapsed.³⁷⁵ Saku koguduse juhatuse liige Kristiina Seppel käis 2014. aasta aprillis kogudust tutvustamas Norra Birkelandi ja Osi kogudustele, kes on toetanud Norra Misjoniseltsi tööd Eestis.³⁷⁶

2015. aasta kujunes Saku koguduses väliskülaliste poolest eriti rohkeks, sealjuures kõik nad olid pärit Norrast: veebruaris Førde koguduse esindajad, aprillis Birkelandi koguduse grupp, juunis Strandi koguduse delegatsioon,

---

³⁷² EELK STK 2020. ja 2021. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 05.02.2020 (EELK STK arhiiv).

³⁷³ EELK STK 2022. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv).

³⁷⁴ STK Facebooki leht.

³⁷⁵ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

³⁷⁶ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 10.04.2014 (EELK STK arhiiv); Kristiina Seppeli seletus 22.02.2023.

Külaskäik Norra Jari sõpruskogudusse, oktoobris 2019. aastal. (Pilt Kristiina ja Ranno Seppeli kogust.)

augustis külalised Torsnesi kogudusest, septembris Egersundi koguduse külaskäik, millega seoses korraldati ühine perepäev koos EELK Mustamäe kogudusega; oktoobris järgnesid Vedavågeni koguduse esindajad ning novembris saabus taas Hundvågi koguduse leerigrupp.

2016. aastal toimusid Sakku vaid juba varem mainitud Liperi ja Jari koguduse esindajate visiidid, lisaks olid külas mõned inimesed Vedavågenist ja kolmandat aastat järjest külastas Sakut novembris leerigrupp Hundvågist. Sama aasta märtsis käisid Saku kogudusest Kristiina ja Ranno Seppel kohtumas Birkelandi, Osi ja Sædaleni kogudusega Lääne-Norras. Samuti viibisid sel aastal pikemat aega, kaks kuud, Norras Magne ja Ave Mølster, kes külastasid seal paljusid Eesti suunalist misjonitööd toetavaid kogudusi: Sola, Vedavågen, Klepp, Hakadal, Lunde ja Flåbygd, Heimdal, Holla ja Helgen, Torridal, Førde ja Øvre Rælingen.³⁷⁷

2017. aasta kulges Saku koguduses jälle Norrast pärit külaliste tähe all. Aprillis – Randabergi ja juunis – Strandi koguduse delegatsioon, septembris – viisteist diakooniatöötajat Oslo piiskopkonnast, oktoobris – Osi koguduse

---

³⁷⁷ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 15.09.2015 ja 30.08.2016 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2016. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); Kristiina Seppeli seletus 22.02.2023.

esindajad. Novembris toimus ka juba traditsiooniline Hundvågi leerilaste visiit. Veel käis sügisel palvemajas väike grupp norralasi Solumi kogudusest. 2018. aasta juunis võõrustati külalisi Norra Misjoniseltsist, septembris saabus Soome Varkause koguduse esindus, oktoobris – Jari koguduse delegatsioon, novembris, nagu ikka, Hundvågi leerigrupp.³⁷⁸ Saku Gospel käis augustis kontsertreisil Lääne-Norra kogudustes.³⁷⁹

Vilgas oli visiitide poolest ka 2019. aasta. Aprillis oli Sakus külas soome Puumala kirikukoor, samuti käis Norra Misjoniseltsi noortegrupp, kes lisaks noorteõhtul kaasalöömisele korraldas palvemajas talgud. Mais saabusid Soome Ruokolahti koguduse töötajad. Juunis võõrustati Rauma koguduse leerilapsi. 4. augustil kohtuti EELK Laagrikeskuses Talu Norra Birkelandi, Osi ja Sodaleni koguduse inimestega, kes osalesid samal päeval Saku palvemaja õues peetud jumalateenistusel. Sellest võttis osa 99 inimest, neist 59 norralast, ja palvemaja ajaloo vähemalt alates 1994. aastast oli tegemist rekordilise osalejate arvuga jumalateenistusega. Septembris olid külas Norra Misjoniseltsi taaskasutuspoodide esindajad, seejärel Norra Førde koguduse kirikukoor, kes esines 20. septembril nii Saku päevakeskuses kui ka uue kiriku sarikapeol. Oktoobris oli palvemajas Norra Misjoniseltsi noortegrupp Bjørgvini piiskopkonnast ja sellegi aasta november ei jäänud Hundvågi leerilasteta.³⁸⁰

2020.–2021. aasta koroonaviiruse epideemia tõi kaasa reisimise drastilise vähenemise ning juba mainitud Liperi sõpruskoguduse külaskäigud Sakku mõlema aasta augustis jäidki ainukesteks väliskoguduste visiidideks. 2022. aasta oli siiski taas aktiivsem. Lisaks Liperi ja Lohja koguduse uutele külaskäikudele võõrustati märtsikuus Sakus erinevate soome koguduste esindajatest koosnenud gruppi, kes viibis EELK Laagrikeskuses Talu. Mais saabus Norrast viis vaimulikku ja septembris Norra Misjoniseltsi taaskasutuspoodide esindajad ning Soome Ärimeeste Misjoniliidu delegatsioon. Oktoobris aga viibisid külas Soome Ylojärvi koguduse ning Norra Slettahjelli ja Ørje koguduste grupid.³⁸¹

Kõikide tegutsemisaastate jooksul on Saku Toomase kogudusele suureks

---

³⁷⁸ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 13.11.2017 (EELK STK arhiiv).

³⁷⁹ EELK STK 2018. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); Magne Mølsteri seletus 22.02.2023.

³⁸⁰ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 22.05 ja 11.09.2019 (EELK STK arhiiv); Rauma leerilapsed vt STK Facebooki leht.

³⁸¹ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK töötajate koosoleku protokoll 14.06 ja 16.11.2022 (EELK STK arhiiv); Magne Mølsteri seletus 22.02.2023.

Saku Toomase koguduse liikmeid külaskäigul Soomes Liperi koguduses 2014. aasta septembris. (Pilt Ave ja Magne Mølsteri kogust.)

abiks – võib isegi öelda, et üheks tugevamatest tugisammastest – olnud Norra Misjoniselts (NMS). Lisaks sellele, et selts on pidevalt taganud Magne ja Ave Mølsterile ehk koguduse õpetajale ja lastetöö juhile palga, on ta olnud Saku kiriku ehitamise juures suurim välismaine rahaline abistaja. Samuti on NMS 2016.–2021. aastani toetanud noortetöötajate palgafondi (viimastel aastatel MTÜ Noorteühendus Koma kaudu). Seltsilt saadud projektitoetuse abil on kogudusele 2012. aastal ostetud elektrooniline klaver, projektor ja ekraan; 2014. aastal: arvuti ja värviprinter; 2015. aastal: õhk-õhk soojuspump palvemaja teisele korrusele. Järgnevalt on NMS kogudusel iga-aastaselt aidanud tegevuskulusid katta.³⁸² Ei ole liigne veelkord rõhutada, et Norra Misjoniselts üheskoos selle tööd palve, annetuste või muul viisil toetavate paljude norra kristlastega (kogudused, misjonigrupid, üksikisikud) on Saku koguduse heaks teinud väga palju. Koguduses on samas ka mõistmine, et ühel hetkel ollakse sealmaal, kust edasi tuleb minna juba üha iseseisvamalt.

---

³⁸² EELK STK töötajate koosoleku protokoll 30.10.2012, 28.08.2014, 02.06 ja 15.09.2015 ja 02.02.2016 (EELK STK arhiiv); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 30.07.2014 (EELK STK arhiiv).

Eelnevale lisandub veel üks Norra Misjoniseltsi abi tahk ehk praktikandid. Alates 2012. aasta septembrist on NMS Eestisse lähetanud hiljuti gümnaasiumi erivajadustega inimeste hulka.³⁸³ lõpetanud või ka juba ülikoolis õppinud vabatahtlikke neidusid ja noormehi, kelle ülesandeks on aidata Saku ja Mustamäe kogudust peamiselt laste- ja noortetöös. Kohapeal on neid juhendanud Ave ja Magne Mølster, Saku noortetöö vallas aga eriti Kristiina ja Ranno Seppel. Tavaliselt on praktikandid saanud septembris ja tagasi kodumaale läinud järgmise aasta juunis. Eestisse jõudes on nad asunud õppima eesti keele kursustel. Laste- ja noortetöö kõrval on praktikandid Saku koguduses kaasa löönud noortejumalateenistuste ettevalmistamises, muusikalises tegevuses, aidanud laatadel või teistel Saku kiriku ehitamise heaks korraldatud üritustel, mõned ka koguduse piiblikoolis; ühtlasi on neid osa võtma kutsutud koguduse töötegijate koosolekutest. 2012. aasta novembris ja 2016. aasta mais korraldasid praktikandid koos Magne Mølsteriga (esimesel korral ka Ave Mølsteriga) Saku huvikeskuses Norra kultuuriõhtu – tutvustati selle maa muusikat, laule, tantse, toitu ja mängu, aga ühtlasi Saku koguduse tegevust ja kiriku ehitamise plaane.³⁸⁴

2012.–2013. aastal olid praktikantideks Lisa Daland ja Lars Hjellen; 2013.–2014. aastal: Miriam Valle Landmark; 2014.–2015. aastal: Sondre Dahle ja Elna Øhlund; 2015.–2016. aastal: Marcus Sele Samuelsen ja Brit Helen Finstad; 2016.–2017. aastal: Tor Eivind Folden; 2017.–2019. aastal (erandlikult kaks hooaega järjest): Ingvild Prestbø; 2018.–2019. aastal: Aleksandra Mjelde Andersen. Kõik nad olid pärit Norrast. 2019. aasta sügisel erandlikult kedagi ei saanud, seepärast, 2020. aasta sügisel, kuni aasta lõpuni, oli praktikandiks Etienne Julian, kes tuli hoopis Prantsusmaalt. 2021.–2022. aasta hooajal oli praktikant norralanna Veslemøy Grydeland ja 2022.–2023. aasta hooajal on Norra Misjoniselts praktikandina toetanud Renata Kaleininkast, kes on pärit Eestist. 2023. aasta kevadel oli Saku ja Mustamäe kogudusel abiks norralanna Tiril Synøve Tofte ja sügisest tema kaasmaalane Martha Nord-Varhaug.³⁸⁵

2013. aastast saadik on Ave ja Magne Mølster Norra Misjoniseltsi Eesti suuna tegevusest huvitatutele pidanud norrakeelset blogi pealkirjaga Aiaharimistö Eestis (*Gartnerarbeid i Estland*).³⁸⁶

Saku Toomase kogudusel on märkimisväärne kokkupuutepunkt olnud

---

³⁸³ EELK STK 2022. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv).

³⁸⁴ EELK töötegijate koosoleku protokoll 30.10.2012, 08.01.2013 ja 21.04.2016 (EELK STK arhiiv).

³⁸⁵ EELK STK 2013.–2022. a. sõnalised- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötegijate koosoleku protokoll 30.10.2012 (EELK STK arhiiv).

³⁸⁶ molsterestland.blogspot.com

Titta Marita Hämäläinen ja Magne Mølster Saku palvemaja õues, 21. juuni 2020. (Pilt Ave ja Magne Mølsteri kogust.)

ühtlasi Soome Misjoniseltsiga, täpsemalt ühe selle misjonäriaga, kelleks oli Titta Marita Hämäläinen. Töötades Eestis aastatel 2005–2020 ja olles lähetatud EELK Laste- ja Noorsootöö ühingu juurde, liitus ta Saku Toomase kogudusega varsti pärast selle asutamist. Juba enne seda oli ta pikka aega osa võtnud koguduse- ja noortetööst Sakus. Koguduses oli vähe töövaldkondi, millesse ta oma panust – vahel üsna suurt – poleks andnud, diakonina pidas ta palvemajas mõnikord ka sõnajumalateenistusi. 2020. aasta suvel siirdus ta Soome Misjoniseltsi Euroopa suunalise töö lõppemise tõttu tagasi kodumaale. 21. juuni jumalateenistusele, millel Titta Marita Hämäläinen jutlustas, järgnes koguduse tänuüritus tema ärasaatmiseks. Seda meenutati ilusa, kuid ka veidi nukra sündmusena.³⁸⁷ Lahkumiskingiks koguduse poolt oli nimeline istepink, mis seisab praegu Saku Toomase kiriku välisukse juures.

---

³⁸⁷ STK Facebooki leht.

6.8. Lastetöö

Saku Toomase koguduse lastetöö põhiliseks vormiks on kõikide tegutsemisaastate jooksul olnud pühapäevakool, mis alates 2018. aasta sügisest kannab lastekiriku nimetust. Idee nimevahetuseks saadi Mustamäe Maarja Magdaleena kogudusest; arvati, et “kooli” nimetus tekitab lastes liigseid seoseid õppimisega, millest nad nädalavahetusel rohkem puhata soovinuks.³⁸⁸ “Kiriku” osa uues nimetuses pidi aga rõhutama, et tegemist ei ole kõigest jumalateenistuse aegse lastehoiuga, vaid tõepoolest ikkagi ka kirikuga lastele.³⁸⁹

Pühapäevakooli hooaeg on alanud septembris (aastail 2014–2018 oktoobris) ja kestnud kuni maikuuni. Esialgu toimus pühapäevakool tavaliselt kaks korda kuus ja algas paar tundi enne pühapäevast jumalateenistust. Osavõtjatena peeti silmas eelkõige 7–12 aastased lapsed, ehkki tegelikult oli mõnikord kohal nooremaid või vanemaidki. 2016. aasta oktoobris hakkas jumalateenistuste ajal tegutsema ka kuni kuueaastaste pühapäevakooli rühm. Kooliealiste laste vähesuse ja õpetajate ajutise nappuse tõttu kaks rühma 2017. aasta oktoobris liideti ja terve pühapäevakool viidi jumalateenistustega samale ajale. 2018. aasta oktoobrist saadik on pühapäevakooli lastekiriku nime all tehtud jumalateenistuse ajal iganädalaselt. Sellise korraldusega on püütud vastu tulla eelkõige lapsevanematele, et võimaldada neil muretult jumalateenistusel viibida. Pühapäevakool (lastekirik) on siis aset leidnud eraldi ruumis, ehkki armulaua ajaks on lapsed ja õpetajad tavaliselt tulnud kirikusaali. Koguduse palvemaja-perioodil võis ka juhtuda, et rohke osavõtu korral kippus pühapäevakooli teiselt korruselt allatuleku järel kirikusaalis ruumi väheseks jääma. Lisaks suvevaheajale ei toimu pühapäevakooli jõuluvaheajal, samuti mitte perejumalateenistuste ajal.³⁹⁰

Koroonaviiruse leviku tõttu 2020. aasta märtsis kehtestatud eriolukorra ajal tekkis lastekiriku tegevuses korraks sisse paus, seejärel, aprillis ja mais, avaldati korra nädalas lastele mõeldud videoid, veebi kaudu toimus lastega ka üks kohtumine. Viiruse taandudes oli hooaja lõpus veel üks tund nii-öelda päriselus. Järgmisel hooajal tuli taas katkestus kõigepealt seoses uude kirikusse kolimisega 2020. aasta detsembris. Vaevalt jõuti veebruaris lastekirikuga jätkata – toimus see kiriku fuajees –, kui viirus sundis märtsis-aprillis uuesti piduri peale tõmbama. Sel perioodil oli lastekirik ka virtuaalselt väheaktiivne, mille üheks põhjuseks oli arusaam, et pandeemia tingimustes veedavad lapsed niigi

³⁸⁸ EELK STK pühapäevakooli ja lastetöö koosoleku protokoll 12.09.2018 (EELK STK arhiiv).

³⁸⁹ Magne Mølsteri seletus 22.02.2023.

³⁹⁰ EELK STK 2013.–2022. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv); koguduse kuukavad STK kodulehel; EELK STK töötajate koosoleku protokoll 14.11.2018 ja 15.01.2019 (EELK STK arhiiv).

Lastekirik (pühapäevakool) kiriku allkorruse ruumis. Lastega räägib õpetaja Ave Mølster. (Fotograaf Martha Nord-Varhaug.)

palju aega ekraanide ees. 2022. aasta septembris koliti fuajeest keldrikorruse laste- ja noortetöökotta nähtud ruumidesse, mis olid selleks ajaks siseviimistluse saanud. Samast sügisest on lastekirikut mõnikord korraldatud kahes erinevas, eelkooli- ja kooliealiste vanusegrupis.³⁹¹

Pühapäevakoolis osalenud laste arv on kõikunud. 2013. aastal oli kohal reeglina üle kümne lapse (kuni 17); regulaarselt osalevaks loeti 15 last. 2014. aastal leidis aset väike kahanemine, kuid endiselt käis enamikes tundides üle kümne lapse. 2015. aasta 11. jaanuari 19 osalejat on aga jäänud rekordiks seniajani. Siiski toimus peagi märgatav vähenemine ja kõikidel järgnevatel aastatel saab rääkida vaid väikesest hulgast üle kümne osalejaga pühapäevakoolitunnist. Madalseis saabus 2018. aasta esimesel poolel, mil osavõtjate hulk oli päris väike, mõnikord olid kohal vaid üksikud lapsed ning korduvalt jäi pühapäevakool osalejate puudusel kevadel üldse ära. Sügisel toimus siiski paranemine, kohal käis kuni kaheksa last. Terve 2018. aasta jooksul võttis pühapäevakoolist osa 16 erinevat last. Koguduse aastaaruandes EELK-le märgiti: „Pühapäevakooli uuendamist ja kasvamist saab kindlasti vaadelda palvevastusena – kevadel palvetati nii Norras kui ka Eestis sellel teemal palju!“³⁹²

³⁹¹ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 15.04 ja 03.06 2020 ja 26.01 ja 24.03.2021 (EELK STK arhiiv); STK Facebooki lehekülj.

³⁹² EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2013. ja 2018. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

Saku koguduse pühapäevakooli lapsed Lääne-Harju praostkonna lastepäeval Rannamõisas 2021. aasta juunis. (Fotograaf Ave Mølster.)

2019. aastal osales tundides 3–12 last, keskmiselt oli neid kohal kuus. 2020. aastal alanud pandeemia ei toonud õnneks kaasa tugevat langust. Selle esimese laine järel oli septembrist kuni detsembrini ikkagi kohal 3–9 last (keskmiselt 5,7). Viiruse teise laine möödumisel leidis aset hoopis mõningane tõus: 2021. aasta sügisel võttis tundidest osa 3–11 last, keskmiselt 6–7, ning 2022. aastal 4–18 last (üks kord ei tulnud siiski ühtegi kohale), keskmiselt 7–8.³⁹³

Koguduse lastekirikus toimuv ei erine küllap paljude teiste koguduste pühapäevakoolist. Mängitakse, meisterdatakse, lauldakse, kuulatakse piibli-lugusid, vesteldakse, palvetatakse. Mõnikord on ka torti tehtud või jõulupiparkooke küpsetatud. 2016. aasta kevadel toimus korra pannkoogipühapäeva nimeline üritus, mille kutseid jagasid pühapäevakooli lapsed oma lasteaia- või koolisõpradele. Kohale tuli tervelt 17 last, sealhulgas suur hulk uusi osalejaid, ehkki küll ainult üksikud neist jätkasid pühapäevakoolis ka edaspidi. Palvemajas tegutsemise viimastel aastatel oli kenaks traditsiooniks pühapäevakooli laste tehtud meisterduste tutvustamine kogudusele jumalateenistuse lõpus, millele reageeriti tunnustava aplausiga. Sobiva ilma korral on tundi teinekord peetud hoopis palvemaja õues ja paaril juhul on üheskoos külastatud seal läheduses asuvat seiklusparki. Seoses koroonaviiruse levikuga leidsid mõned

---

³⁹³ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 06.09.2022 (EELK STK arhiiv).

tunnid pärast uude kirikusse ümberasumist 2021. aasta kevadel või sügishooaja alguses aset õues kiriku peaukse juures.³⁹⁴

Kümne tegutsemisaasta jooksul on pühapäevakoolis õpetajatena või nende abistajatena kaasa löönud üle 40 inimese, neist mõned lühemat, teised pikemat aega. Kogenud õpetajate kõrval on tavatsetud eristada väiksema staaži või ettevalmistusega abiõpetajaid. Näiteks 2015. aasta sügisel loeti pühapäevakoolis kaheksa õpetajat ja abiõpetajat, järgmise aasta sügisel – kuus, 2017. aastal – neli, 2019. aastal – seitse. 2022. aastal võttis lastekiriku tööst õpetaja või abiõpetajana osa kümnekond inimest.³⁹⁵ Kui esimestel aastatel võis juhendajate arv ühes pühapäevakooli tunnis ulatuda isegi kuuele, siis hiljem on see kahanenud ja viimastel aastatel on tavapärasel olnud kahe-kolme juhendajaga tunnid.³⁹⁶

Kõigil aastail on õpetajate hulgas olnud Ave Mølster, kes on ühtlasi algusest peale koguduse lastetöö ja pühapäevakooli juhiks. 2015. aasta kevadest kuni järgmise aasta kevadeni asendas teda sellel kohal Titta Marita Hämäläinen. Tema ja Tiina Talpsepp olid aastatel 2013–2020 sagedased pühapäevakooli õpetajad. Esimestel aastatel andsid tunde tihti ühtlasi Kristiina Seppel, Karolin Pihlak, Mart Noole ja Mari-Liis Lootus. Pärastpoole on aktiivsete õpetajatena lisandunud Reelika Reppo, kes on ise sama koguduse kunagine pühapäevakoolilaps, Eleri Untera, Triin Treiberk, Merilin Vöhma ja Kairit Köpper. Üksteist koguduse juures töötanud Norra Misjoniseltsi praktikanti (ehk peaaegu kõik neist) on Saku pühapäevakoolis samuti juhendanud või abistanud.³⁹⁷ Mitmed pühapäevakooliõpetajad on osalenud vastavatel koolitustel, sealjuures 2020. aasta septembris toimus üks selline täiendkoolitus koguduse raames Ave Mølsteri juhtimisel.³⁹⁸

Vähemalt kaks korda aastas on aset leidnud õpetajate koosolekud, kus jagatakse muljeid, tehakse plaane ja püütakse välja tulla uute ideedega. Ühe sellise ajurünnaku tulemuseks oli 2023. aasta veebruaris esimest korda toimunud nn. kirikuöö kooliealistele. Reede õhtust kuni järgmise päeva ennelõunani

---

³⁹⁴ Ave Mølsteri seletus (e-kiri 21.02.2023); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 21.04.2016 (EELK STK arhiiv).

³⁹⁵ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2015., 2017., 2019. ja 2022. a. sõnaline aruanne või tegevusaruanne (EELK STK arhiiv).

³⁹⁶ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

³⁹⁷ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 15.09.2015 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2016. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

³⁹⁸ EELK STK 2020. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv).

Lõkkeõhtu 2020. aasta Saku lastelaagris (toimus 7.–9. augustil). (Pilt Magne ja Ave Mølsteri kogust.)

viibis koos kahe juhendajaga Saku kirikus kümnekond last, kes osalesid seal palvusel, laulsid, mängisid, tegid koos süüa, vaatasid filmi, täitsid töölehte, tegid hommikuvõimlemist ja vahepeal magasid ka.³⁹⁹

Lisaks ülalkirjeldatud kirikulaagritele on juba 2012. aastast saadik koguduse organiseerimisel Saku vallas EELK Laagrikeskuses Talu iga aasta augustis ühel nädalalõpul aset leidnud kolmepäevane ööbimisega lastelaager. Sinna on oodatud lapsi vanuses 7–12 aastat, sõltumata nende seotusest koguduse või kirikuga. Mõistagi on osalema kutsutud ka oma pühapäevakoolis käijaid. Laagris viibinud laste arv on erinevatel aastatel jäänud 22 ja 31 vahele, erandlikult oli 2020. aastal kohal vaid 15 last – ilmselt avaldas siinkohal mõju koroonaviiruse epideemia. Ligi kolmandik laagrites osalenud lastest olid pärit vähekindlustatud peredest ja kutsuti koostöös Saku valla sotsiaalhoolekandega. Nemad olid ka osalustasust vabastatud, ülejäänutele kehtinud tasu oli märgatavalt madalam kui paljudes teistes sellistes laagrites. Valdava enamuse korralduskuludest on alati katnud Saku valla mittetulundusliku tegevuse toetusfond. Laagreid on korraldanud koguduse pühapäevakooli (lastekiriku) meeskond,

³⁹⁹ Ave Mølsteri seletus (e-kiri 21.02.2023).

2021. aasta 20.–22. augustini toimunud Saku lastelaagri osalejad. (Fotograaf Gerli Guutmann.)

kaasates selleks täiendavalt abilisi. Tavaliselt on kohal viibinud juhendajate arv jäänud kümne lähedale.

Nagu lastelaagrites ikka, on Saku koguduse omas toimunud mitmesugused sport- ja maastikumängud, laulmine, meisterdamine, isetegevus, koogivalmistamine, grillimine, lõkkeõhtud, kohtumine üllatusküllalisega jne. Kristliku mõõtme on andnud piiblitugude kuulamine, õhtupalvused ja laagri lõpus aset leidnud pühapäevane lastejumalateenistus, kuhu on kutsutud ühtlasi laste perekonnaliikmed. Need jumalateenistused on peetud armulaua ja korjanduseta ning jutluse puhul on arvestatud laste kui kuulajaskonnaga, mõnikord on see toimunud ka väikese näidendi vormis. Laagris osalenud lapsi on üles kutsutud liituma koguduse pühapäevakooliga ja mitmed neist on seda teinudki.⁴⁰⁰

Koguduse lastetöötajad osalevad ka Lääne-Harju praostkonna ühises lastetöös. Peaaegu igal aastal on aidatud korraldada praostkonna lastepäeva või

⁴⁰⁰ EELK STK 2013.–2022. a. sõnalised aruanded või tegevusaruanded (EELK STK arhiiv); projektitoetuse aruanded Saku lastelaagri kohta 2012, 2014, 2015, 2017, 2020 (Saku valla dokumentiregister); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 29.08.2012 ja 23.09.2013 (EELK STK arhiiv).

lastelaagrit, tihti on neist osa võtnud ka koguduse pühapäevakooli lapsi.⁴⁰¹ Kahel viimasel aastal on grupp praostkonna lastetöötajaid kohtunud ka Saku Toomase kirikus palvuseks jõuluosaduse raames.⁴⁰²

Pühapäevakooli meeskond on tegev ühtlasi koguduse jõulupidude korraldamisel. Need on toimunud tavaliselt detsembris, vaid 2018. aasta pidu lükkus jaanuarisse ja 2020. aasta oma jäi üldse vahele (väikese kingikoti said lapsed siiski hiljem kätte). Eelkõige on jõulupeod suunatud pühapäevakooli lastele peredega, ehkki oodatud on kõik koguduseliikmed. Pidudel on lastele jagatud kingitusi, mõnikord on etendatud ka jõulunäidendit.⁴⁰³ Lisaks tegi kogudus 2022. aasta adventiaja kahel päeval Saku kirikus kokku kümme jõuluseikluse vormis lühinäidendit valla lasteaialastele, mida käis vaatamas 269 last ja õpetajat.⁴⁰⁴ Näitlejateks olid koguduseliikmed ja üks nende sõber. Sama näidend tuli veel esitamisele koguduse jõulupeol 21. detsembril.

Hulk aastaid toimus koguduse lastetöötajate ja Saku Huvikeskuse koostöös Saku vallamajas ülestõusmispühade perepäev. Esialgu leidis see aset päev enne esimest ülestõusmispüha, alates 2016. aastast nimetatud pühaga samal päeval. Alguse said need perehommiku nime all juba 2011. aasta aprillis,⁴⁰⁵ mil pühapäevakooli juhtis Maria Repo. Üritus toimus ka järgnevatel aastatel (välja arvatud 2015), neist viimane 2019. aastal Saku Päevakeskuses, misjärel 2020.–2021. aasta koroonaviiruse epideemia selle traditsiooni ajutiselt katkestas (2023. aastal jätkati juba uues kirikus). Perepäevadel on jagatud pühadesõnumit, värvitud mune, söödud võileibu, meisterdatud ja mängitud; vahel on toimunud loeng või vestlusring lastevanematele, mitmel aastal ka pühadeaineline näidend. Näiteks 2017. aastal oli osalejaid umbes 40 ning 2018. aastal tuli kohale ligi 30 last ja 20 lapsevanemat. Osavõtt oli kõigile tasuta.⁴⁰⁶

Kui koguduse pastorile Magne Mølsterile anti 2018. aasta veebruaris Eesti Vabariigi 100. sünnipäeva puhul Saku Huvikeskuse ettepanekul Saku valla tänukiri „*pikaage ja pühendunud tegevuse eest laste- ning noortetöö korraldamisel*“, siis

---

⁴⁰¹ EELK STK 2013.–2022. a. sõnalised aruanded või tegevusaruanded (EELK STK arhiiv).

⁴⁰² EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2022. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv).

⁴⁰³ Töötajate koosoleku protokoll 08.01.2013 ja 02.02.2016 ja 13.11.2017 ja 14.11.2018 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2017. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

⁴⁰⁴ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

⁴⁰⁵ Vt Saku Sõnumid. 15.04.2011, lk 11.

⁴⁰⁶ EELK STK kuukavad koguduse kodulehel; EELK STK töötajate koosoleku protokoll 19.03 ja 21.05.2012, 12.03.2013, 12.03.2018, 20.03.2019 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2017.–2020. a. sõnalised aruanded või tegevusaruanded (EELK STK arhiiv); Saku Sõnumid. 11.04.2014, lk 16.

võis seda vaadata kui tunnustust tervele kogudusele, eriti aga selle laste- ja noortetöö tegijatele.⁴⁰⁷ EELK tänukirja on pälvinud lastekiriku õpetajad Tiina Talpsepp ja Eleri Untera, samuti Ave Mølster, kes nimetati ka EELK 2020. aasta lastetöö tegijaks. Ühtlasi on EELK aukirja saanute hulgas Titta Marita Hämäläinen (2016), ehkki sealjuures ei peetud silmas küllap mitte ainult Saku koguduses tehtud tööd, vaid veelgi laiemalt tema pikaajalist tegevust EELK Laste- ja Noorsootöö Ühenduse heaks.⁴⁰⁸ Saku lastelaager valiti aga EELK 2017. aasta sündmuseks.

6.9. Noortetöö

Kümne aasta jooksul Saku Toomase koguduses aset leidnud noortetööd on kohane iseloomustada kui järjepidevat ja mitmekesist. Põhitegevusteks on olnud noorteõhtud, kuni 2022. aasta suveni ka nn. jalgpallimisjon, samuti Tüdrukute Klubi, mis tegutses aastatel 2014–2020. Otsapidi kuuluvad noortetöö alla ka noortejumalateenistused ja ülistusõhtud, millest on juba varem juttu olnud. 2022. aasta sügisel alustati nn. juuniorite tööga.

Kogudus ise ju kerkis vundamendile, mille ehitamisele oli märkimisväärselt kaasa aidanud Hageri koguduse raames tehtud noortetöö, eriti MTÜ Noorteklubi Esik tegevus. Selles osalenud abielupaar Kristiina ja Ranno Seppel on algusest peale korraldanud ka Saku Toomase koguduse noortetööd. Kristiina Seppel oli valdkonna juhiks esimesel kolmel aastal, seejärel on peamine vastutus olnud Ranno Seppelil. 2016. aasta juulist kuni 2017. aasta augustini oli ta koguduses poole koormusega palgaline noortetöötegitaja, seejärel asus täiskohaga tööle MTÜ Noorteühendus Koma juures, mis korraldab kristlikku noortetööd üle Eesti. Kokkuleppel Komaga on ta umbes poole oma tööajast pühendanud Saku kogudusele. Tema palgafondi on nende aastate jooksul toetanud annetajad Eestis ja välismaal, eraldi korjandusi selleks on tehtud ka Saku koguduses.⁴⁰⁹ Nii Ranno kui Kristiina Seppel on kristliku noortetöö vallas end aja jooksul täiendanud erinevatel kursustel, seminaridel ja konverentsidel. 2019. aastal sai Ranno Seppel noortetöötegitajana ka EELK tänukirja.

2013. aastal, iseseisvumisel, jätkati Saku koguduses Noorteklubi Esik

---

⁴⁰⁷ EELK STK 2018. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); Saku Sõnumid. Veebruar 2018, lk 4.

⁴⁰⁸ EELK STK töötegitajate koosoleku protokoll 16.11.2020 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2022. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv); Rita Puidet. Peamine on inimestega suhelda. // Eesti Kirik. 03.11.2021.

⁴⁰⁹ EELK STK 2017. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

Noorteõhtu Saku palvemajas 2018. aasta 15. detsembril. (Fotograaf Magne Mølster).

raames juba välja kujunenud üritustega, millest on samuti põhjalikumalt kirjutatud ühes eelnevatest peatükkidest. Sellest ajast võib Esikut pidada osaliselt ka Saku koguduse noortetöö alla kuuluvaks, sest mitmed Esiku korraldajaliikmed kuulusid sellesse kogudusse. Esiku suuremad noorteüritused kestsid Saku Huvikeskuses kuni 2014. aasta maini, misjärel MTÜ otsustas tegevuse lõpetada. Enne seda, 2013. aastal, toimus huvikeskuses kokku neli ja 2014. aastal kolm sellist noorteüritust, millest võttis osa 60–100 inimest. Kuigi varasemalt olid need koosviibimised suunatud eelkõige noortele, kellel varem kristlusega olulist kokkupuudet polnud, siis Esiku hilisemal perioodil moodustasid järjest suurema osa osalejatest tegelikult erinevate koguduste noored.⁴¹⁰

Lisaks olid Esiku raames Saku Noortekeskuses käivitunud kord kuus, suvel välja arvatud, toimuvad noorteõhtud, kuhu olid esialgse idee järgi oodatud need, kes soovisid kristlust lähemalt tundma õppida. Esiku tegevuse lõpuks olid koosviibimistel peamiseks osalejateks kujunenud Saku koguduse ja mujaltki kogudustest tulnud noored. 2013. aasta sügisest kohtuti Ave ja Magne Mølsteri Saku kodu suures keldritoas, mis leiti olevat õdusam paik kui noortekeskus või siis palvemaja rohke mööbliga jahedavõitu ruumid.⁴¹¹ Kui

⁴¹⁰ EELK STK 2013. ja 2014. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK kuukavad koguduse kodulehel.

⁴¹¹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 23.09.2013 (EELK STK arhiiv); Kristiina Seppeli seletus 04.01.2023.

Saku palvemajas toimunud noorteõhtu palakat (kujundaja Einar Tambek).

Noorteklubi Esik oma tegevuse lõpetas, siis otsustas Saku kogudus noorteõhtute korraldamist 2014. aasta sügisel jätkata, ehkki enne aasta lõppu jõuti neid teha vaid üks. 2015. aastal endine rütm enam-vähem taastus ning edaspidi on noorteõhtute hooaeg kestnud septembrist või oktoobrist kuni mai või juunini. Tavaliselt on kohtunud korra kuus. Seoses perekond Mõlsterite elukohavahetusega hakati 2015. aasta sügisest koos käima ikkagi palvemajas. Koroonaviiruse tõttu kohtuti 2020. ja 2021. aasta märtsis ja aprillis veebi vahendusel. 2021. aasta sügisest on noorteõhtud aset leidnud uues kirikus.⁴¹²

Noorteõhtutel on jagatud vaimulikku sõnumit ja tunnustusi, palvetatud, lauldud, mängitud, kergelt söödud või mõnikord ka grillitud, vahel ühtlasi filmi vaadatud. Aeg-ajalt on kõnelema kutsutud keegi väljastpoolt kogudust. Detsembrikuistel noorteõhtutel on sageli peetud jõulupidu. Paaril novembril (2020. ja 2021. aastal) on tehtud väljasõit loodusesse. 2018. aasta 10. veebruaril, koguduse viienda sünnipäeva ürituste raames, korraldati noorteõhtu pisut suurejoonelisemalt Saku kultuurikeskuses Toomase Peo nimetuse all, kuhu kutsuti muusikat tegema Reinaru Vennad, Joel Reinaru kõneles. Kaks aastat hiljem, 15. veebruaril, toimus kultuurikeskuse ruumides veel teinegi selline

⁴¹² EELK STK 2014.–2022. a. sõnalisel- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv).

Noorteõhtu Saku kirikus 2023. aastal. (Fotograaf Ranno Seppel.)

Toomase Pidu.⁴¹³ Noorteõhtute sagedaseks juhiks on olnud Ranno Seppel, samuti Kristiina Seppel. Oma kogudusest on neid tihti abistanud Einar Tambek ja õpetaja Magne Mølster, regulaarselt on kaasa löönud Norra Misjoniseltsi praktikandid.⁴¹⁴ Einar Tambek on muide ka koguduse kauaaegne plakati- ja trükiste kujundaja.⁴¹⁵

Kui 2013. aastal oli noorteõhtutest osavõtjaid 15–30 inimest ja 2014. aastal tavaliselt 15–20,⁴¹⁶ siis järgneva viie aasta jooksul jäi see arv reeglina 10–15 lähedale, kaasa arvatud korraldusmeeskond. Harva on kohal olnud ka pisut rohkem kui 20 või 30 inimest (Toomase Pidusid arvestamata). Suurema osalejate arvuga noorteõhtutel on tavaliselt viibinud kaugemalt tulnud külalised. Nii on neljal aastal novembris osa võtnud Hundvågeni koguduse leeri-grupp, sealjuures nendega koos 2018. aasta novembris toimunud noorteõhtul oli kokku tervelt 39 inimest. 2016. aasta aprillikuu noorteõhtul võõrustati aga EELK Põltsamaa, Mustamäe ja Rannamõisa koguduse noori ja esines bänd

⁴¹³ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2014.–2022. a. sõnalised- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK kuukavad koguduse kodulehel.

⁴¹⁴ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2014.–2022. a. sõnalised- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv).

⁴¹⁵ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 08.11.2016 (EELK STK arhiiv).

⁴¹⁶ EELK STK 2013. ja 2014. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv).

The Last Weekend, osalejaid oli 33. Järgmise aasta mai noorteõhtul palvemaja hoovis käisid külas Nõmme Baptistikoguduse ning EELK Keila, Rannamõisa ja Hageri koguduse noored, muusikat tegi Regina&Band, osavõtjaid – 29. Noorteõhtute külalisteks on olnud näiteks ka Norra Jari koguduse noored ja Norra Misjoniseltsi Bjørgvini noortegrupp, samuti Mustamäe koguduse noored ning Plussmeedia (EELK noortemeedia) esindajad. 2016. aasta detsembris käisid aga Saku koguduse noored külas Lääne-Nigula koguduse samalaadsel õhtul.⁴¹⁷

Koroonaepideemia aastatel vajus noorteõhtutel osalejate tavapärase hulk alla kümne, seda nii veebis kui palvemajas toimunud üritustel. 2021. aastal oli märgata noorte tühimust ekraanidest, vähemalt korra ei ilmunud veebikohtumisele mitte kedagi. Epideemia taandumise järel on 2022. aastal osalejate arv tavaliselt jäänud 7–11 vahele, korra oli sügisel kohal isegi 22 inimest. Noorteõhtutel on endiselt käidud ka mujalt, viimasel ajal eriti Mustamäe kogudusest.⁴¹⁸

Saku koguduse noortetöö oluliseks osaks oli pikka aega ühtlasi sporditöö või nn. jalgpallimisjon eesotsas Ranno Seppeliga, kes on ise jalgpallitreener. Sporditöö algas koostöös MTÜ Noorteühendusega Koma 2012. aasta suvel, sealjuures esialgu kavatsatud vallakeskuse Saku asemel kujunes trennide kohaks hoopis valla lõunaosas paiknev Kurtna küla. Ranno Seppel on hiljem meenutanud, kuidas jalgpallimisjoniga 2012. aasta suvel alustati – kõigepealt püüti üles leida jalgpallist huvitatud noored: *“Käisime erinevatel Saku valla väljakutel: Sakus, Kajamaal, Kurtnas, Aespa keskuse juures ühel muruväljakul, mis oli ka vist jaanituleplats. Soovisime tulevast jalgpallitööd reklaamida. Esimene kord Kurtnas võis ilmselt olla mai lõpp või juuni algus. Kaasas oli kuus vabatahtlikku. Käisime läbi terve küla ja ka Kurtna kooli kõrval asuva jalgpalliväljaku. Ei näinud ühtegi noort. Hakkasime suhteliselt loodult ja imestunult tagasi Saku poole sõitma. Kurtna keskel bussipeatuses nägime ühte neidu mustas kleidis, kes ootas bussi. Peatusime ja käisisime, et kas ta teab ühtegi noort, kes mängiks jalgpalli. Ta ütles, et tal on üks number telefonis ja andis selle mulle. Helistasin ja uurisin, kas temal ja ta sõpradel oleks huvi õhtul jalkat mängida. Ta oli nõus. Kui jõudsime autoga õhtul Kurtnasse tagasi, oli meie kõigi hämmastuseks väljakul umbes 50 noort. Tuli välja, et see number, mille saime, kuulus Raimond Ojasalule, kes oli kohalik aktiivne noor ja ajas kõik oma sõbrad kohale. Seal oli teismelisi poisse ja*

---

⁴¹⁷ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2016. a. sõnaline aruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 30.05.2017 (EELK STK arhiiv).

⁴¹⁸ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 24.03.2021 ja 16.11.2022 (EELK STK arhiiv).

FC Kurtna trenn Kurtna kooli staadionil 2013. aastal. Tagareas vasakult teine Ranno Seppel. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

*tüdrukuid. Mängisime jalkat, pärast veel grillisime koos noortega. Kuldar Kaljuste ja mina rääkisime oma tunnistusi, kuidas me oleme usule tulnud. Andsin teada, et olen Saku kogudusest ja tahame sügisest siin alustada jalgpallitrennidega. Kurtna kooli staadionil sügisel alustatud trennides oli siiski vähe rahvast. 2013. aasta alguses tuli rahvast juurde ja stabiilselt hakkas käima 10–12 noort. Pärast esimest kohtumist noortega Kurtnas teadsin, et süia peame jääma ja nende noortega tegelema. Sellepärast tuli ka otsus teha trenni Kurtnas, mitte Saku.*⁴¹⁹

Jalgpallitrennid Kurtna koolis olid mõeldud 13–19 aastastele noormeestele ja need olid tasuta. Trennid toimusid kaks korda kuus. Kevadel ja sügisel kasutati Kurtna kooli staadionit, talvel renditi kooli spordisaali. Peagi võeti enda kohta kasutusele FC Kurtna nimetus. Juulis–augustis peeti treeningutest vaheaega, samal ajal leidis alates 2013. aastast igal suvel aset mõõduka osavõutusega viiepäevane jalgpallilaager Läänemaal Ristil, korraldajaks Noorteühendus Koma koostöös Saku ja teiste jalgpallist huvitatud kogudustega. Jalgpallitrennides ja -laagrites jagati kristlikku sõnumit ja palvetati, mõnikord ka tunnistati. Laagrile järgnes tavaliselt FC Kurtna koosviibimine lõpu- või järelpeo nime all Kurtnas või Saku palvemaja hoovis, 2015. aastal aga hoopis Nõmme Baptistikoguduses, kelle katuse alla vihmase ilma eest koos esinema

⁴¹⁹ Ranno Seppeli seletus (e-kiri 29.04.2023).

Üks Tüdrukute Klubi koosviibimisi Saku palvemaja teisel korrusel 2014. või 2015. aastal. (Pilt Kristiina ja Ranno Seppeli kogust.)

kutsutud The Band Branchersiga (USA-st) tõmbuti.⁴²⁰ Regulaarselt osaleti kristlikel jalgpalliturniiridel Eestis. Mõnikord kogunes FC Kurtna ka noorte- või filmiõhtu formaadis, käidi saunaski.⁴²¹

Enne 2020. aasta koroonaepeidemat oli tavaline, et jalgpallitrennis oli kohal 10–15 poissi, mõnikord ka veidi vähem või enam. Nimekirjas oli neid rohkem, näiteks 2016. aastal üle 20, 2017. aastal peaaegu 30 ja 2019. aasta alguses 40.⁴²² 2020.–2021. aastal viiruselainete ajal trenne ei toimunud, neid püüti esialgu asendada veebi vahendusel juhendatud treeningutega. Hiljem hakati vabas õhus kettagolfi mängima, järgides sealjuures kehtivaid kogunemispüüanguid (jalgpallitrenne need endiselt ei lubanud). Trennidest osavõtjate hulk epideemia-aastate jooksul langes ning 2022. aasta olulist tõusu kaasa ei toonud. Mõnikord tuli kohale niivõrd vähe poisse, et jalgpallitrenniks piisavalt osalisi polnud, neil puhkudel mängiti kettagolfi. Sellises olukorras

⁴²⁰ STK Facebooki lehekülj; STK kuukavad koguduse kodulehel.

⁴²¹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 10.04.2014, 13.01 ja 02.06.2015, 21.03.2017 (EELK STK arhiiv).

⁴²² EELK STK 2014. ja 2016.–2019. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 02.06.2015 ja 15.01.2019 (EELK STK arhiiv).

lõpetati 2022. aasta mais trennid Kurtnas. Järgneval suvel toimus trennipoiste osalusel lisaks kettagolfilaagrile veel traditsiooniline jalgpallilaager Ristil.⁴²³ Sellega aga tõmmati jalgpallimisjonile Saku koguduse noortetöö raames vähemalt lähituleviku vaates kriips alla. Koguduse olulisematest tegevustest sai ilmselt just see epideemiast tulenenud piirangute tagajärjel kõige rohkem kannatada ega taastunudki enam õieti. Ehkki vaid vähesed trennides osalenud poistest olid aastate jooksul liitunud koguduse teiste tegevustega, oli see ometi üks vajalikuks peetud külvipõld, mille eest ka palvetati.

Kui FC Kurtnat võib kirjeldada poisteklubina, siis kuue aasta jooksul tegutses Saku koguduse juures ka selgemõttelise nimetusega Tüdrukute Klubi. Alustas see 2014. aasta 6. septembril ning toimuma hakkas kord kuus laupäeviti tavaliselt palvemaja teisel korrusel. Esimene hooaeg kestis kuni 2015. aasta maini, järgmised hooajad toimusid oktoobrist kuni maini. Kokku toimus viie ja poole tegutsemisaasta jooksul 46 klubikohtumist.⁴²⁴ Osalejate vanuseks oli ette nähtud 10–15 aastat, ehkki ülempiirist hiljem loobuti sel põhjusel, et mitmed tüdrukud soovisid klubis jätkata ka pärast kuuteistkümneandat sünnipäeva.

Tüdrukute Klubi kohtumistel räägiti vaimulikel- ja piibli-, aga samuti üldharivatel või elulistel teemadel, palvetati, ühiselt valmistati ja söödi toitu, teinekord tehti käsitööd või meisterdati. Teemade hulgas olid näiteks naistegelased Piiblis, tervis, toitumishäired, internetiohutus, suhted, erinevate maade kultuur, heategevus, flamenko, koristusnipid, abipolitseiniku töö, jõulupärgade valmistamine jne. Mõnikord oli kohale kutsutud rääkima või praktilisi näpunäiteid andma külaline, näiteks kosmeetik, juuksestilist või arst. Teinekord jagas külaline oma huvitavat elulugu. Traditsiooniliselt ühendati novembrikuine klubipäev palvemaja talgutega, mil tüdrukud valmistasid talgulistele süüa. 2016.–2019. aastal osalesid klubiliikmed Saku kiriku kevadlaatade korraldamisel (korra istutati ka taimi laadal müümiseks), 2018. ja 2019. aasta veebruaris aga oldi toitlustajateks koguduse korraldatud Saku suusapäeval ning mõlema aasta sügisel aidati koguduse kirbukatel Saku kiriku ehituse heaks. Vahel tehti ka väljasõite, nii käidi 2017. aastal Paides kirikuseiklusel ja kaasa elamas Koguduse Karika turniiril FC Kurtnale, samuti oldi töövarjuks Tallinna

---

⁴²³ EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 15.04 ja 03.06.2020 ja 26.01, 24.03, 02.06 ja 10.11.2021 ja 12.01, 29.03 ja 06.09.2022 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2020. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv).

⁴²⁴ EELK STK 2016.–2019. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK kuukavad koguduse kodulehe.46 kohtumise hulka pole arvestatud ühte planeeritud kohtumist 2019. aastal, mis osalejate puudusel ära jäi. (Vt EELK STK töötajate koosoleku protokoll 20.03.2019 (EELK STK arhiiv).

Balti jaama Sõbralt Sõbrale taaskasutuskaupluses. 2018. aastal külastati festivali Piiblipäevad. Klubi liikmeid sattus ka koguduse noorteõhtutele.⁴²⁵

Tavaliselt juhtis klubikohtumist Kristiina Seppel, teda abistas Reelika Reppo, kes klubi tegutsemise viimastel aastatel ka ise kokkusaamisi läbi viis. Korraldajatena löid kaasa ühtlasi Mari-Liis Lootus, Titta Marita Hämäläinen ja Ave Mølster, samuti Norra Misjoniseltsi praktikandid Elna Øhlund, Brit Helen Finstad, Ingvild Prestbø ja Aleksandra Mjelde Andersen.

Klubi alguskuudel käis kohal neli kuni seitse tüdrukut ja 2015. aastal võttis tegevusest osa kümme erinevat tüdrukut. 2016. aastal oli neid üksteist, kuid 2017. aasta 14 osalejat jäi siiski tipuks ning 2018. ja 2019. aastal kahanes see näitaja vastavalt üheksa ja seitsme peale.⁴²⁶

Osavõtutasu Tüdrukute Klubis ei olnud. Tegutsemiskulud kattis Saku kogudus, milleks saadi toetust ka mujalt. Näiteks Saksa luterliku kiriku abiorganisatsioon Gustav-Adolf-Werk kattis vahepeal peaaegu pooleteise aasta kulutused. Soome Liperi sõpruskogudus kinkis 2016. aastal klubile aga köögitarvikuid.⁴²⁷

Tüdrukute Klubi 2020. aasta märtsikuine kohtumine jäi viimaseks – peale tuli koroonaviirus (kogunemiskiirangute ajal suheldi ühismeedias, mai alguses tehti ka veel üks kohtumine veebi vahendusel),⁴²⁸ aga selle esimese laine taandumise järel otsustati enam mitte jätkata. Põhjuseks oli nii korraldajate mõningane väsimus kui ka asjaolu, et uusi liitujaid oli viimastel aegadel olnud vähe, aga seni kohalkäinud tuumikust olid mõned tüdrukud peagi juba täisealised.

Koguduse noortetöoga seoses olgu mainitud ka osalust noortelaagrite (nimetati suurlaagriteks) organiseerimises Viljandimaal Nuutsakul. Need toimusid suviti aastail 2013–2019 mitme koguduse (EELK Rannamõisa, Järva-Jaani, Keila, Saku, Tallinna Jaani, Lääne-Nigula, Paide jt, samuti Nõmme Baptistikoguduse) ühisel jõul – ka Saku kogudus panustas nii korraldajate kui rahalise toega.⁴²⁹ Lisaks on Saku koguduse noored sageli osa võtnud sellistest regulaarsetest kristlikest noorteüritustest nagu Kirikunoorte Talvapäevad või Noortefestival Järgmine Peatus (JäPe).

Viimased aastad on noortetöös kaasa toonud ka paar uut ettevõtmist.

---

⁴²⁵ EELK STK 2014.–2019. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 21.04.2016 (EELK STK arhiiv); Saku koguduse tehakse noortetööd ka jalgpalli ja koogiküpsetamise kaudu. // Pluss. 2015, nr 3, lk 17.

⁴²⁶ EELK STK 2014.–2019. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv).

⁴²⁷ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 20.09 ja 17.11.2016 (EELK STK arhiiv).

⁴²⁸ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 03.06.2020 (EELK STK arhiiv); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

⁴²⁹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 12.03.2013 (EELK STK arhiiv); EELK STK 2013.–2019. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv)

Alustatud on suviste väljasõitude või laagritega, nii toimus 2020. aasta suvel kahepäevane väljasõit Pärисpea poolsaarele ja 2021. aasta augustis ühepäevane väljasõit Läänemaale Roostale. Järgmise aasta juulis toimus kahepäevane ööbimiseta laager noortele vanuses 13–19. Saku ümbruses ja Tallinnas leidsid aset erinevad tegevused värskes õhus – orienteerumine loomaaias, kettagolf, visiit Rummu karjääri jne –, sekka piiblitunnid või vaimulikud vestlused.⁴³⁰ 2022. aasta sügisel tehti esimesed sammud nn. juuniorite töösuunal. Seal on silmas peetud vanusegruppi 10–13, kelle puhul on varsti oodata pühapäevakoolist (lastekirikust) väljakasvamist, kuid kes on noorteõhtute jaoks veel pisut noored.⁴³¹ Kohtumistel on mängitud kettagolfi, käidud rabamatkal, aset on leidnud mängu ja muid tegevusi kirikus.

6.10. Muusikakollektiivid ja -ringid

Saku kogudus on võinud rõõmu tunda mitmest heal tasemel ansamblist või koorist, mis koguduse juures aja jooksul tegutsenud on. Neist arvukam kollektiiv, ansambel Saku Gospel, lõpetas 2021. aastal küll oma tegevuse ning praegu tegutseb paar väikeansamblit, aga ka Beebilaulu nime all koos käiv lauluring.

Koguduse iseseisvumisel 2013. aastal oli selle juures juba tegutsemas terve gospelkoor. See alustas oma proove 2012. aasta 1. novembril ja käivitus paljuski Norra Misjoniseltsi (NMS) praktikandi, dirigendioskustega Lisa Dalandi algatusel. Gospelkooriga jõudis ta muide mõne aja pärast alustada ka EELK Mustamäe Maarja Magdaleena koguduse juures. Musikaalsuse kõrval näis Lisa Dalandil olevat eriline and noortega sideme loomiseks ja nende kaasamiseks.⁴³² Üheskoos kaaspraktikandi, Lars Hjelleniga käis ta enne koori asutamist ka Saku gümnaasiumiõpilastele sellega liitumiseks reklaami tegemas. Alguses tegutses lausa kaks koori, neist üks – Saku Juunior Gospelkoor oli mõeldud 9–13 aastastele ja teine – Saku Gospelkoor – 14–19 aastastele.⁴³³ Esimesse kogunes pisut üle kümne ja teise ligi kakskümmend lauljat. Eriti noorema astme arvukus varsti siiski vähenes ja 2013. aasta veebruaris liideti kaks koori üheks Saku Gospelkooriks, mille lauljate hulk jäi kevadel kahekümne ligidale. Esineti Saku valla jõululaadal, koguduse jõulupeol ja ka mõnel noortejumalateenistusel. 2013. aasta 27. aprillil toimus Lisa Dalandi ja Lars

---

⁴³⁰ STK Facebooki leht; EELK STK töötajate koosoleku protokoll 06.09.2022 (EELK STK arhiiv).

⁴³¹ EELK STK 2022. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv).

⁴³² Koos noortega Norrast. // Meie Misjon. 2018 suvi, lk 7.

⁴³³ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 30.10.2012 (EELK STK arhiiv).

Lisa Daland koos Saku Gospelkooriga. (Pilt Esiku kogust.)

Hjelleni organiseerimisel Saku Gospelkooi (täiendatud Mustamäe Gospelkooi liikmetega) ja Norra noortekooi Søgne Soul Children kontsert Saku vallamajas ja Nõmme Rahu Kirikus. Vallamajas oli kohal 70-pealine publik, esinejaid oli kokku 55. Mais esinesid Saku ja Mustamäe gospelkoo ka Esiku noorteüritusel Saku Huvikeskuses. Suvel võttis Saku Gospelkoo osa kristlikust noortefestivalist JäPe.⁴³⁴

Pärast Lisa Dalandi kodumaale naasmist juhtis kooi 2013. aasta sügisel Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia tudeng Marie Saame, keda vajadusel asendasid pastor Magne Mølster või NMS-i praktikant Miriam Valle Landmark. Kui Marie Saame järgmisel aastal siiski jätkata ei saanud, ei õnnestunud uut juhti mõnda aega leida. 2014. aasta esimesel üheksal kuul kollektiiv proovideks ega esinemisteks ei kogunenud. Oktoobrist koguneti taas, kui selle etteotsa asus Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia haridusega muusikaõpetaja Kaili Tšernov. Otsustati ka, et senise kooi asemel moodustatakse nüüd uus ansambel Saku Gospeli nime all. Vanuse alampiiriks seati 15 aastat (hiljem langetati 14 aastani), liitumiseks tuli läbida proovilaulmine.⁴³⁵

⁴³⁴ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 08.01 ja 12.03.2013 (STK arhiiv); EELK STK 2013. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); Facebooki sündmus 27.04.2013 kontserdi kohta (EELK UI postitus); Esiku kodulehekül (Wayback Machine'i kaudu).

⁴³⁵ EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK

Saku Gospel esinemas Saku palvemajas 2018. aasta veebruaris. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

Esialgu kogunes Saku Gospeli nimekirja kaheksa inimest. Järgnevalt oli nii lahkujaid kui uusi liitunud, liikmete arv aga suurel määral ei muutunud. 2017. aastal loeti regulaarselt osavõtjaks üheksa ning viimastel tegutsemisaastatel tavaliselt üheksa-kümme inimest. Lea Pukk oli algusest peale Saku Gospeli klaverisaatja, vahel asendas teda abikaasa Alar Pukk. 2020. aastal ehk ansambli viimasel aktiivsel tegutsemisaastal moodustasid põhikoosseisu Kaili Tšernov, Alar ja Lea Pukk, Viktoria Uvarova, Tiina Allas, Tiiu Allikmaa, Karmel Uuselu, Lidia Uuselu ja ka koguduse õpetaja Magne Mølster, kes lõi ansamblis kaasa selle algusaegadest saadik. Samuti on seal laulnud peaaegu kõik Norra Misjoniseltsi praktikandid, neist Ingvild Prestbø mängis ka flööti. Magne Mølster on lisaks laulmisele sageli saatnud kitarriga, Ranno Seppel on mõnikord esinemistel osalenud cajoniga Marie Saame – viiuldajana. Proove püüti teha kord nädalas, tavaliselt toimusid need palvemajas, suvel regulaarseid proove ei olnud. 2018. aasta seisuga kuulus ansamblisse, lisaks dirigendile ja klaverisaatjale, kolm sopranit, kolm alti, üks bass ja üks tenor.⁴³⁶ Kollektiivi koosseis oli

---

arhiiv); EELK STK 2013. ja 2014. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 25.11.2013 (EELK STK arhiiv); Magne Mølsteri seletus 27.02.2023.

⁴³⁶ EELK STK 2014.–2020. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 02.06.2015 (EELK STK arhiiv).

Saku Gospel 2018. aasta augustis toimunud Norra kontsertreisi eel; ees vasakult teine ansambli dirigent Kaili Tšernov. (Pilt Magne ja Ave Mølsteri kogust.)

selle tegevusaastate jooksul oikumeeniline, osa liikmeid Saku Toomase kogudusse ei kuulunud ja oli ka neid, kes polnud ühegi koguduse liikmed.⁴³⁷

Tegevust alustanud Saku Gospel jõudis 2014. aastal esineda kahel jumalateenistusel, samuti Saku valla jõululaadal. Reeglina osaleti jumalateenistustel tähtsamatel kirikupühadel. 2015. aastal esineti kuuel jumalateenistusel, osalises koosseisus lisaks veel jõululaupäeva omal. Sel aastal toimus ka ülestõusmispühade kontsert Saku Päevakeskuses, juunis käidi koos koguduse pastoriga visiidil EKNK Saku Nelipühi koguduses ja teisel advendil EELK Harkujärve koguduses. 2016. aastal võeti Sakus osa viiest jumalateenistusest, käidi külas EEKBL Mustvee Betaania koguduses, üles-tõusmispühadel esineti taas Saku Päevakeskuses, juunis osaleti Saku kiriku kevadlaada kultuuriprogrammis, seejärel oli väike kontsert Soomes Lohja kirikus; esineti ka Saku valla jõululaadal ja anti adventikontsert Saku valla Kajamaa koolis. 2017. aastal oli ansambel taas esinemas kiriku kevadlaadal, valla jõulutelgis ja Kajamaa kooli adventihommikul, samuti käidi aprillis Rannamõisa koguduses ja juunis kontsertreisil Soomes Liperi sõpruskoguduses. Sakus esineti aasta jooksul viiel

⁴³⁷ Ave Mølsteri seletus 23.02.2023.

Saku Gospel esinemas Saku kiriku laadal. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

jumalateenistusel.⁴³⁸

2018. aasta augustis leidis aset Saku Gospeli suurim ettevõtmine ehk Norra kontsertreis. Külastati Lääne-Norras asuvaid Knarviki, Osi, Førde ja Brattvågi kogudust ja võeti osa ühest kristlikust perelaagrist, anti seitse suuremat või väiksemat kontserti ning tutvustati Saku kogudust ja uue kiriku ehitust, aga ka Norra Misjoniseltsi tegevust Eestis. Publik ulatus sadade inimesteni. Lisaks võis ansamblit sel aastal kuulda neljal Saku jumalateenistusel ning järjekordselt kiriku kevadlaadal ja Kajamaa kooli adventihommiku üritusel, aga ka Saku Päevakeskuses ülestõusmispühadel ja päevakeskuse jõulupeol.⁴³⁹

2019. aastal esineti koguduse neljal jumalateenistusel, Saku kiriku laadal, Saku Päevakeskuse ülestõusmispühade üritusel, ühel Saku Nelipühi koguduse jumalateenistusel ja Saku uue kiriku jõulukontserdil. Osaleti ka Pereraadio saate „Kohtumine kuulajatega“ üritusel palvemajas, ühtlasi toimus muusikaõhtu koos Puumala kirikukooriga Soomest. 2020. aasta koroonaviiruse epideemial oli pärssiv mõju ka Saku Gospeli tegevusele. Mõnda aega jäid proovid ära ning avalikke esinemisi oli sel aastal kõigest kaks – jumalateenistusel juunis ja esimesel adventil (õues). Lisaks tehti Kert Kõpperi ja Tarmo Sulgeri abiga

⁴³⁸ EELK STK 2014.–2017. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 21.04.2016, 21.03 ja 30.05.2017 (EELK STK arhiiv).

⁴³⁹ EELK STK 2018. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); Magne Mølsteri seletus 22.02.2023.

jõuludeks muusikavideo Oslo Gospelkooori lauluga „Täht meil valgustab teed“, mida on võimalik vaadata veebis.⁴⁴⁰ Need jäidki tegelikult Saku Gospeli viimasteks esinemisteks. Juhtus nii, et 2021. aastal ei toimunud enam ühtegi proovi, mille üheks põhjuseks oli uus viiruselaine aasta algupoolel. Kevade jooksul jõudsid kollektiivi liikmed aga otsusele Saku Gospeli tegevus lõpetada ja minna edasi uute väljakutsetega, milleks on olnud endiste koorilauljate igapäevane teenimine jumalateenistusel eeslauljatena ja suurematel sündmustel väikeansamblina. Samuti liitus koori väiksem koosseis koguduse ülistusõhtute korraldusmeeskonnaga.⁴⁴¹ 15. oktoobril toimus veel lõpuüritus osadusõhtu näol, kus meenutati koos oldud aega. Kõik liikmed said ka koguduse tänukirjad.⁴⁴² Dirigent Kaili Tšernov oli eelmisel aastal saanud EELK tänukirja.⁴⁴³ Koguduse muusikutest on EELK tänukiri antud ka Lea Pukile (2019) ja Alar Pukile (2021).⁴⁴⁴

Lisaks Saku Gospelile on koguduses pikemat aega tegutsenud väike ansambel, mille põhituumiku on moodustanud Alar ja Lea Pukk, kellega on teinekord liitunud nende tütar Helena, samuti Kaili Tšernov, Magne Mølster või Ranno Seppel. Ansambel on igal aastal mõned korrad esinenud jumalateenistustel, harvemini ka teistel puhkudel, näiteks 2021. a augustis Saku kohvikutepäeval koguduse kohvikus. 2022. aastal kujunes teinegi väikeansambel koosseisus: Kaili Tšernov (laul), Alar Pukk (laul), Lea Pukk (klaver, laul), Mailis Petrovits (laul) ja Magne Mølster (kitarr, laul), mõnikord on nendega koos musitseerinud Ranno Seppel (cajon), Kristiina Seppel (viul) ja Rebeka Sakias (viul). See kollektiiv on üles astunud ülistusõhtutel.⁴⁴⁵

Koguduse muusikatöö alla paigutub ka lauluring nimetusega Beebilaul, kuhu on oodatud kuni kaheaastased lapsed koos vanematega. Poole tunni jooksul lauldakse nii kristlikke kui teisi laste- ja rahvalaule Eestist ja mujalt, loetud on liisusalme ja tehtud tantsumänge. Pärast lauluosa on täiskasvanutel aega vestluseks tee ja puuviljadega, samal ajal kui lapsed saavad mängida. Osavõtt on tasuta. Kirjeldatud ringid on levinud koguduste juures muuhulgas Norras ja neid seal juhendama õppinud Ave Mølster asutas ühe sellise pärast 2012. aastal Eestisse saabumist kõigepealt Mustamäe koguduse juurde. Kui selgus, et Sakuski oleks huvilisi, käivitas ta 2014. aasta veebruaris Beebilaulu

---

⁴⁴⁰ EELK STK 2019. a. sõnaline aruanne ja 2020. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv).

⁴⁴¹ Kaili Tšernovi seletus.

⁴⁴² EELK STK 2020. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 10.11.2021 (EELK STK arhiiv).

⁴⁴³ STK Facebooki leht.

⁴⁴⁴ EELK koduleht (<https://eelk.ee/et/kirik/taname/>)

⁴⁴⁵ EELK STK 2016.–2022. a. sõnalised- või tegevusaruanded (EELK STK arhiiv).

Beebilaul Saku kiriku rõdul kevadel 2022. (Fotograaf Magne Mølster.)

ühtlasi Saku Toomase koguduses.⁴⁴⁶

Beebilaul on tavaliselt toimunud kord nädalas, suvel peetakse vaheaega. Kuna palvemaja põrand oli külmavõitu, siis kohtuti esimestel aastatel Ave ja Magne Mølsteri kodus Sakus. Seoses nende ümberkolimisega Saku lähistele viidi lauluringi toimumispaik 2017. aastal üle palvemaja teisele korrusele, kuhu oli vahepeal paigutatud ka soojuspump. 2020.–2021. aasta koroonaviirusepuhangute ajal tegi Ave Mølster lühikesi videosid, mida lapsed ja emad said koos vaadata ja kaasa lauda.⁴⁴⁷ 2021. aasta septembrist saadik koguneti uue kiriku teise korruse rõdul ja 2023. aasta algusest keldrikorrusel lastetööruumis.⁴⁴⁸ 2018. aasta esimesel poolel, mil Ave Mølster viibis pikemat aega eemal Norras, juhendasid Beebilaulu Kristiina Seppel ja Lea Pukk.⁴⁴⁹ Uues kirikus on aeg-ajalt Ave Mølsterit asendanud mõni teine laulev ema kogudusest.

⁴⁴⁶ EELK STK 2014.–2022. a. sõnalisel- või tegevusaruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 25.11.2013 (EELK STK arhiiv); Rita Puidet. Peamine on inimestega suhelda. // Eesti Kirik. 03.11.2021.

⁴⁴⁷ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 15.04 ja 03.06.2020 ja 24.03 ja 02.06.2021 (EELK STK arhiiv).

⁴⁴⁸ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 08.09.2021 (EELK STK arhiiv).

⁴⁴⁹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 12.03.2018 (EELK STK arhiiv).

Osalejate hulk on aastate kaupa pisut kõikunud, esialgu jäi kohal viibinud laste arv tavaliselt nelja ja kümne vahele, lisaks nende emad. Väga harva on osalenud ka mõni isa, vanaema või lapsehoidja. 2019. aasta sügisel, mil hakkasid tegutsema eraldi alla-aastaste ja ühe-kahe aastaste rühm, käis esimeses tihti neli kuni kuus last ja teises koguni kümme kuni kaksteist (sellistel puhkudel jäi palvemaja teise korruse toas juba ruumist puudu). 2020. aastal osales lauluringis 36 erinevat last ja 33 täiskasvanut, 2022. aastal – 31 last. Sama aasta kevadel leidis aset rekordilise 16 lapsega Beebilaul, samapalju oli kohal ka nende vanemaid.⁴⁵⁰

Traditsiooniliselt on Beebilaulu emasid koos lastega paar-kolm korda aastas kutsutud laulma koguduse perejumalateenistustele. 2020.–2021. aasta koroonaviirusega seotud piirangute tingimustes esineti seal vaid korra – mõlema aasta jõululaupäeva perejumalateenistusel. Üksikutel puhkudel on üles astunud mujalgi, näiteks Saku valla jõululaadal, Saku kiriku kevadlaadal või Saku Päevakeskuse eakatele korraldatud ülestõusmispühahommikutel uues kirikus.⁴⁵¹

Suurem osa Beebilaulust osa võtnud lapsevanematest ei olnud varem kirikuga märkimisväärset kokkupuudet omanud. Pärast on mõni neist tulnud leerikooli ja liitunud Saku Toomase kogudusega, nende hulgas näiteks koguduse juhatusse kuuluv Eleri Untera.

6.11. Diakooniatöö

Saku koguduse diakooniatöö on olnud üpriski traditsioonilise ilmega. Eristub kaks suuremat tegevusvaldkonda: eakate toetamine ja meelepidamine ning puudustkannatajate abistamine. Koguduse pastor Magne Mølster ja diakooniatöö vabatahtlikud on igal aastal külastanud eakaid nende kodudes, üksikutel juhtudel ka haiglas. Sellised külaskäigud on tavaliselt hingehoidliku iseloomuga, soovijatele on jagatud kodust armulauda või nende eest palvetatud. Sageli on käidud Saku Päevakeskuses, kus kogunevad peamiselt eakad ja erivajadustega inimesed; päevakeskuse jõulu- ja lihavõtteüritustel on pastor esinenud ka sõnavõtuga. Hingehoiutöö alla võib lugeda sedagi, kui kirikut külastavad vahel inimesed, kes soovivad eestpalvet või lihtsalt pastoriga vestelda.

2016. aastal käivitus kaheliikmeline sünnipäevaõnnitluste toimikond koos-

---

⁴⁵⁰ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 14.06.2022 (EELK STK arhiiv).

⁴⁵¹ EELK STK 2014.–2022. a. sõnalised- või tegevusaruanded (EELK STK arhiiv).

Koguduse pastor Magne Mølster osalemas Saku Päevakeskuse lihavõttepühade üritusel. (Pilt Magne ja Ave Mølsteri kogust.)

seisus Vaike Pähn ja Mihkel Reinup, kes on hoolitsenud 65-aastaste ja vanemate ning erivajadustega koguduseliikmete meelespidamise eest. Tavaliselt on Vaike Pähn isiklikult üle andnud Mihkel Reinupi kujundatud kalligraafilise tekstiga õnnitluskaardi koos sünnipäevakoogiga. 65+ juubilarid on külasthanud ka koguduse pastor. Kõiki koguduseliikmeid tervitatakse sünnipäeval kristliku Pereraadio vahendusel.⁴⁵² Vaike Pähn, kes on end täiendanud erinevatel hingehoiu-, kriisinõustamise- ja vägivallaohvrite abistamise alastel koolitustel, ongi viimasel viiel aastal olnud koguduse aktiivseim diakooniatöötaja. Lisaks visiitidele sünnipäevalaste juurde on ta teinud palju teisi hingehoidlikel eesmärkidel kodukülastusi, samuti läbi viinud kriisi- ja leinanõustamise gruppe Saku Päevakeskuses ja Saku Valla Invaühingu liikmetele. Koroonaviiruse epideemia ajal pakkus ta suhtlemisvõimalust telefoni teel ja toimetas üksi elavatele eakatele toitu koju. Ta on ka olnud kaasatud EELK, Siseministeeriumi, Sotsiaalkindlustusameti ja kohaliku omavalitsuse hingehoiuprojektidesse. Litsent-

⁴⁵² EELK STK 2014.–2019. a. sõnalised aruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 05.02 ja 08.09.2020 ja 08.09.2021 (EELK STK arhiiv); Vaike Pähni selgitus 09.12.2023.

seeritud mälutreeninguna alustas Vaike Pähn 2019. aprillis palvemajas igakuise mälutreeningugrupiga, mis 2020. aastal, pärast koroonaviiruse esimest lainet, paraku enam ei jätkanud. Neil kord kuus (suvevaheajaga) toimunud treeningutel käis kohal kuni seitse inimest. Vaike Pähni diakooniatööd on 2020. aastal tunnustatud EELK tänukirjaga.⁴⁵³

Esimesel paaril tegevusaastal korraldas kogudus heategevuslikul eesmärgil palvemajas diakooniaõhtuid, kuhu koostöös Saku valla sotsiaalhoolekande ja lastekaitsega kutsuti vähekindlustatud peresid ja probleemsetest peredest pärit lapsi. Sellised üritused olid tegelikult alguse saanud veel Hageri koguduse Saku abikiriku lõpuperioodil. 2013. aastal toimus kolm diakooniaõhtut ning 2014. aastal – kaks. Õhtute sisuks olid mängud, laulud, muusika, vaimulik sõnum, mõnikord ka viktoriin. Pakuti süüa ning jagati riideabi või toidupakke. Enamjaolt olid osalejateks lapsed. Ürituste peamised korraldajad olid Mari-Liis Lootus ja Titta Marita Hämäläinen, osales ka teisi koguduselikeid või nende sõpru.⁴⁵⁴

2014. aasta detsembris jagas kogudus palvemajas välja suure hulga korralikke kasutatud rõivaesemeid, mille oli kinkinud Lohja sõpruskogudus Soomest; nimetatud kogudus on humanitaarabi puudustkannatajate tarbeks saanud hiljemgi. 2015. aasta detsembris korraldati palvemajas kasutatud riiete annetusmüük, millest teavitamisel tehti koostööd valla sotsiaal- ja lastekaitsetöötajatega. Riided pärinesid seekord koguduselikeametelt ja teistelt abistajatelt, nende uus omanik võis soovi korral teha väikese annetuse Saku kiriku ehituse toetuseks. Samasugune annetusmüük leidis aset ka Saku kiriku laadal 2016. aasta juunis. Vajadusel on kogudus aidanud tasuta riiete, toidu või muu abiga (näiteks küttepuudega) enda eakaid, peresid või pühapäevakoolilapsi.⁴⁵⁵ Peaaegu iga-aastaselt on koguduse esindajad jõululaatadel korraldanud õnneloosi, mille tulu on läinud heategevuslikuks eesmärgiks. Näiteks 2021. aastal Saku valla jõululaadal korraldatud õnneloosi müügitulu eest osteti koostöös valla sotsiaalhoolekande ja Saku Huvikeskusega vitamiine lastele.⁴⁵⁶

2014. aasta sügisest kuni 2022. aasta suveni aitasid koguduse vabatahtlikud, eriti Ave Mølster, abivajajateni igakuiselt toimetada Toidupangas kokku pandud kümme toidupakki. Adressaatide nimekirja oli koostanud valla sotsiaal-

---

⁴⁵³ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 22.05 ja 11.09.2019 ja 05.02 ja 16.11.2020 (EELK STK arhiiv); STK kuukavad koguduse kodulehel; Vaike Pähni seletus 09.12.2023.

⁴⁵⁴ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 08.01 ja 12.03.2013 ja 04.06, 25.11 ja 23.09.2013 ja 30.01, 10.04 ja 03.06.2014 (EELK STK arhiiv).

⁴⁵⁵ EELK STK 2014.–2020. a. sõnalised- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll 02.02 ja 21.04.2016 (EELK STK arhiiv).

⁴⁵⁶ EELK STK 2021. ja 2022. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv).

hoolekanne. Esimesed paar aastat viidi toidupakid koju kätte, hiljem jagati need välja palvemajas; mõnikord tekkis sealjuures hingehoidliku laadiga vestlusi.⁴⁵⁷ 2018. aastal aitas kogudus toiduabil vähekindlustatud peredeni jõuda ka koostöös MTÜ Tabiita Misjoniga.⁴⁵⁸

2022. aasta tõi kaasa täiemahulise sõja Ukrainas. Aasta jooksul kuulutas Saku kogudus välja neli kampaaniat humanitaarabi kogumiseks Ukrainasse saatmiseks ja tegevus on jätkunud 2023. aastal. Saadetised (riided, toit, meditsiini- ja hügieenivahendid, küünlad, taskulambid, patareid jne) on toimetatud kohale autotranspordil MTÜ Pro Patria Semperi, Lauri Koosti, Krista Rebase ja teiste vabatahtlike koostöös. Saku kogudus on aidanud ka koguda annetusi kütuserahaks. Humanitaarabi osas on toetanud Norra Misjoniselts, Gustav-Adolf-Werk (Saksamaa) ja Saksamaa Põhjakirik (kõik kolm EELK Konsistooriumi kaudu), EELK Diakoonia- ja Ühiskonnatöö Sihtasutus, Rannamõisa kogudus ja viimase sõbrad Soomest. Koostööpartneriks Ukrainas on kujunenud üks Lvivis asuv baptistikogudus (Дім Молитви Скобелка), kelle vabatahtlikud on aidanud saadetised edasi toimetada rindelähedasse piirkonda. Meditsiinitarbeid on üle antud ka Ukraina relvajõududele. Kui kogudus loobus suvel palvemaja kasutamisest ja sealne kirbukas suleti, siis saadeti osa järelejäänud riidest Ukrainas Dnipros asuvale haiglale ja hooldekodule. Enne seda oli Ukraina sõjapõgenikele kirbuka kaup olnud tasuta.⁴⁵⁹

Esialgu, 2022. aasta märtsis, tegi kogudus igaks juhuks ettevalmistusi sõjapõgenike majutamiseks kiriku ruumides,⁴⁶⁰ milleks siiski vajadust ei tekkinud. Alates sama aasta juulist on kirikus Ukraina vestlusõhtute nime all kohtunud väike grupp sõjapõgenikke, tihti koos lastega. Õhtuid on korraldanud Vaike Pähn koos abilistega kogudusest, alguses toimusid need kaks korda, alates novembrist – korra kuus. Detsembris ja jaanuaris toimus jõulupidu ukrainlastele, üks eesti ja teine ukraina toitudega. Lauldi ka ukraina kiriku- ja rahvalaule. Koguduse vahendusel on põgenike lapsed saanud osaleda erivates keele- ja suvelaagrites. Mõned ukrainlased löid augustis kaasa ka kiriku kohvikus Saku kohvikutepäeval, kaks Ukraina peret võttis MTÜ Noorteühenduse Koma toel 2022. aasta oktoobris osa koguduse ekskursioonist Saaremaale.⁴⁶¹

---

⁴⁵⁷ EELK STK 2014.–2022. a. sõnalised- ja tegevusaruanded (EELK STK arhiiv).

⁴⁵⁸ EELK STK 2018. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

⁴⁵⁹ EELK STK 2022. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv); STK Facebooki lehekülj.

⁴⁶⁰ EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 15.03.2022 (EELK STK kogudus).

⁴⁶¹ EELK STK 2022. a. tegevusaruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK töötegijate koosoleku protokoll 06.09.2022 ja 25.01.2023 (EELK STK arhiiv); Vaike Pähni seletus 10.12.2023.

Ukraina sõjapõgenike jõulupidu Saku kirikus 2023. aasta 13. jaanuaril. Pildi paremal ääres istub Vaike Pähn. (Fotograaf Kristiina Seppel.)

7.

Saku Toomase koguduse Kroonikat 2013–2022

2013. aasta

Peeti 58 pühapäevast ja pühade jumalateenistust, üks inimene ristiti ja leeritati, laulatusi või matuseid ei olnud. Armulauga jumalateenistusi oli 48, kodust armulauda jagati 11 inimesele. Jumalateenistustel osales 7–43 inimest, keskmiselt võttis neist osa 21 inimest, armulauast – 14.

Jumalateenistusi pidasid: Magne Mølster (28 jumalateenistust), Jüri Vallsalu (23), Erkki Juhandi (7).

Aasta lõpus oli koguduses 21 liiget, neist kaks lapsed.⁴⁶²

Leidis aset neli juhatuse ja viis töötegijate koosolekut (neist üks jaanuaris enne koguduse asutamist) ja üks täiskogu koosolek.

- 2. veebruar: Saku Toomase Koguduse asutamiskoosolek; kuupäeva tähistatakse koguduse sünnipäevana.
- 2. aprill: koguduse juhatuse esimene koosolek, juhatusse kuulusid Juhan Talpsepp (esimees), Magne Mølster, Kristiina Seppel ja Jüri Vallsalu.
- 30. aprill: EELK XXVIII Kirikukogu istungjärgul võeti Saku Toomase kogudus EELK-sse ühehäälselt vastu.
- 9. juuni: leeripäev ühe leerilapsega. Ühtlasi toimus Brenchley koguduse esinduse visiit, Brenchley pastor Campbell Paget jutlustas jumalateenistusel palvemajas, hiljem toimus koguduse grillõhtu Ave ja Magne Mølsteri kodus.⁴⁶³
- 4. august: Jüri Vallsalu allkirjastas Soomes visiidil olles sõpruslepingu Lohja kogudusega.⁴⁶⁴ Selles deklareeriti: „Meie sooviks on teha koostööd

---

⁴⁶² EELK STK 2013. a. sõnaline ja statistiline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

⁴⁶³ Kristiina Seppel. Saku uudised. // Hageri Kirik. 2013. Juuni 2013, nr 19, lk 11.

⁴⁶⁴ Katja Raunio. Ystävyysseurakunnalta voi oppia paljon (ajaleheväljalõige STK arhiivis); EELK STK juhatuse koosoleku protokoll 27.08.2013 (EELK STK arhiiv).

Palvergupp Saku palvemajas. Vaasakult: Mihkel Reinup, Klaara Sooman, Maie Nurmik, Milda Luukas. (Pilt Mihkel Reinupi kogust.)

kogudusetöö erinevates valdkondades, tehes vastastikuseid külaskäike ja eestpalveid. Teeme koostööd Saku koguduse eesmärgi heaks, ehitada piirkonda kirik, korjates selleks rahalisi vahendeid.“ Allkirjastajad Lohja poolt: Aila Saarinen ja Juhani Korte.⁴⁶⁵

- 22. september: koguduse väljasõit Haapsalusse, osales 14 inimest.⁴⁶⁶
- 19. detsember: Saku vallavolikogu otsustas kehtestada uue kiriku detailplaneeringu.

2014. aasta

Peeti 59 pühapäevast ja pühade jumalateenistust, ristiti seitse inimest, leeritati 11 inimest, laulatati üks paar (Tallinna Jaani kirikus), matuseid ei olnud. Armulauga jumalateenistusi oli 54, kodust armulauda jagati seitsmele inimesele. Jumalateenistustel osales 7–48 inimest (8. juuni leeripäeval Hageri kirikus 80 inimest). Keskmiselt võttis jumalateenistustest osa 22 inimest, armulauast – 16.

⁴⁶⁵ Sõpruskoguduseleping 04.08.2013 (EELK STK arhiiv).

⁴⁶⁶ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 23.09.2013 (EELK STK arhiiv).

Jumalateenistusi pidasid: Magne Mølster (39 jumalateenistust), Jüri Vallsalu (16), Erkki Juhandi (3), Annika Laats (1).

Aasta lõpus oli koguduses 35 liiget, neist neli lapsed.⁴⁶⁷

Leidis aset neli juhatuse ja viis töötajate koosolekut ja üks täiskogu koosolek.

- 7. veebruar: koguduses algas väikelaste ja nende vanemate lauluringi Beebilaul esimene hooaeg.⁴⁶⁸ Lauluring tegutseb jätkuvalt.
- 17. aprill: Suure neljapäeva jumalateenistus Magne ja Ave Mølsteri kodus; ühtlasi visiooniõhtu, kus kinnitati koguduse põhiväärtused, visioon ja lööksõna (loosung).
- 25. mai: Saku Huvikeskuses toimunud Esiku noorteüritus jäi ka viimaseks selliseks. 27. oktoobril otsustas MTÜ Noorteklubi Esik üldkogu oma peaaegu kaheksa aastat kestnud tegevuse lõpetada, andes kristliku noortetöö Sakus üle Saku Toomase kogudusele.
- 8. juuni: leeripäev, konfirmeeriti seitse inimest. Kuna parajasti oli visiidil Norra Lunde koguduse suurem delegatsioon, siis ruumipuuduse tõttu toimus leeriteenistus palvemaja asemel Hageri kirikus.⁴⁶⁹
- 15. juuni: Magne Mølster ja Mihkel Reinup andsid edasi Saku Toomase koguduse tervituse nelipühi Saku koguduse kirikuhoone sisseõnnistamise talitusel.⁴⁷⁰
- 6. september: koguduse noortetöö raames algas Tüdrukute klubi esimene hooaeg.⁴⁷¹ Klubi tegutses kuni 2020. aasta maini.
- 16. oktoober: Saku Gospeli esimene proov.⁴⁷² Ansambel tegutses kuni 2021. aastani.
- 30. november: pidulik jumalateenistus Saku palvemaja taasavamise 20. aastapäeva puhul. Külaliste hulgas olid EELK emeriitpeapiiskop Andres Pöder, kes jutlustas ja seadis armulauda, ning Norra Misjoniseltsi Euroopa

---

⁴⁶⁷ EELK STK 2014. a. sõnaline ja statistiline aruanne (EELK STK arhiiv); Jumalateenistused Saku Toomase koguduses 2014 (EELK STK arhiiv); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

⁴⁶⁸ STK 2014. a. veebruari kava (STK koduleht).

⁴⁶⁹ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 30.01.2014 (STK arhiiv); STK 2014. a. juuni ja juuli kava (STK koduleht); EELK STK 2014. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

⁴⁷⁰ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 03.06 ja 28.08.2014 (EELK STK arhiiv).

⁴⁷¹ EELK STK 2014. a. septembri kava (STK koduleht).

⁴⁷² EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

Saku palvemaja, pildistatud 2015. aasta novembris. (Fotograaf Magne Mølster.)

esindaja Merete Hallen.⁴⁷³

– 21. detsember: leeripäev, konfirmeeriti neli inimest.⁴⁷⁴

2015. aasta

Peeti 59 pühapäevast ja pühade jumalateenistust, ristiti 17 inimest, leeritati 17 inimest, laulatusi või matuseid ei olnud. Armulauaga jumalateenistusi oli 54, kodust armulauda jagati neljale inimesele. Jumalateenistustel osales 9–58 inimest. Keskmiselt võttis jumalateenistustest osa 23 inimest, armulauast – 17.

Jumalateenistusi pidasid: Magne Mølster (42 jumalateenistust), Jüri Vallsalu (12), Erkki Juhandi (4), Juha Väliaho (1).

Aasta lõpus oli koguduses 68 liiget, neist 10 alla 16-aastased.⁴⁷⁵

Toimus viis juhatuse ja viis töötajate koosolekut ja üks täiskogu koosolek.

⁴⁷³ EELK STK 2014. a. novembri kava (STK koduleht); EELK STK 2014. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

⁴⁷⁴ EELK STK 2014. a. detsembri kava (STK koduleht); EELK STK 2014. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

⁴⁷⁵ EELK STK 2015. a. sõnaline ja statistiline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

- 20. jaanuar: Saku vald andis kogudusele uue kiriku krundil 99 aastaks hoonestusõiguse.
- 24. mai: Nelipüha jumalateenistus ja leeripäev, konfirmeeriti neli inimest.⁴⁷⁶
- 31. mai: koguduse väljasõit Vabaõhumuuseumisse koos jumalateenistusega vabaõhumuuseumi Rooslepa kabelis. Jutlustas Toomas Paul. Väljasõidul osales 37 inimest.⁴⁷⁷
- 12. september: perepäev Saku palvemaja hoovis koos EELK Mustamäe Maarja Magdaleena ja Norra luterliku kiriku Egersundi kogudustega. Lisaks grillimisele ja loodusraja läbimisele toimus jalutuskäik uue kiriku krundile, kus peeti palvus. Osa võttis 55 eri vanuses inimest.⁴⁷⁸
- 4. oktoober: leeripäev, jumalateenistusel konfirmeeriti kaks noorteleeri läbinut.⁴⁷⁹
- 20. detsember: leeripäev, jumalateenistusel konfirmeeriti 11 inimest.⁴⁸⁰

2016. aasta

Peeti 58 pühapäevast ja pühade jumalateenistust, ristiti 11 inimest, leeritati 4 inimest, laulatusi või matuseid ei olnud. Armulauga jumalateenistusi oli 54, kodust armulauda jagati kuuele inimesele. Jumalateenistustel osales 11–56 inimest. Keskmiselt võttis jumalateenistustest osa 23 inimest, armulauast – 19.

Jumalateenistusi pidasid: Magne Mølster (37 jumalateenistust), Jüri Vallsalu (14), Erkki Juhandi (5), Juha Väliaho (1), Endel Apsalon (1).

Aasta lõpus koguduses 84 liiget, neist 18 alla 17-aastased.⁴⁸¹ Kaks koguduseliiget lahkus aasta jooksul igavikku.

Toimus viis juhatause ja neli töötajate koosolekut ja üks täiskogu koosolek.

- 12. jaanuar: Saku vallavalitsus otsustas anda uuele kirikule ehitusloa.
- 4. juuni: palvemaja hoovis toimus esimene Saku Kiriku Laat. Lisaks arvu-

⁴⁷⁶ STK 2015. a. mai kava (STK koduleht); EELK STK sõnaline aruanne 2015. a. kohta (EELK STK arhiiv).

⁴⁷⁷ STK 2015. a. mai kava (STK koduleht); EELK STK sõnaline aruanne 2015. a. kohta (EELK STK arhiiv).

⁴⁷⁸ STK 2015. a. septembri kava (STK koduleht); STK Facebooki leht; EELK STK sõnaline aruanne 2015. a. kohta (EELK STK arhiiv).

⁴⁷⁹ STK Facebooki leht.

⁴⁸⁰ STK 2015. a. detsembri kava (STK koduleht); STK Facebooki leht.

⁴⁸¹ EELK STK 2016. a. sõnaline ja statistiline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

Hetk ühelt Saku kiriku laadalt. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

katele müügilaudadele tegutsesid burgerikohvik, töötoad, õnneratas, batuut. Esinesid laulja Rebecca Kontus, Männiste perebänd, muusikaline kollektiiv Secret Piano Arts, Saku huvikeskuse lasteringid, nukuteater Talleke ja Saku Gospel. Laata külastas kuni 500 inimest.⁴⁸²

- 5. juuni: leeripäev, konfirmeeriti kolm inimest (veel üks sama leerikursuse läbinud inimene konfirmeeriti neljanda advendi jumalateenistusel).⁴⁸³
- 11. oktoober: esimene koguduse piiblikooliõhtu.⁴⁸⁴ Piiblikool toimus kuni 2021. aasta juunini.

2017. aasta

Peeti 57 pühapäevast ja pühade jumalateenistust, ristiti 14 inimest, leeritati 13 inimest, laulatati üks paar (Palamuse kirikus), maeti üks inimene. Armulauga jumalateenistusi oli 54, kodust armulauda jagati kümnele inimesele. Jumalateenistustel osales 11–55 inimest. Keskmiselt võttis jumalateenistustest osa 26 inimest, armulauast – 19.

⁴⁸² STK Facebooki leht ja ürituse plakat; EELK STK sõnaline aruanne 2016. a kohta (EELK STK arhiiv).

⁴⁸³ STK 2016. a. juuni-augusti kava (STK koduleht); EELK STK sõnaline aruanne 2016. a kohta (EELK STK arhiiv).

⁴⁸⁴ STK 2016. a. oktoobri kava (STK koduleht).

Piiskop Tiit Salumäe (paremal) koos Magne Mølsteriga Saku palvemajas koguduse neljanda aastapäeva tähistamisel, veebruar 2017. (Pilt Magne ja Ave Mølsteri kogust.)

Jumalateenistusi pidasid: Magne Mølster (39 jumalateenistust), Jüri Vallsalu (13), Erkki Juhandi (5).

Aasta lõpus koguduses 102 liiget, neist 22 alla 17-aastased.⁴⁸⁵

Toimus kuus juhatuse ja viis töötajate koosolekut ja üks täiskogu koosolek.

- 8. jaanuar: Saku Gospeli kooriproovi ajal palvemajas märgati paksu hiirt. 17. jaanuaril toimunud koguduse töötajate koosolekul otsustati üles panna lõks, kuid hiir pärast seda enam välja ei ilmunud.⁴⁸⁶
- 19. veebruar: koguduse täiskogu koosolekul valiti uus juhatuse koosseis Kristiina Seppel (esinaine), Jüri Vallsalu, Jürgen Untera, Piia Viks-Binsol, Magne Mølster. Revisjonikomisjoni uued liikmed: Ave Mølster, Juhan Talpsepp ja Anneli Uutar (eelmine koosseis: Tiina Talpsepp, Alar Pukk ja Mart Noole). Uued sinodisaadikud: Kristiina Seppel, Vaike Pähn (varem: Mihkel Reinup, Daisy Talpsepp, kuna viimane asus elama välismaale, siis asendas teda Kristiina Seppel).

⁴⁸⁵ EELK STK 2017. a. sõnaline ja statistiline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

⁴⁸⁶ Töötajate koosoleku protokoll 17.01 ja 21.03.2017 (EELK STK arhiiv).

Leeripäev Saku palvemajas 17. detsembril 2017. (Pilt Magne ja Ave Mølsteri kogust.)

- 6. mai: Saku Kiriku Laad palvemaja õuel. Tegutsesid kirbukas, käsitöötetid (sh koguduse oma), kohvikud, õnneratas, välimassaažitelk, lastetelgid, ponisõit, batuut; esinesid nukuteater Talleke, Saku huvikeskuse tantsuring, Saku seenioride mandoliiniorkester, Saku Gospel, ansamblid Robirohi ja Reinaru Vennad.⁴⁸⁷ Külastajaid oli umbes pooltuhat.⁴⁸⁸
- 4. juuni: leeripäev, konfirmeeriti kuus inimest.⁴⁸⁹
- 23. september: koguduse väljasõit Harjumaa Muuseumisse ja Keila kirikusse.⁴⁹⁰
- 17. detsember: kolmanda advendi jumalateenistus ristimise ja leeriõnnistamisega. Konfirmeeriti seitse inimest.⁴⁹¹

⁴⁸⁷ STK 2017. a. mai kava (STK koduleht); STK Facebooki leht; Ave-Maria Rapper. Laadalisel kogusid kiriku heaks 1600 eurot. // Saku Sõnumid. Mai 2017, lk 12.

⁴⁸⁸ EELK STK pastori adventikiri 17.12.2017 (Mihkel Reinupi arhiiv).

⁴⁸⁹ STK 2017. a. juuni kava (STK koduleht); EELK STK sõnaline aruanne 2017. a. kohta (EELK STK arhiiv).

⁴⁹⁰ STK 2017. a. septembri kava (STK koduleht).

⁴⁹¹ STK 2017. a. detsembri kava (STK koduleht); EELK STK sõnaline aruanne 2017. a. kohta (EELK STK arhiiv).

Saku suusapäev 2018. aasta 3. veebruaril. (Fotograaf Magne Mølster.)

2018. aasta

Peeti 58 pühapäevast ja pühade jumalateenistust, ristiti 11 inimest, leeritati 9 inimest, laulatusi või matuseid ei olnud. Armulauga jumalateenistusi oli 51, kodust armulauda jagati kolmele inimesele. Jumalateenistustel osales 13–76 inimest. Keskmiselt võttis jumalateenistustest osa 28 inimest, armulauast – 22. Jumalateenistusi pidasid: Magne Mølster (35 jumalateenistust), Jüri Vallsalu (15), Titta Marita Hämäläinen (4), Erkki Juhandi (4).

Aasta lõpus koguduses 119 liiget, neist 24 alla 17-aastased.⁴⁹²

Toimus viis juhatuse ja viis töötajate koosolekut ja üks täiskogu koosolek.

- 3. veebruar: koguduse viienda aastapäeva ürituste raames toimus koostöös Saku Spordikeskusega Saku suusapäev. Päev algas Saku suusarajal väikese palve ja õnnistusega. Osales 40 suusasõpra, enamus neist lapsed; kaasa-elajate ja korraldustiimiga koos oli inimesi 80. Ajavõttu ei toimunud, osalejate vahel loositi auhinnad. Kõik finišisse jõudjad said Saku õlletehase spordijoogi. Kogudus oli auhinnaks välja pannud ajakirja Pluss aastatellimuse ja lastepiibli; auhindu oli ka Saku Pizzakioskilt, Vembu-Tembu-

⁴⁹² EELK STK 2018. a. sõnaline ja statistiline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

Nukuteater Talleke esineb Saku kiriku laadal. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

maalt ja Sportservice'ilt; kõik osalejad said spordikeskuses tasuta ujuda. Koguduse tüdrukuteklubi pakkus suppi ja morssi. Soovijad võisid annetada Saku kiriku ehituse heaks.⁴⁹³

- 4. veebruar: Küünlapäeva ja koguduse viienda aastapäeva pidulik jumalateenistus. Jutlustas ja seadis armulauda EELK peapiiskop Urmas Viilma, kaasa teenisid Magne Mølster ja Jüri Vallsalu, esines Saku Gospel, tervitamas olid ka Lohja sõpruskoguduse esindajad eesotsas õpetaja Juhani Kortega. Hageri koguduse nimel tervitas Agu Kaljuste, EELK Laste- ja Noorsootööühenduse tervituse andis edasi Triin Salmu; Saku valla oma – abivallavanem Tanel Ots. Palvemaja oli rahvast täis, pärast aktust lükati pingid kokku, et ruumi oleks rohkem, ja söödi sünnipäevatorti.⁴⁹⁴
- 12. mai: järjekorras kolmas Saku Kiriku Laat palvemaja õuel: kirbukas, kodutoodete turg, burgerijaam, loterii, kodukoogikohvik, batuut, meisterdamine, näomaalingud; esinesid nukuteater Talleke, Andres Jäätma, The
- Ilves Sisters, koguduse Beebilaulu ansambel. Külastajaid arvati olevat käinud 500–600. Korraldusmeeskonnas oli ligi 40 vabatahtlikku.⁴⁹⁵

⁴⁹³ EELK STK töötajate koosoleku protokoll 16.01.2018 (EELK STK arhiiv); Magne Mølsteri seletus (e-kiri 09.02.2023); Saku Sõnumid. Veebruar 2018, lk 17.

⁴⁹⁴ Tiiu Pikkur. Saku Toomase koguduse esimene juubel. // Eesti Kirik. 07.02.2018, lk 1; STK Facebooki leht.

⁴⁹⁵ STK 2018. a. mai kava (STK koduleht); ürituse reklaam; Mihkel Reinupi album; EELK STK 2018. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll,

- 9. juuni: koguduse väljasõit Tuhala Kaarli kirikusse, Tuhala nõiakaevu juurde, Polli loomaaeda ja Oru mõisa.⁴⁹⁶
- 10. juuni: leeripäev, konfirmeeriti kaks inimest.⁴⁹⁷
- 30. august: Saku ja Liperi koguduse sõpruskohtumisel Sakus allkirjastasid Jari Uimonen ja Magne Mølster sõpruslepingu. Lepingu kohaselt ühendab kogudusi „*kristlik usk ja palve, luterlik usutunnistus ja kuulumine sugulasrahvaste hulka*“. Lubati teineteist külastada, meeles pidada ja koguduste töö eest palvetada,⁴⁹⁸
- 14. november: Sihtasutuse Saku Kiriku Ehitus nõukogu otsustas alustada uue kiriku ehitusega.
- 16. detsember: kolmanda advendi jumalateenistus koos leerioõnnistamisega, konfirmeeriti seitse inimest.⁴⁹⁹

2019. aasta

Peeti kokku 58 pühapäevast ja pühade jumalateenistust, ristiti seitse inimest, leeritati kuus inimest, laulatati üks paar (Hageri kirikus), matuseid ei olnud. Armulauga jumalateenistusi oli 52, kodust armulauda jagati 14 inimesele. Jumalateenistustel osales 10–99 inimest. Keskmiselt võttis jumalateenistustest osa 31 inimest, armulauast – 24.

Jumalateenistusi pidasid: Magne Mølster (44 jumalateenistust), Jüri Vallsalu (9), Erkki Juhandi (3), Titta Marita Hämäläinen (1), Tiina Klement (1). Aasta lõpus koguduses 125 liiget.⁵⁰⁰ Kolm koguduseliiget lahkus aasta jooksul igavikku.

Toimus neli juhatuse ja viis töötajate koosolekut ja üks täiskogu koosolek.

- 2. veebruar: järjekorras teine ja seni viimane koguduse organiseeritud Saku Suusapäev Saku suusarajal. Seekord oli 58 osalejat, kohal viibis kokku sadakond inimest, muus osas oli päev sarnane eelmise aasta veebruaris

---

14.05.2018 (EELK STK arhiiv).

⁴⁹⁶ STK 2018. a. juuni kava (STK koduleht); STK Facebooki leht.

⁴⁹⁷ STK 2018. a. juuni kava (STK koduleht); STK Facebooki leht.

⁴⁹⁸ Sõpruskoguduste leping/Ystavyssopimus, 30.08.2018 (EELK STK arhiiv).

⁴⁹⁹ STK 2018. a. detsembri kava (STK koduleht); STK Facebooki leht.

⁵⁰⁰ EELK STK 2019. a. sõnaline ja statistiline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv). Sõnalises aruandes omistatakse Jüri Vallsalule ilmselt ekslikult 10 teenistust ja seal ei mainita Titta Hämäläineni peetud ühte teenistust.

toimunuga, ka koostööpartnerid olid samad.⁵⁰¹

- 9. aprill: palvemajas alustas kooskäimist vanemaealiste mälu treeningu grupp (tegutses 2020. aasta veebruarini).
- 11. aprill: algas Saku uue kiriku ehitus, mille puhul toimus ehitustöö õnnistamise talitus. Esimese labidatöö tegi pikaajaline Saku kirikumees ja eestpalvetaja 84-aastane Mihkel Reinup, pärast teda ka SA Saku Kiriku Ehitus esindajad. Seejärel asus ekskavaator kiriku vundamendile süvendit kaevama.⁵⁰² Esimene ehitusetapp kestis sama aasta detsembrini.
- 11. mai: neljas Saku kiriku kevadlaul palvemaja hoovis. Kodu- ja talutoodete turg, kirbukas, burgeripunkt, kodukoogikohvik, lasteala. Esinesid Saku Gospel, Hageri koguduse lastekoor, Saku seniorite mandoliini-ansambel, Reinaru Vennad, Maimu Hindi laululapsed. Laata külastas umbes 350 inimest, päeva lõpupoolel oli veidi kehv ilm.⁵⁰³
- 9. juuni: leeripäev, konfirmeeriti kolm inimest.⁵⁰⁴
- 18. juuni: Saku kiriku nurgakivi paigaldamise pidulik talitus EELK peapiiskopi Urmas Viilma osavõtul. Kohal viibisid ka Lohja ja Jari sõpruskoguduse ning Soome Ärimeeste Misjoniliidu ja Norra Misjoniseltsi esindajad.⁵⁰⁵
- 20. september: Saku kiriku krundil toimus kiriku risti õnnistamise talitus koos sarikapeoga; peapiiskop Urmas Viilma õnnistatud rist tõsteti kiriku torni. Laulis Norra Førde koguduse kirikukoor. Katusele viidud pärja tõi alla Ardon Kaerma. Ajalehes Eesti Kirik kirjutati: „*Ilm teadagi oli septembrikuiselt vihmane, kuid tseremoonia ajal paistis päike ja kui rist tornitippu jõudis, kaunistas taevast vikerkaar.*“⁵⁰⁶
- 18. detsember: jõulukontsert „Piilume kirikusse“ – esimene kontsert uue, ehkki kaugeltki mitte veel valmis kiriku seinte vahel. Esinesid segakoor Tuljak, Saku Gospel, naisansambel Sakutarid ja Saku Muusikakooli lapsed.

---

⁵⁰¹ EELK STK 2019. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); STK 2019. a. veebruari kava (STK koduleht).

⁵⁰² Allar Viivik. Sakus algas uue kiriku ehitus. // Harju Elu. 18.04.2019, lk 5; STK Facebooki leht.

⁵⁰³ Ürituse reklaam; EELK STK 2019. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 22.05.2019 (EELK STK arhiiv).

⁵⁰⁴ STK 2019. a. juuni kava (STK koduleht); EELK STK 2019. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

⁵⁰⁵ EELK STK 2019. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv).

⁵⁰⁶ STK 2019. a. septembri kava (STK koduleht); EELK STK 2019. a. sõnaline aruanne (EELK STK arhiiv); Töötajate koosoleku protokoll, 11.09.2019 (EELK STK arhiiv); Tiiu Pikkur. Saku Toomase kiriku torni hiivati rist. // Eesti Kirik. 25.09.2019, lk 1.

2019. aasta 18. juunil Saku kiriku nurgakivi tseremoonial osalejad. (Fotograaf Victoria Parmas.)

Tegutses ka kohvik. Osales üle 300 inimese, sissepääs oli annetuslik.⁵⁰⁷

- 22. detsember: neljanda advendi jumalateenistus leeriõnnistamisega, konfirmeeriti kolm inimest.⁵⁰⁸

2020. aasta

Peeti kokku 51 pühapäevast ja pühade jumalateenistust, ristiti neli inimest, leeritati kaks inimest, laulatati üks paar (uues Saku kirikus), toimus kaks matust. Armulauga jumalateenistusi oli 41, kodust armulauda jagati 13 inimesele. Jumalateenistustel osales 11–58 inimest. Keskmiselt võttis jumalateenistustest osa 25 inimest, armulauast – 18.

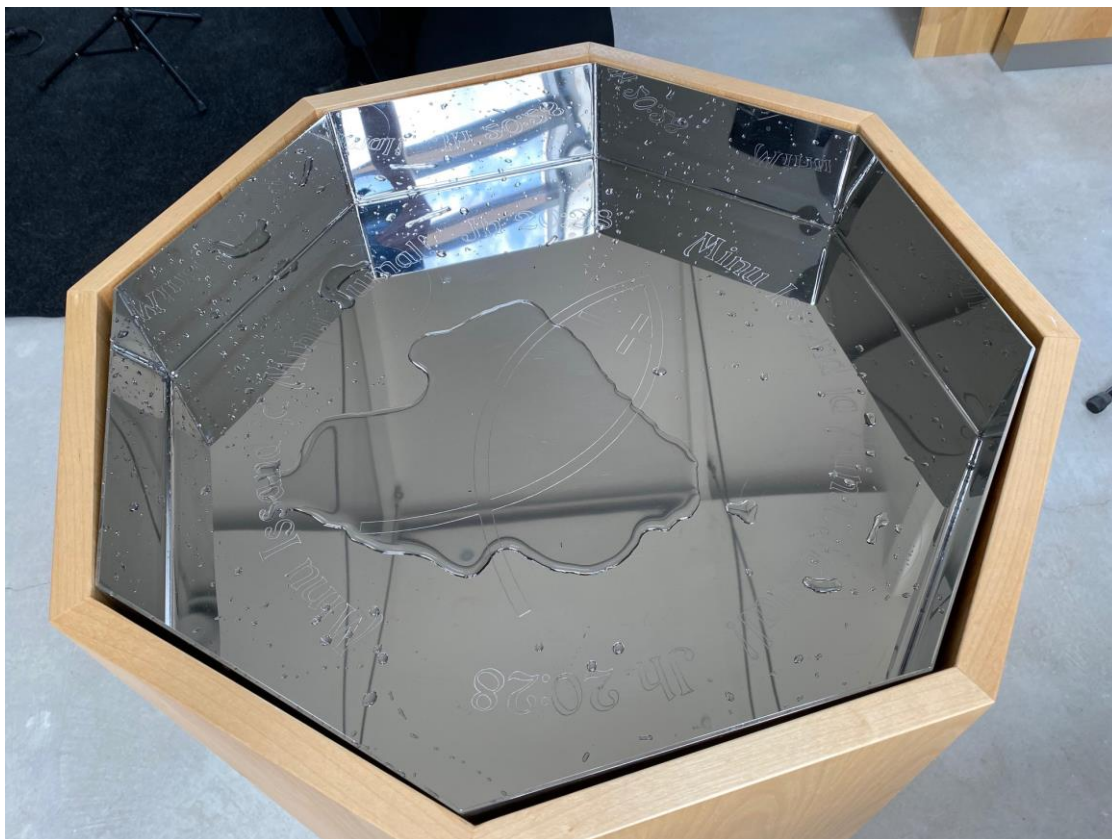
Jumalateenistusi pidasid: Magne Mølster (40 jumalateenistust), Jüri Vallsalu (5), Erkki Juhandi (4), Titta Marita Hämäläinen (1), Tiit Zeiger (1).

Seoses koroonaeepideemiaga jäid avalikud jumalateenistused 15. märtsist

⁵⁰⁷ STK 2019. a. detsembri kava (STK koduleht); STK Facebooki leht; Töötajate koosoleku protokoll, 05.02.2020 (EELK STK arhiiv).

⁵⁰⁸ STK 2019. a. detsembri kava (STK koduleht); STK Facebooki leht.

Saku Toomase kiriku ristimisvaagen. (Fotograaf Magne Mølster.)

kuni 3. maini ära.

Aasta lõpus oli koguduses 131 liiget, neist 28 alla 18-aastased.⁵⁰⁹

Toimus neli juhatus ja viis töötajate koosolekut ja kaks täiskogu koosolekut.

- 21. veebruar: kuulutati välja Saku valla aasta tegu 2019, milleks valla rahvas valis Saku kiriku ehituse. Tunnustuse võttis vastu Sihtasutuse Saku Kiriku Ehitus nõukogu esimees Jüri Vallsalu.⁵¹⁰
- 4. mai: jätkusid vahepeal pausil olnud Saku kiriku ehitustööd. Teine ehitusetapp kestis sama aasta detsembrini,
- 31. mai: leeripäev, konfirmeeriti kaks inimest.⁵¹¹
- 1. oktoober: Magne Mølster sai EELK Konsistooriumi otsuse alusel Saku Toomase koguduse õpetajaks (ametiseseadmise talitus toimus järgmise aasta 31. jaanuaril), ühtlasi lõppes Jüri Vallsalu alates 2013. aastast kestnud hooldajaõpetaja-periood.

⁵⁰⁹ EELK STK 2020. a. tegveusaruanne (EELK STK arhiiv).

⁵¹⁰ EELK STK töötajate koosoleku protokoll, 15.04.2020 (EELK STK arhiiv); STK Facebooki leht.

⁵¹¹ STK 2020. a. veebruari kava (STK koduleht).

- 20. detsember: enne uude kirikusse ümberasumist toimus palvemajas viimane pühapäevane jumalateenistus. Täpsemalt peeti jumalateenistus koroonaviirusega seotud piirangute (hoone kuni 25 protsendi täituvuse nõue) tõttu palvela hoovis, osales 20 inimest.
- 21. detsember: EELK peapiiskopi Urmas Viilma pühitses Saku Toomase kiriku, altari, kantsli ja ristimisvaagna.⁵¹² Järgnesid jõulujumalateenistused 24. detsembril. Seoses kuni 25 protsendi täituvuse nõudega oli jõulujumalateenistusi sel päeval kolm ja neile oli end eelnevalt tarvis registreerida.

2021. aasta

Peeti kokku 49 pühapäevast ja pühade jumalateenistust, ristiti 17 inimest, leeritati 12 inimest, laulatati üks paar, toimus kolm matust. Armulauga jumalateenistusi oli 42, kodust armulauda jagati 19 inimesele. Jumalateenistustel osales 11–75 inimest. Keskmiselt võttis jumalateenistustest osa 34 inimest, armulauast – 22.

Jumalateenistusi pidasid: Magne Mølster (45 jumalateenistust), Ariel Süvari (3), Tiit Zeiger (1).

Seoses koroonaeptideemiaga jäid avalikud jumalateenistused 7. märtsist kuni 2. maini ära, alates märtsi keskpaigast peeti koguduses sel perioodil jumalateenistusi veebi vahendusel.

Aasta lõpus oli koguduses 161 liiget, neist 39 alla 18-aastased.⁵¹³ Aasta jooksul lahkus igavikku kaks koguduseliiget.

Toimus viis juhatuse, viis töötajate, üks täiskogu ja üks nõukogu koosolek.

- 31. jaanuar: jumalateenistus leeriohustamise ja õpetaja Magne Mølsteri ametisseadmisega. Konfirmeeriti viis inimest. Peapiiskop Urmas Viilma seadis armulauda ja osales konfirmeerimisel.⁵¹⁴
- 21. veebruar: koguduse täiskogu koosolekul valiti nõukogu ja viimane valis uue juhatuse koosseisus Kristiina Seppel (esinaine), Alari Köpper, Eleri Untera, Piia Viks-Binsol ja Magne Mølster. Revisjonikomisjoni valiti: Ave

⁵¹² STK Facebooki leht; EELK STK 2020. a. tegveusaruanne (EELK STK arhiiv).

⁵¹³ EELK STK 2021. a. tegveusaruanne (EELK STK arhiiv).

⁵¹⁴ STK 2021. a. jaanuari kava (STK koduleht); STK Facebooki leht.

2021. aastal valitud uus koguduse juhatus. Vasakult: Piia Viks-Binsol, Alari Köpper, Kristiina Seppel, Eleri Untera, Magne Mølster. (Fotograaf Emili Untera.)

Mølster, Juhan Talpsepp, Sigrid Septer. Sinodisaadikuteks valiti: Vaike Pähn ja Juhan Talpsepp.

- 4. aprill: Saku kirikus toimunud ülestõusmispüha jumalateenistus kanti üle Eesti Televisioonis. Kaasa teenisid EELK peapiiskop Urmas Viilma ning ansambel Lovely Beats. Koroonapiirangute tõttu piirdus osalejate hulk teenistuse läbiviijate ja muusikutega.
- 7.–8. mai: Saku kirik oli vahepeatuses Eesti Jaakobitee palveränduritele nende teekonnal Tallinnast Hagerisse. Külalised tutvusid nii kiriku kui ka palvemajaga ning pärast koguduse korraldatud õhtusööki ja palvust puhkasid palveränduritest 12 inimest ööund kirikusaalis.⁵¹⁵
- 4. juuni: Naiskodukaitse Saku jaoskond kinkis Saku Toomase kirikule sinimustvalge riigilipu. Õnnistamistalitusel andsid 11 naist ka oma Naiskodukaitse vande ja õnnistati ka neli kodulippu.⁵¹⁶

---

⁵¹⁵ Camino Estonia koduleht (<https://caminoestonia.com/eesti-palverandurid/eesti-jaakobitee-lugu/>); EELK STK jumalateenistuste, talituste ja muude sündmuste raamat 2012–2023 (EELK STK arhiiv).

⁵¹⁶ STK Facebooki leht.

- 13. juuni: leeripäev, konfirmeeriti seitse inimest.⁵¹⁷
- 4. august: algas Saku kiriku kolmas ehitusetapp.⁵¹⁸
- 20. august: koostöös Naiskodukaitse Saku jaoskonnaga tähistati kiriku õues kell 23 alanud palvusega iseseisvuse taastamise 30. aastapäeva.⁵¹⁹ Loodetavasti pandi sellega alus traditsioonile – samasugune tähistamine leidis aset ka 2022. ja 2023. aastal.
- 20.–22. august: toimus järjekorras kümnes Saku lastelaager EELK Laagri-keskuses Talu.
- 2. oktoober: koguduse väljasõit Lõuna-Eestisse, külastati EELK Halliste Püha Anna kogudust (2021. aasta eestpalvekogudus), samuti EELK Karksi Peetri ja EAÕK Karksi-Nuia Püha Aleksi kogudust.⁵²⁰

2022. aasta

Peeti kokku 60 pühapäevast ja pühade jumalateenistust, ristiti 22 inimest, leeritati 26 inimest, laulatati neli paari, toimus kolm matust. Armulauga jumalateenistusi oli 52, kodust armulauda jagati 14 inimesele. Jumalateenistustel osales 11–110 inimest. Keskmiselt võttis jumalateenistustest osa 38 inimest, armulauast – 28.

Jumalateenistusi pidasid: Magne Mølster (49 jumalateenistust), Ariel Süvari (9), Tiit Zeiger (2).

Aasta lõpus oli koguduses 206 liiget, neist 50 nooremad kui 19-aastased.⁵²¹ Aasta jooksul lahkus igavikku üks koguduseliige.

Toimus viis juhatus, viis töötajate ja üks nõukogu koosolek.

- 30. jaanuar: leeripäev, konfirmeeriti viis inimest.⁵²²
  - 15. mai: leeripäev, konfirmeeriti seitse inimest.⁵²³
  - 24. juuni: lõpu- ja tänujumalateenistus Saku palvemajas. Palvela anti 1. juuliks üle Eesti Evangeelsele Vennastekogudusele.
29. september: Saku kiriku kellade pühitsemise talitus peapiiskop Urmas

⁵¹⁷ STK 2021. a. juuni kava (STK koduleht); STK Facebooki leht.

⁵¹⁸ STK Facebooki leht.

⁵¹⁹ STK 2021. a. augusti kava (STK koduleht); STK Facebooki leht.

⁵²⁰ STK Facebooki leht.

⁵²¹ EELK STK 2021. a. tegveusaruanne (EELK STK arhiiv).

⁵²² STK 2022. a. jaanuari kava (STK koduleht); STK Facebooki leht.

⁵²³ STK Facebooki leht.

Armulaua jagamine Saku palvemaja lõpu- ja tänujumalateenistusel 2022. aasta 24. juunil. (Fotograaf Kaarel Vahermägi.)

Viilma osavõtul. Kirikukellad tõsteti torni 20. oktoobril.⁵²⁴

- 22.–23. oktoober: koguduse väljasõit Saaremaale, külastati EELK Püha Jakobi kogudust (Saku koguduse 2022. aasta eestpalvekogudus) ja tutvuti Saaremaaga. Osales 25 inimest. Varem, sama aasta 3. aprillil, oli Püha Jakobi koguduse delegatsioon teinud visiidi Saku kogudusele.
- 18. detsember: jumalateenistusel leeriohustati 14 inimest – seni suurim leerigrupp Saku koguduses. Ühtlasi oli see koguduse ajaloos seni suurima osalejate arvuga jumalateenistus, kui kohal viibis 110 inimest.⁵²⁵

---

⁵²⁴ STK 2022. a. septembri kava (STK koduleht)

⁵²⁵ STK Facebooki leht.

EELK tunnustused
Saku Toomase koguduse liikmetele
2013–2023

Kristiina Seppel – 2013. aasta noortetöö tegija

Titta Marita Hämäläinen – aukiri (2016)

Ave Mølster – tänukiri (2016)

Magne Mølster – tänukiri (2016)

Lilja Timmer – tänukiri (2016)

Saku lastelaager – EELK 2017. aasta lasteüritus

Lea Pukk – tänukiri (2019)

Mihkel Reinup – aukiri (2019)

Kristiina Seppel – tänukiri (2019)

Ranno Seppel – tänukiri (2019)

Ave Mølster – 2020. aasta lastetöö tegija

Vaike Pähn – tänukiri (2020)

Juhan Talpsepp – aukiri (2020)

Tiina Talpsepp – tänukiri (2020)

Kaili Tšernov – tänukiri (2020)

Ardon Kaerma – aukiri (2021)

Toivo Koppel – tänukiri (2021)

Magne Mølster – aukiri (2021)

Alar Pukk – tänukiri (2021)

Silva Sakias – tänukiri (2021)

Piia Viks-Binsol – tänukiri (2021)

Eleri Untera – tänukiri (2022)

Alari Köpper – tänukiri (2023)

Reigo Rosenthal – tänukiri (2023)

Einar Tambek – tänukiri (2023)

Summary

The Saku St. Thomas congregation of the Estonian Evangelical Lutheran Church (EELC) was founded in 2013. However, the congregation was born out of the Saku extension church of the Hageri congregation. In turn, Hageri's Saku extension congregation began its activities on the first Advent of 1994. The meeting place of the extension congregation was the old prayer house where the Saku congregation of the Brethren (the Moravian Church) were active from 1922 to 1948 until Soviet authorities closed them. The building was repurposed as a communications office. After the restoration of Estonian independence, the Estonian Evangelical Brethren Congregation, having regained possession of the prayer house, gave it to the Hageri congregation for Christian ministry work in the Saku region.

Since 1994, regular weekly services have been held in the prayer house. In the early years, the services were often officiated by the Jüri Vallsalu (the Hageri congregation's pastor), Tanel Ots and Paul Saar. Later, the main load fell on Jüri Vallsalu, who was assisted by various clergymen at his invitation. The congregation was small and elderly. By the mid-1990's it is believed membership sat at approximately sixty souls, dwindling to about forty by 2004. While elderly and shrinking, the congregation was very active maintaining, repairing and furnishing the prayer house.

Kätlin Barz led the Hageri congregation's youth and children's ministry from 2002–2012. She restarted a Sunday school in Saku which had been active in the prayer house during the mid-1990's. She also started holding youth nights. Kätlin and her family resided in the second-floor apartment of the prayer house while she engaged in this ministry.

The Reverend Jukka and Maria Repo, missionaries sent by the Finnish Lutheran Mission, worked in Saku from 2008–2011. They continued the children's ministry and helped renovate the prayer house. Jukka would also hold church services in Saku. 110

The young people of the Hageri congregation decided to start a youth mission outreach in Saku through Christian youth events. To organize these events, a non-profit organization was set up, which between 2007 and 2014 organized more than forty major youth events in Saku called „Esik” (or „Lobby”), which meant a place of a first introduction to Christianity. There were also various smaller gatherings for those with a deeper interest to learn about the Christian faith. The Saku prayer house also started to host youth worship services in 2010.

Soon after the „Esik” youth events began, the organizers set the goal of establishing an independent congregation in Saku. They had already planned to do so, but the small number of church members, combined with the fear that they would not be able to manage on their own financially, was an obstacle. The young people who organized the „Esik” events hoped that they would be able to bring new people into the congregation. Their hopes were fulfilled!

The idea of an independent congregation was supported by the missionaries Jukka and Maria Repo, and by the new missionaries who started working in Saku after their departure in 2011, this time from Norway – pastor Magne Mølster and his Estonian wife Ave. They were sent by the Norwegian Missionary Society (NMS), and those dreaming of an independent congregation were greatly encouraged that the NMS was committed, at least, during its early stages, to assist the congregation financially. On February 2nd, 2013, 12 people signed a petition for the foundation of the Saku St. Thomas congregation (the congregation counts this date as its birthday). The church takes its name after St. Thomas, who was the last of Jesus’ twelve disciples to come to faith in His resurrection. After completing all the necessary formalities, the congregation was certified as a member of the Estonian Evangelical Lutheran Church on April 30th.

Magne Mølster has been the pastor of the Saku Toomas congregation since 2013. In addition, Jüri Vallsalu was the caretaker pastor of the congregation from 2013 to 2020, often assisting with the services. Ariel Süvari became an assistant pastor in April 2023. In 2013, an average of twenty-one people attended Sunday and holiday services, compared with 38 in 2022. Each year, several (up to eight) Sunday services have been held as family services, to make them easier for children to participate. Until 2021, there was also a monthly youth service, which has since been replaced by a worship evening.

The church’s missionary work revolves around one primary principle: Be Visible! Throughout the years, the congregation has tried to be active and 111 visible in the municipality of Saku to get the attention of seekers. Confirmation classes are taught regularly. In 2016–2021, Bible studies were held, and in 2023, a Bible study-fellowship group launched. In addition, there are several small groups (home groups) connected with the congregation. Since February 2014, a singing group for babies and their parents has been held under the name „beebilaul” (baby song). There is also Sunday school for children and a Christian children’s camp which takes place annually, supported by the Saku Municipality. There has also been a steady stream of youth work, including regular youth gatherings and, until the summer of 2022 also soccer mission

which offered free training for boys. There was also a Christian Girl's club which was active from 2014–2020. What is more, members of the congregation have two small ensembles. In the past there has also been a gospel choir and a gospel ensemble. The congregation's diaconal work has supported needy families and the elderly in the Saku municipality, as well as Ukrainian war refugees since 2022.

Within ten years of operation, by the beginning of 2023, the number of congregation's membership has risen from 12 to 206, of whom 142 are under the age of forty. There are 118 women and eighty-eight men. In the first ten years, 111 people have been baptized. Volunteers have numbered between 60 and 70 in recent years.

The congregation has been blessed with many friends from abroad, with particularly close contact with Finnish and Norwegian Christians. There are five friendship congregations: Liperi, Lohja (both in Finland), Brenchley (in England), Sieseby (in Germany) and Jar (in Norway). The Norwegian Mission Society has also been very supportive throughout the years of operation, for instance sending interns to help the Saku congregation. Martin-Luther-Bund (Germany) and Missionmen (Finland) have also been important partners.

In December 2020, the congregation moved into a new church building in Saku. Until then, almost all congregational activities took place in the Saku prayer house, which had become too small and dilapidated. The Hageri congregation had started planning to build a new church in the mid-1990s, but initially there was no way to finance the project. In December 2012, the Saku Church Building Foundation was established, whose members were the Hageri congregation, the EELC Consistory and the municipality of Saku. The Saku St. Thomas congregation also became active in raising funds for the church building. Through the help of many supporters from both home and abroad, construction work began in April 2019. Currently, the major works on the church building are finished, although some interior finishing and furnishing still needs to be done.

The vision of the congregation, which is also the title of this book, is: „Close to God - close to people.” It has been a carrying thought in the congregation's work that seeking God leads to love for your neighbour, and that Christ comes to us through „the least of these brothers of Mine” (Matthew 25:40).

Allikad ja kirjandus

Arhiivid ja dokumendikogud

- Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Konsistooriumi arhiiv (Hageri Lambertuse koguduse materjalid)
- Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Saku Toomase koguduse arhiiv
- Eesti Evangeelse Vennastekoguduse arhiiv
- E-äriregister
- Kristiina Seppeli arhiiv
- Mihkel Reinupi arhiiv
- Rahvusarhiiv (fond EAA.2840 – Tallinna kinnistusamet; ERA.62 – Põllutööstusministeeriumi Katastri ja Maakorralduse osakond; fond ERA.5246 – Harju Maavalitsus; ERA.R-1989 – NSVL Ministrite Nõukogu juures asuv Usuasjade Nõukogu volinik ENSVs)
- Sihtasutuse Saku Kiriku ehitus arhiiv
- Saku Vallavalitsuse avalik dokumendiregister

Mälestused

- Helvi Ojasoone mälestused. Masinakiri, dateerimata (Mihkel Reinupi arhiiv)
- Ärkamine keset mängu. Hilda Hark. Tunnistuse vahendanud Aino Henno. // Koduteel. Eesti Metodisti Kiriku ajakiri. Oktoober 2018
- Kirjalikud või suulised mälestused koostajale: Kätlin Barz, Leevi-Rahuleid Hark, Titta Marita Hämäläinen, Sirli Kaera, Alma Kallion, Anne-Helle Kekk, Elvi Kotter, Maie Krestinov, Ave Mølster, Magne Mølster, Tanel Ots, Mihkel Reinup, Jukka Repo, Maria Repo, Made-Astrid Saareoja, Kristiina Seppel, Ranno Seppel, Juhan Talpsepp, Kaili Tšernov, Jüri Vallsalu, Sirje Villo, Liidia Vilokas, Hillar Vingel

Uurimused ja ülevaated

- Altnurme, Riho. Eesti Evangeeliumi Luteriusu kirik ja Nõukogude riik 1944–1949. Tartu, 2000
- Ilja, Voldemar. Vennastekoguduse (herrnhutluse) ajalugu Eestimaal (Põhja-Eesti). VI. Palvemajad. Tallinn, 2010
- Kärblane, H[eino]. Saku alevik. Masinakiri. Saku, 1988
(https://sakulugu.ee/images/b/b7/5_kd_saku_alevik_H.K%C3%A4rblane.pdf)
- Laane, Karl. Tallinna kalmistud. Tallinn, 2002
- Ots, Tanel. Saku-Tõdva vennastekoguduse palvemaja ja Johannes Velk.

Diplomitöö. EELK Usuteaduste Instituut. Juhendaja: Voldemar Ilja.
Kohila, 1998

Plaat, Jaanus. Vennastekogudus ja palvemajad Hageri kihelkonnas. // Vennastekoguduse usuliikumine Hageri, Juuru ja Rapla kihelkonnas 18.–21. sajandil. Mahtra Talurahvamuuseumi toimetised VI. Koostaja Jaanus Plaat. Juuru, 2018

Randla, Anneli. Eesti 20. sajandi (1870–1991) väärtusliku arhitektuuri kaardistamine ja analüüs. 20. sajandi palvemajad. Alusuuring. Tallinn, 2012 (http://register.muinas.ee/ftp/XX_saj._arhitektuur/alusuuringud/Palvemajad/palve.pdf)

Reinup, Mihkel. Saku koguduse lugu. Käsikiri (Mihkel Reinupi arhiiv)

Publitsistika

Barz, Kätlin. Noortetöö. // Hageri Kirik. Detsember 2003, nr 2

Barz, Kätlin. Pühapäevakoolitööst. // Hageri Kirik. Detsember 2003, nr 2

EELK piiskopid Saku jumalakojas. // Saku Sõnumid. 10.04.1995

EELK tänab. // Eesti Kirik. 21.05.2014

EELK tänab ja tunnustab. // Eesti Kirik. 06.10.2021

Jumalakoja ukсед on avatud kõigile. // Saku Sõnumid. 08.01.1995

Kes minevikku ei mäleta, ... // Saku Sõnumid. 11.04.1994

Kaljuste, Kristiina. Alternatiivne noorteürituste sari "Esik". // Hageri Kirik. Juuni 2007, nr 7

Kallaste, Kairi. Saku vald osaleb sihtasutuse Saku Kiriku Ehitus asutamises. // Saku Sõnumid. 23.11.2012

Kirikukogu kevadine istung. // Kirik & Teoloogia. 10.05.2013

Koos noortega Norrast. // Meie Misjon. 2018 suvi

Külvitööst kodumaal. // Risti Wägi. 1932, nr 3

Lige, Jonatan. Esik – kas julgeme kutsuda sisse? // Teekäija. 2010, nr 2

Lüimets, Kätlin. Aktiivne Saku kogudus eriolukorras. // Eesti Kirik. 06.05.2020

Meie misjon. Koguduse kasv. Pereraadio saade 25.05.2009

Mikli, Inna. Arutati Saku kiriku detailplaneeringu eskiisi. // Saku Sõnumid. 25.01.2013

Mikli, Inna. Jõulurõõmu jätkub uuel aastalgi. // Saku Sõnumid. 04.02.2011

Misjonärid Maria ja Jukka Repo lõpetasid töö Eestis. // Hageri Kirik. Juuni 2011, nr 15

Mänd, Mai. Sõpradel külas. // Hageri kirik. Detsember 2006, nr 6

Ots, Tanel. Algab pühapäevakool. // Saku Sõnumid. 06.10.1995

Parmas, Victoria. Toomase kirik pühitseti Toomapäeval. // Saku Sõnumid.

Jaanuar 2021
 Perekondlikud teated. // Päewaleht. 23.05.1937
 Pikkur, Tiiu. Raplas räägiti fassaadiehitamisest ja sisulisest tööst. // Eesti Kirik. 22.05.2008
 Pikkur, Tiiu. Saku Toomase kiriku torni hiivati rist. // Eesti Kirik. 25.09.2019
 Pikkur, Tiiu. Saku Toomase koguduse esimene juubel. // Eesti Kirik. 07.02.2018
 Puidet, Rita. Misjonärid Maria ja Jukka Repo lähevad tagasi koju. // Eesti Kirik. 22.06.2011
 Puidet, Rita. Peamine on inimestega suhelda. // Eesti Kirik. 03.11.2021
 Puidet, Rita. Saku vanad ja noored on valmis vastutust võtma. // Eesti Kirik. 06.02.2013
 Pöide met. koguduse õpetaja Ed. Hark abiellus. // Meie Maa. 13.02.1935
 Rapper, Ave-Maria. Laadalsed kogusid kiriku heaks 1600 eurot. // Saku Sõnumid. Mai 2017
 Raudvassar, Liina. Hageri Lambertuse kogudus tegutseb ka Sakus. // Eesti Kirik. 26.01.2011
 Raudvassar, Liina. Sidusus on kiriku tugevus. // Eesti Kirik. 08.05.2013
 Rehema, Viivi. Adventiaeg. // Saku Sõnumid. 05.12.1997
 Reinup, Mihkel. Saku abikiriku väike juubel. // Hageri Kirik. Detsember 2004, nr 3
 Riim, Piret. Sakus õnnistati teadaolevalt esimesed leerilapsed. // Eesti Kirik. 03.08.2010
 Rõõmu päew Saku mõisas. // Kristlik Perekonna Leht. 1923, nr 2
 Saame tuttavaks... // Hageri Kirik. Detsember 2008, nr 10
 Saame tuttavaks – perekond Mølster. // Hageri Kirik. Detsember 2011, nr 16
 Sakku planeeritakse uut kirikut. // Saku Sõnumid 11.03.2013
 Saku koguduse tehakse noortetööd ka jalgpalli ja koogiküpsetamise kaudu. // Pluss. 2015, nr 3
 Seppel, Kristiina. Saku uudised. // Hageri Kirik. Juuni 2013, nr 19
 Soosaar, Rain. Sakku kerkib kirik. // Eesti Kirik. 19.12.2018
 Soosaar, Rain. Sakus on elav ja omanäoline kogudus. // Eesti Kirik. 06.05.2015
 Sääsk, Kristi. Milline on noorsootöö tulevik? // Eesti Kirik. 28.11.2007
 Tallinna meeskoor Saku külas. // Risti Wägi. 1940, nr 7/8
 Talvik, Merje. ESIK kutsub noori kirikusse. // Eesti Kirik. 08.10.2008
 Trepikoja tund. Pereraadio saade 03.04.2009

Tähtis on inimese südames toimuv. // Saku Sõnumid. 04.08.1995
Vallsalu, Jüri. Aeg uue koguduse sünniks? // Hageri Kirik. Juuni 2012
Vallsalu, Jüri. Eeskujuks Norra uued kirikud. // Hageri Kirik. Juuni 2013, nr
19
Vallsalu, Jüri. Kiriku ehitamine ei ole välkidee realiseerumine. // Saku
Sõnumid. 03.10.1997
Viivik, Allar. Keila kabeli vaip annetatakse Saku kirikule. // Harju Elu.
02.10.2020
Viivik, Allar. Sakku kavandatakse uut luteri kirikut. // Harju Elu. 21.03.2014
Viivik, Allar. Saku kirikuhoonele ehitati päikesepaneelidest katus. // Harju
Elu. 18.10.2019
Viivik, Allar. Sakus algas uue kiriku ehitus. // Harju Elu. 18.04.2019

Internet

Esiku koduleht: www.esik.ee (Wayback Machine'i kaudu,
<https://archive.org/web/>)
Gartnerarbid i Estland: <https://molsterestland.blogspot.com>
Geni: <https://www.geni.com> (Julia Wilhelmine Kuul, Kustav Ojasoon,
Mathilde Ojasoon, Rosa Miranda Salo)
Koobas. Kohapärimuse andmebaas. Kristohver Seemiskarilt 1897. a.
kogutud lugu: [http://galerii.kirmus.ee/koobas/
index.php?module=300&op=2&id=7797&jrk=1](http://galerii.kirmus.ee/koobas/index.php?module=300&op=2&id=7797&jrk=1)
Nabala palvemaja 84. aastapäev 12. septembril 2010. a:
[http://pyhalepa.blogspot.com/2010/09/nabala-palvemaja-84-aastapaev-
12.html](http://pyhalepa.blogspot.com/2010/09/nabala-palvemaja-84-aastapaev-12.html)
Saku Toomase koguduse koduleht: <https://saku.eelk.ee/>
Saku Toomase koguduse Facebooki leht:
<https://www.facebook.com/sakukogudus>